

VAASAN YLIOPISTO
FILOSOFINEN TIEDEKUNTA

Susa Perkiö

**NUORTEN OSALLISUUS KUNNAN NUORISOTYÖN PALVELUJEN
KEHITTÄMISEEN**

Julkisjohtamisen
pro gradu-tutkielma

VAASA 2013

SISÄLLYSLUETTELO

	Sivu
TIIVISTELMÄ	5
1. JOHDANTO	7
1.1. Tutkimusongelma ja tutkimuksen tavoitteet	11
1.2. Tutkimusmenetelmä ja -aineisto	11
1.3. Tutkimuksen jäsenitys	12
2. DELIBERATIIVINEN DEMOKRATIA JA KÄYTTÄJÄLÄHTÖINEN KEHITTÄMISTOIMINTA NÄKÖKULMINA NUORTEN OSALLISUUTEEN	14
2.1. Deliberatiivinen demokratiatoiminta	15
2.2. Käyttäjälähtöinen kehittämistoiminta	23
3. OSALLISUUDEN ERI MUODOT	29
3.1. Kunnat osallisuuden mahdollistajina	30
3.2. Nuoret aktiivisina kuntalaisina	34
3.3. Osallisuuden tasot	39
3.3.1. Tieto-osallisuus	39
3.3.2. Suunnitteluosallisuus	40
3.3.3. Päätösosallisuus	42
3.3.4. Toimintaosallisuus	43
4. NUORISOPOLIITTISET OHJELMAT OSALLISUUDEN SUUNNANNÄYTTÄJINÄ	48
4.1. Tampereen kaupungin lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma	51
4.2. Turun lasten ja nuorten hyvinvointiohjelma 2009–2013	53
4.3. Kuopion lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma 2006–2012	54
4.4. Joensuun seudun lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2011–2014	55
4.5. Rovaniemen kaupungin lapsi- ja nuorisopoliittinen kehittämisohjelma vuoteen 2015	57

4.6. Kokkolan kaupunki: Nuorisopalvelut tulosalueen kehittämisstrategia 2010–2020	58
4.7. Kajaanin Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2011–2015	60
4.8. Keravan kaupungin Lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma	61
4.9. Deliberatiivinen demokratia ja käyttäjälähtöinen työn kehittämistoiminta	63
4.10. Yhteenveto osallisuuden tasojen toteutumisesta	66
5. LOPPUTARKASTELU	74
LÄHDELUETTELO	82
LIITTEET	97
LIITE 1. Tampere	97
LIITE 2. Turku	98
LIITE 3. Kuopio	99
LIITE 4. Joensuu	100
LIITE 5. Rovaniemi	101
LIITE 6. Kokkola	102
LIITE 7. Kajaani	103
LIITE 8. Kerava	104
LIITE 9. Yhteenveto nuorisopoliittisista kehittämissuunnitelmista: käyttäjälähtöinen työn kehittäminen.	105
LIITE 10. Joensuun seudun lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2011 – 2014	106
LIITE 11. Kajaanin Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2011 – 2015	115

KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO

Kuvio 1. Käyttäjälähtöisen työn kehittämisen prosessi.	27
Kuvio 2. Osallisuuden tikkaat.	29
Kuvio 3. Kuinka paljon voi osallistua – osallisuuden tasot.	47
Taulukko 1. Kuntalaisen osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuudet edustuksellisessa ja deliberatiivisessa demokratiatoiminnassa.	46
Taulukko 2. Tutkimuksessa mukana olevat kaupungit.	49
Taulukko 3. 10 – 19 -vuotiaiden nuorten osuus kaupungin väestöstä prosentteina.	50
Taulukko 4. Yhteenveto: Käyttäjälähtöinen työn kehittämistoiminta.	66
Taulukko 5. Yhteenveto: Tieto-osallisuus.	68
Taulukko 6. Yhteenveto: Suunnitteluosallisuus.	70
Taulukko 7. Yhteenveto: Päätösosallisuus.	72
Taulukko 8. Yhteenveto: Toimintaosallisuus.	73
Taulukko 9. Tutkimuksen tuottama synteesi nuorten osallisuudesta kuntien nuorisotyön palveluiden kehittämiseen.	80

VAASAN YLIOPISTO**Filosofinen tiedekunta**

Tekijä:	Susa Perkiö
Pro gradu -tutkielma:	Nuorten osallisuus kunnan nuorisotyön palvelujen kehittämiseen
Tutkinto:	Hallintotieteiden maisteri
Oppiaine:	Julkisjohtaminen
Työn ohjaaja:	Esa Hyyryläinen
Valmistumisvuosi:	2013

Sivumäärä: 133

TIIVISTELMÄ:

Hyvinvointiyhteiskuntamme byrokraattiset, jäykät toimintatavat ja toimimattomat, jopa tarpeettomat palvelut eivät vastaa kuntalaisten odotuksia ja tarpeita. Toimintatavat ja palveluiden kehittämisprosessit vaativat muutosta parempaan. Tässä tutkimuksessa muutostyön taustateorianäkökulmista on otettu huomioon deliberatiivisen demokratian ja käyttäjälähtöisen työn kehittämistoiminnan idean mukaiset käsitykset yhteistoimintaan osallistuvasta aktiivisesta kuntalaisesta. Teoreettisena ajatuksena on, että yhteiskuntamme palveluita voidaan kehittää sekä taloudellisuuden että tarpeenmukaisuuden näkökulmista mahdollistamalla kuntalaisen mukaan tulo palveluiden suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin yhdessä ammattilaisten ja yhteistyöverkoston kanssa.

Tässä tutkimuksessa syvennyttiin nuorten kuntalaisten osallisuuden toteutumiseen kunnan nuorisotyön palvelujen kehittämisessä. Tutkimus on luonteeltaan laadullinen ja aineistona käytettiin valmiita aineistoja. Aineistona käytetyt nuorisopoliittiset kehittämissuunnitelmat ovat julkisia asiakirjoja ja sisältävät tietoa nuorten osallisuudesta nuorisotyön palvelujen kehittämiseen ja näin ollen sopivia tähän tutkimukseen. Aineistoksi valikoitujen kahdeksan kaupungin nuorisopoliittisista kehittämissuunnitelmista tarkasteltiin teoriaosuuden pohjalta muodostetun ryhmittelyn avulla deliberatiivisen demokratian ja käyttäjälähtöisen kehittämistyön ideoiden toteutumista. Lisäksi aineistosta tarkasteltiin nuorten osallisuuden tasojen toteutumista tieto-, suunnittelu-, päätös- ja toimintaosallisuuden näkökulmista.

Tämän tutkimuksen mukaan deliberatiivisen demokratian ja käyttäjälähtöisen työn kehittämistoiminta toteutuu ammattilaisten keskuudessa hyvin. Sen sijaan nuorten kuntalaisten kanssa ne toteutuvat heikommin. Erityisesti nuorten asiantuntijuuden hyödyntäminen palvelujen kehittämistoiminnassa ja aikuisten, vanhempienkin, perehdyttäminen nuorten osallisuuden toteuttamiseen vaatii suunnitelmallista työtä. Osallisuuden tasoja tarkastellessa voidaan nähdä osallisuuden toteutuvan hyvin tieto- ja suunnitteluosallisuuden osalta. Toimintatavoissa korostuu osin vuorovaikutteisuus nuorten kanssa sekä nuorten tarpeiden kartoitus. Päätös- ja toimintaosallisuuden toteutuminen sen sijaan jää pääosin erilaisten vaikuttajaryhmien varaan ja näin ollen kohdistuu vain pieneen, aktiiviseen nuorten ryhmään.

Tämän tutkimuksen pohjalta voidaan todeta, että deliberatiivisen demokratian ja käyttäjälähtöisen työn kehittämistoiminnan toimintatapojen toteutuminen nuorten osalta vaatii aktiivisia, osallistuvia aikuisia, joilla on kokemusta nuorten kanssa toimimisesta. Lisäksi tarvitaan nuorisolähtöisten toimintatapojen osaamista mahdollistamaan nuoren palvelujen käyttäjän liittyminen yhteistyöverkostoihin ja palvelujen kehittämisprosesseihin. Osallisuustoiminnan toteutuminen nuorten osalta vaatii kunnan oman demokratiatoiminnan tarkastelua ja halutun osallisuustoiminnan määrittelyä sekä selkeää, käytännönläheistä suunnitelmaa sen toteuttamiseksi. Tulevaisuuden aktiiviset aikuiset tarvitsevat kasvunsa tueksi osallisuuden kokemuksia tänään.

AVAINSANAT: deliberatiivinen demokratia, käyttäjälähtöisyys, osallisuus

1. JOHDANTO

Tämän pro gradu-tutkielman tavoitteena on selvittää miten deliberatiivisen demokration ja käyttäjälähtöisen työn kehittämisen ideat ilmenevät kunnan nuorisotyön palvelujen kehittämisessä. Tutkimuksessa käyttäjälähtöisen työn kehittämisen muotoina tarkastellaan nuorten osallisuuden toteutumista julkisten nuorisotyön palvelujen kehittämiseen kuntatasolla. Aineistona tutkimuksessa käytetään kahdeksan kaupungin nuorisopoliittisia kehittämissuunnitelmia.

Nuorisotyön palveluiden tuottaminen kuuluu kunnan tehtäviin. Suuntaviivat ja tavoitteet nuorisotyön alueelliseen kehittämiseen ja palvelujen järjestämiseen luo valtakunnallinen lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma. Käytännössä palveluja tuotetaan ja kehitetään yhteistyössä nuorisolan yhdistysten ja järjestöjen kanssa sekä muiden kuntien kanssa. Nuorisotyön palvelujen tavoitteena on edistää nuorten hyvinvointia yhteiskunnassamme. Kuntatasolla nuorisotyön tavoitteena on tarjota nuorille tavoitteellista toimintaa ja tätä kautta vahvistaa nuorten elämäntaitoja ja ehkäistä heidän syrjäytymistään. Niin ikään tavoitteena on tukea nuorten itsenäistymistä sekä kaventaa sukupolvien välistä kuilua luomalla mahdollisuuksia eri ikäpolvien vuorovaikutuksellisiin kohtaamisiin. Nuorisotyön tavoitteena on myös seurata nuorten kasvu- ja elinolojen kehittymistä ja osaltaan vaikuttaa niihin myönteisesti. (Nuorisola 27.1.2006.)

Kunnan nuorisotyön palveluihin kuuluvat muuan muassa nuorten pedagoginen ja kasvatuksellinen ohjaus, toimintatilojen ja harrastamismahdollisuuksien järjestäminen, tieto- ja neuvontapalvelut, nuorisoyhdistysten tukeminen sekä liikunnallisen, kulttuurisen ja monikulttuurisen nuorisotoiminnan järjestäminen paikallisten tarpeiden mukaan. Eräillä kunnilla nuorisotyön palveluihin kuuluvat myös työpajatoiminta. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013.)

Kohti aktiivisempaa yhteiskuntaa

Tällä vuosituhannella hyvinvointiyhteiskunnat ovat saaneet osakseen paljon kritiikkiä. Pohjoismaisille julkisille sektoreille on ollut tyypillistä niiden laajuus ja suuret kustannukset. Suomessa julkisen sektorin johtamista ja toimintatapoja on kritisoitu tehottomiksi ja kilpailusta eristäytyneeksi. Kansalaiset ovat olleet tyytymättömiä julkiseen byrokraatiaan ja palveluihin, jotka eivät ole vastanneet tarpeisiin. (Lane 1997: 189; Toikko 2012a: 12.) Yhteiseen hyvään tarkoitettut verovarot kuluvat virkakoneiston kasvattamiseen ja jäykkien byrokraattisten toimintatapojen ylläpitämiseen. (Lähdesmäki 2011: 76.) On toisin tekemisen aika, remonttia kaivataan julkiseen hallintoon ja johtamiseen sekä tätä kautta virkamiesten ja ammattilaisten toimintatapoihin. Hyvinvointiyhteiskuntamme kehittyminen näyttäisi muotoutuvan kansalaisyhteiskunnan suuntaan. Tämän voi havaita mm. laajana keskusteluna kuntalaisten osallistumismahdollisuuksista kuntien päätöksentekoprosesseihin (esim. kansalaisaloitteet). Matthieksen (2008: 66) mukaan hyvinvointiyhteiskunta ja kansalaisyhteiskunta eivät kuitenkaan ole toistensa vastakohtia vaan ennemminkin toisiaan täydentäviä yhteiskuntamalleja. Hyvinvointiyhteiskunta kehittyi aikanaan kansalaisliikkeiden tukemana. Vastaavasti hyvinvointiyhteiskunta tunnusti kansalaistoiminnan ja tuki sitä tahollaan. Ajan muutosten ja kehittymisen myötä kansalaisliikkeiden on todettu hiipuvan. Kansalaisliikkeiden taholta ylläpidetyt toiminnot ovat nykyisin hoidettu virallisten organisaatioiden palvelujärjestelmin. Aktiivisen kansalaisyhteiskunnan ja aktiivisen kansalaisen toimintatilat ovat supistuneet tehokkaan ja kustannus-hakuisen palvelujärjestelmämme ottaessa yhä enemmän vastuuta päätöksenteosta ja toimimisesta. (Emt. 66.)

Kehitys kansalaisyhteiskuntaa kohti muuttaa myös vastuu-asetelmaa. Kärjistäen voidaan todeta hyvinvointiyhteiskunnan olleen vastuussa yhteisen hyvän toteutumisesta. Rumasti tätä yhteiskuntamallia on kutsuttu holhousyhteiskunnaksikin. Kansalaisten rooli on ollut asiakaspainotteinen. Tämä on siinä mielessä oikea asetelma, että kansalaisilla on oikeus peruspalveluihin ja valtio ja kunnat ovat velvollisia niitä tarjoamaan. Kulku kohti erilaisia osallisuuden demokratiamuotoja lisää vastuuta kansalaisille omasta ja yhteisestä hyvinvoinnista sekä siihen liittyvästä päätöksenteosta ja

toiminnasta. (Julkunen 2006: 251; Toikko 2012a: 55; Löffler, Parrado, Bovair & Van Ryzin 2008: 4.)

Demokratian uudet muodot painottavat osallisuustoimintaa palveluiden järjestämisessä ”alhaalta ylöspäin”. Palvelujen taloudellisuuden, tehokkuuden ja vaikuttavuuden näkökulmasta järjestelmää on uusittava. Demokratian ajatuksen mukaisesti tähän prosessiin on haastettava nyt mukaan myös kansalaiset – kuntalaiset ja palvelujen käyttäjät. Haastetta riittää myös kentällä toimiville ammattilaisille. Demokratiatoiminta peräänkuuluttaa pysyviä kansalaisten osallisuuteen liittyviä toimintatapoja, ei siis lyhytaikaisia, esitysluonteisia ”sirkustempuja”. (Matthies 2008: 73; Toikko 2012a: 148.)

Kansalaisten näkökulmasta demokratiatoiminnan uudistaminen ja osallisuuteen rohkaiseminen näkyy kansalaiskasvatuksena. Erityisesti lasten ja nuorten kohdalla voidaan todeta mm. koulujen ja oppilaitosten opetussuunnitelmassa vahva kansalaiskasvatuksen painotus. Koulun ja opettajien rooli aktiiviseen kansalaisuuteen kasvattamisessa ja opettamisessa on oleellista. Esimerkiksi oppilaiden osallisuus ja yhteistoiminnallisuus opetuksessa ja oppilaskunnissa, erilaisten vuorovaikutussuhteiden yhdessä kokeminen ja ristiriitatilanteiden selvittäminen opettavat taitoja, joita lapsi ja nuori tarvitsee aikuisena. (Gellin, Herranen, Junttila-Vitikka, Kiilakoski, Koskinen, Mäntylä, Niemi, Nivala, Pohjola & Vesikansa 2012: 104–137.) Opettajan kanssa yhtäläisessä roolissa voidaan nähdä olevan nuorisotyöntekijän, joka toimivat nuorten ohjaajina ja yhteisöön kasvattajina. (Eskelinen, Gellin, Gretscher, Junttila-Vitikka, Kiilakoski, Kivijärvi, Koskinen, Laine, Lundbom, Nivala & Sutinen 2012a: 247). Osallisuus ja yhteistoiminta, sosiaalisten taitojen oppiminen ja oman mielipiteen ilmaiseminen vapaaehtoisuuteen perustuvassa nuorisotilatoiminnassa voivat vahvistaa myös koulussa aloitettua kasvua kohti aktiivista kansalaisuutta.

Aktiivinen kansalaisuus, yhteisistä asioista kiinnostuminen ja niihin vaikuttaminen syntyy myönteisistä osallisuuden kokemuksista erilaisissa tilanteissa. Nuoruusiän kokemukset luovat puitteet yksilön myöhemmälle osallisuudelle ja vaikuttamiselle.

Parhaimmillaan osallisuus ei jää vain irrallisiksi tapahtumiksi nuoren elämässä vaan ankkuroituu toimintaideologiaksi ja asenteeksi läpi elämän. (Kiilakoski 2007: 18.)

Määritelmiä

Suomessa nuoren iän määrittely tehdään useimmiten lain kautta. Lastensuojelulain mukaan lapset ovat alle 18-vuotiaita ja 18-vuotias on jo nuori aikuinen. Nuorisolain mukaan nuoria ovat alle 29-vuotiaat. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan nuoria yläkouluikäisestä (13–15 -vuotiaasta) aina 18 ikävuoteen saakka. Tämän ikäiset nuoret ovat käytännössä yläkoulu-, lukio- ja ammattikoulua käyviä.

Asiakas- ja palvelujen käyttäjä -termit vaativat myös selvennystä tämän tutkielman näkökulmasta. Asiakas, asiakkuus -käsitteet viittaavat kuntalaisen rooliin palvelujen ostajana ja kuluttajana. Osallistuvan ja aktiivisen kansalaisen roolia kuvaa ehkä edullisimmin palvelujen käyttäjä -termi. Palveluiden käyttäjä -termi viittaa käyttäjädemokratiaan, jossa kuntalaisen rooli on osallistua käytettävien palveluiden suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. (Kunnat.net 2013.) Tulevaisuudessa osallisuus- ja kansalaiskasvattamisen myötä yhteiskunnassa tulee olemaan enenevässä määrin kansalaisia, jotka eivät koe mielekkäänä passiivista palvelujen saaja-roolia vaan pyrkivät olemaan aktiivisia, valintoja tekeviä palvelujen käyttäjiä. (Palola 2011; 305: Löffler ym. 2008: 3.)

Tässä tutkimuksessa käytän jatkossa aktiivisesta, toiminnallisesta asiakkaasta termiä *palvelun käyttäjä*. Työn kehittämistyötä käsittelevässä kappaleessa käytän termiä *käyttäjälähtöinen* työn kehittämistoiminta. Huomionarvoista on, että asiakaslähtöisellä ja käyttäjälähtöisellä työn kehittämistoiminnalla voidaan nähdä yhteneväisyyksiä deliberatiivisen demokratian näkökulmasta.

1.1. Tutkimusongelma ja tutkimuksen tavoitteet

Tämän pro gradu-tutkielman tavoitteena on selvittää miten deliberatiivisen demokratiamallin mukainen käyttäjälähtöisen työn kehittämisen idea ilmenee kunnan nuorisotyön palvelujen kehittämisessä. Tutkimuksessa käyttäjälähtöisen työn kehittämisen toteuttamisen muotona tarkastellaan nuorten osallisuuden toteutumista julkisten nuorisotyön palvelujen kehittämiseen kuntatasolla.

Tutkimuksen pääkysymyksenä on

Miten deliberatiivisen demokratian ja käyttäjälähtöisen työn kehittämisen idea ilmenee kunnan nuorisotyön palvelujen kehittämisessä?

Tutkimuksen alakysymyksenä esitetään

Miten nuoria osallistavia menetelmiä on käytetty kunnan nuorisotyön palvelujen kehittämisessä?

1.2. Tutkimusmenetelmä ja -aineisto

Tämän tutkimuksen menetelmänä on kirjallisuusaineiston pohjalta tehty teorianmuodostus. Empiirinen tutkimusosio koostuu valmiin aineiston sisällön käsittelystä. Tutkimus on luonteeltaan laadullinen, jossa tavoitteena on kartoittaa tutkimusaineistosta saatua tietoa ja pyrkiä löytämään siitä tosiasioita, jotka tukevat esitettyä teoriaosuutta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005: 130, 152.)

Aineistoksi on valittu kahdeksan erikokoisen kaupungin nuorisopoliittiset kehittämissuunnitelmat. Valmiiden aineistojen käyttöä tutkimuksessa puolsi se, että kaupunkien nuorisopoliittiset kehittämissuunnitelmat sisältävät tietoa myös nuorten osallisuudesta nuorisotyön palvelujen kehittämiseen. Aineistosta on ryhmitelty tietoa teoriaosuudessa esitetyn tiedon pohjalta ja se on jäsennelty uuteen muotoon analysoinnin mahdollistamiseksi. (Hirsjärvi ym. 2005: 175.)

Aineisto koottiin 15. – 23.5.2013 välisenä aikana. Tutkimukseen osallistuneiden kaupungin edustajilta varmistettiin sähköpostitse ja puhelinyhteyksien toukokuun ja elokuun 2013 aikana kehittämissuunnitelmien voimassaolo tutkimusentekeoaikana. Kaupunkien nuorisopoliittisten kehittämissuunnitelmien yhteenlaskettu sivumäärä liitteineen on kaikkiaan 319 sivua. Aineistoa käsiteltiin 8.7. – 29.8.2013 välisenä aikana. Aineiston käsittelyn pohjalta tutkimuksen tekijä on pohtinut tuloksia sekä laatinut niistä omia johtopäätöksiään. (Hirsjärvi ym. 2005: 213.)

Teoriaosuuden perusteella muodostettiin taulukko kuntalaisen osallistumisesta edustuksellisen demokratian näkökulmasta, joka on vallitseva demokratiamuoto Suomessa. Tämän jälkeen muodostettiin uusi taulukko kuntalaisen osallisuudesta deliberatiivisen demokratian näkökulmasta. Tarkoituksena oli saada näkyviin uusia demokraatiotoimintoja ja palvelun käyttäjän roolia. Pääkysymyksen käsittelyyn muodostettiin taulukko liittyen teoriassa esitetyn mukaisesti käyttäjälähtöisen työn kehittämistoiminnan pääkohdista. Tavoitteena oli saada näkyviin käyttäjälähtöisen kehittämistyön idea tarkasteltavien kaupunkien nuorisopoliittisista kehittämissuunnitelmista. Alakysymyksen tarkasteluun muodostettiin osallisuuden toteutumista kuvaava taulukko. Nuorten osallisuuden tasot jaettiin esitetyn teoriaosuuden mukaisesti teoria-, suunnittelu-, päätös- ja toimintaosallisuuteen. Muodostettujen taulukkojen avulla tarkasteltiin jokaisen kaupungin nuorisopoliittinen kehittämissuunnitelma. Tiedon ryhmitteilyn tuloksena syntyneet yhteenvedot tutkimukseen osallistuneista kaupungeista esitetään kappaleessa neljä.

1.3. Tutkimuksen jäsennys

Tutkimuksen ensimmäinen kappale johdattaa lukijan kunnallisten nuorisotyön palveluihin, nuorten roolin sekä demokratiamuodon muutosprosessiin yhteiskunnassamme.

Toisessa kappaleessa tarkastellaan uutta julkista hallintatapaa (NPG), jonka uudistuskäytäntöjen painopisteisiin kuuluu muun muassa kunnan ja kuntalaisen vuorovai-

kutussuhde. (Anttiroiko 2010: 13.) Kuntalaisen rooli voi muotoutua monitahoisemmaksi riippuen käytössä olevasta demokratiamuodosta. Tässä työssä deliberatiivinen demokratiatoiminta syventää palvelujen käyttäjän osallisuutta työn kehittämistoiminnan prosessiin.

Kolmannessa kappaleessa määritellään tarkemmin osallisuuden käsitettä ja kunnan demokratiatoiminnan vaikutusta kuntalaisten osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuuksiin. Osallisuuden teoria pohjaa Sherry L. Arnsteinin (1969) tikapuu-malliin. Kappaleessa taustoitetaan kunnan tehtäviä nuorten osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuuksien toteuttamisessa, tarkastellaan nuorten roolia kuntalaisena, palvelujen käyttäjänä ja käyttäjälähtöiseen työn kehittämistoimintaan osallistujana. (Kiilakoski, Gretschel & Nivala 2012: 21 – 22; Lapsiasiainvaltuutetun vuosikirja 2012: 4, 8.)

Neljännessä kappaleessa esitetään tutkimuksen tuloksena kahdeksan eri kaupungin nuorisopoliittiset kehittämisohjelmat sekä yhteenvedot saatujen tietojen ryhmittelystä. Viidennessä kappaleessa esitetään johtopäätökset tutkimuksessa asetettuun pääkysymykseen ja alakysymykseen.

2. DELIBERATIIVINEN DEMOKRATIA JA KÄYTTÄJÄLÄHTÖINEN KEHITTÄMISTOIMINTA NÄKÖKULMINA NUORTEN OSALLISUUTEEN

Suomalaista hallinnon järjestämistä ja johtamistapaa on uudistettu uuden johtamistavan (New Public Management, NPM) doktriinin mukaisesti 1980-luvulta lähtien hakemalla lisäosaamista yksityisen sektorin toimintatavoista ja johtamismalleista. Tarkoituksena on pyrkiä käyttämään julkisia resursseja mahdollisimman tehokkaasti yhteiskuntamme yhteiseksi hyödyksi. (Hyyryläinen 2004: 44; Haveri & Anttiroiko 2009: 202.) NPM:n on nähty olevan kuitenkin tietyllä tavalla ristiriitainen uudistuskäytännöiltään tarkasteltaessa kuntalaisen roolia. NPM keskittyy osaltaan enemmän tehokkaiden ja tuottavien johtamiskäytäntöjen uudistamiseen kuin toimijoiden ja kuntalaisten välisten suhteiden hallintaan. (Laakso 2009: 45.)

Uusi julkinen hallinta -termi (New Public Governance, NPG) yleistyi käytössä 1990-luvulla ja on jäänyt kuvaamaan hyvää hallintotapaa näihin päiviin asti. (Vartola 2009: 36.) Uuden julkisen hallinnan uudistuskäytännöt painottavat kuntien johtamisen ja hallintasuhteiden hoitamista. Näitä suhteita ovat kuntien ja yritysten väliset taloudelliset suhteet, kunnan ja kuntalaisten väliset demokratiasuhteet ja kansainväliset hallintasuhteet. Taloudellisten suhteiden hallinta vaatii kunnilta erityisesti hankinta- ja kilpailutusosaamista, kansainvälisten hallintasuhteiden hoitaminen puolestaan verkostojen ja yhteyksien luomiseen liittyvää osaamista suhteessa valtiovaltaan, kansallisen tason ja ulkomaisiin toimijoihin. Kunnan ja kuntalaisten välinen demokratiasuhde merkitsee kuntalaisten osallisuuden (participation) mahdollistamista ja hallinnon ja kuntalaisten yhteistoiminnan vahvistamista osana tuotettavien palvelujen uudistamista. (Haveri & Anttiroiko 2009: 201.)

NPM:a ja NPG:a ei voi tyystin erottaa toisistaan, sillä juuri kuntalaisen rooli sitoo ne yhteen. Toisaalta kuntalainen voidaan nähdä asiakkaana, joka käyttää palveluja, toisaalta kuntalainen voidaan nähdä yhteistoimijana verkostoissa kehittämässä kunnan tuottamia palveluja. NPG näkökulman mukaan myös kunnan rooli oman alueensa yhteistoimijana eri yritysten, kolmannen sektorin, järjestöjen, julkisyhteisöjen ja kan-

salaisryhmien kanssa on aiempaa aktiivisempi ja merkityksellisempi. Yhteistoiminta em. tahojen kanssa liittyy kunnan tuottamien ja järjestämien palveluiden päätöksenteko-, palvelu- ja kehittämisprosesseihin. (Anttiroiko 2010: 13.)

Pestoff (2011: 4–5) toteaa, että kunnassa toimivien virkamiesten ja kuntalaisten tulisi yhteistoimin (co-production) edistää kuntalaisten toimivia palveluja. Yhteistoiminta kuntalaisten ja hallinnon kesken vaatii luottamuksellisen suhteen syntymiseksi keskusteluyhteyden (Ryynänen & Uoti 2009: 223–224). Suhteiden syntyminen ja verkostoihin osallistuminen vaatii myös aikaa, sillä usein hallinto ja sen virkamiehet voivat olla kuntalaisille vieraita ja sekä sosiaalisesti että fyysisesti etäällä olevia. (Bovaird 2007: 848.) Kuntalaisten mukaan tuleminen verkostoihin yhteistoimijaksi vaatii muutosta virkamiesten toimintatavoissa. Toimintatapojen ja osallistumismahdollisuuksien tulisi olla joustavia, ei-hierarkkisia ja epämuodollisia aitojen, luontevien suhteiden syntymiseksi. Verkoston täydentyminen palveluja käyttävillä kuntalaisilla tarjoaa myös uusia muotoja yhteiseen oppimisprosessiin sekä uusiin mahdollisuuksiin toimia yhdessä muun muassa päivittäisten palvelujen tehostamiseksi. Tämä kaikki yhdessä tuo virkamiehille täsmätietoa palvelujen toimimisesta ja vaikuttavuudesta sekä kehittämistarpeista. (Pestoff 2011: 13–14.) Tällöin yhteistoiminnalla voidaan ajatella olevan julkista arvoa – palveluja ja toimintoja kehitetään yhteisen hyvän edistämiseksi.

Edellä esitettyä uuden julkisen hallinnan uudistamiskäytännöissä painottuvaa vuorovaikutusta ja yhteistoimintaa kuntalaisten kanssa tarkastellaan seuraavissa kappaleissa syvemmin deliberatiivisen demokratiatoiminnan ja käyttäjälähtöisen työn kehittämistoiminnan näkökulmista.

2.1. Deliberatiivinen demokratiatoiminta

Demokratia, kansan valta käsitteenä merkitsee ihmisten tasa-arvoista osallisuutta ja vaikuttamista yhteisiin asioihin. Suomessa valtion ja kuntien hallintojärjestelmä on kauttaaltaan demokratiaan pohjautuva. Nykykehitys näyttää, että demokratian toteu-

tumisen muodot, esimerkiksi kuntalaisen äänioikeus ja sen käyttäminen, mahdolliset osallisuutta heikosti. Osallisuuden ja vaikuttamisen vaihtoehdot vaativat päivitämistä. Haasteen demokratian toteutumiseksi tuo kuntalaisten osallisuus. Tyytymättömyys palveluihin tai osallisuusmahdollisuuksiin ei synnytä automaattisesti aktiivista toimintaa näiden toimintojen korjaamiseksi. (Niiranen 2011: 220; Haveri & Anttiroiko 2009: 207–208; Borg 2006: 102–103; Kettunen 2002: 20.)

Suomessa toteutettavia demokratiamuotoja voidaan tunnistaa useampia. *Edustuksellinen demokratia* lienee helpoin tunnistaa - siinä kuntalaisten valitsevat edustajat tekevät päätöksiä yhteisen hyvän toteutumiseksi. Kuntalaisen rooli on olla edustajien valitsijana sekä asettua myös mahdollisesti itse ehdolle ja näin siirtyä päättäjän rooliin. *Suora demokratian* muoto tarkoittaa kuntalaisen tekemiä aloitteita sekä kansanäänestyksissä äänestämistä. Kuntalaiset ovat näin mukana joissakin päätöksenteon prosesseissa. *Osallistuvan demokratian* muodossa kuntalaisen rooli on edellisiä aktiivisempi. Kuntalaisen rooli on osallistua keskusteluun ja toimintaan yhteisen hyvän toteuttamiseksi, antaa palautetta ja olla päättämässä tiettyjen määrärahojen käyttämisestä. Osallistuvan demokratian toteutusmuotoja ovat mm. käyttäjäkyselyt, kansalais-, alue- ja asukaskuulemiset, kansalaisfoorumit ja -paneelit sekä järjestötoiminta. Osallistuvan demokratian muotoa syventää osallistuva *deliberatiivinen demokratia*, joka tarjoaa kuntalaiselle keskustelijan roolin. Keskustelevaan, deliberatiiviseen demokratiaan kuuluu vahvasti vuorovaikutus ja harkinta ja pohdinta yhteisen hyvän toteuttamisesta. (Eskelinen, Gretschel, Kiilakoski, Kiili, Korpinen, Lundbom, Matties, Mäntylä, Niemi, Nivala, Ryynänen & Tasanko 2012b: 42–44.) Suomessa kuntalain mukainen demokratiatoiminta toteuttaa pääsääntöisesti kahta ensimmäiseksi mainittua demokratiamuotoa – edustuksellista ja suoraa demokratiaa. (Kananoja ym. 2008: 28; Niiranen 2011: 223.)

Deliberatiivisen demokratian toimintamuodot nostavat kuntalaisen yhteistoimijaksi ammattilaisten rinnalle. Yhdessä toimiminen esim. palveluiden kehittämiseksi synnyttää myönteisen riippuvuussuhteen kuntalaisten ja palveluja toteuttavien ammattilaisten kesken. Kuntalaisilla on tieto tarpeista, ammattilaisten tulisi olla tästä aidosti kiinnostuneita. Vastuuta ja valtaa tulisi jakaa kuntalaisten kanssa, jotta aito yhteis-

toiminta syntyisi. Kaiken aikaa kuntalaisten ja ammattilaisten välisen yhteistoiminnan tulisi perustua dialogisuuteen. Lisäksi yhteistä prosessia tulisi dokumentoida ja tehdä näkyväksi – yhteistoiminta on myös oppimisprosessi, jossa kaikki osallistujat oppivat uutta omasta ja toistensa elämästä, tarpeista, toimintatavoista sekä demokratian toteuttamisesta. (Matthies 2008: 78–79.)

Kuntalaisten osallisuuden mahdollisuuksiin vaikuttaa osallisuuden käsitys ja sitä kautta käytännön toteuttamisen mahdollisuudet. Osallisuuden tulisi olla käytännössä mahdollisuuksia kuulua erilaisiin yhteisöihin, mahdollisuuksia tulla kuulluksi sekä tietoisuutta osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuuksista. Osallisuus ja yhteinen keskustelu itselle lähellä olevista asioista sekä lopputulos ja sitoutuminen korostuvat erityisesti deliberatiivisessa demokratiassa. (Niiranen 2011: 220, 222.)

Deliberatiivisen, keskustelevan demokratian johtajatuksena on Cohenin (2005: 344; myös Benhabib 1996: 70) mukaan keskittyä kuntalaisten yhteiseen hyvään, keskinäisen tasa-arvon toteutumiseen sekä myötävaikuttaa julkisen käsityksen syntymiseen yhteisestä hyvästä. Käytännössä tämä tarkoittaa hallinnon ja kuntalaisten välistä vuorovaikutusta. Vuorovaikutuksen tulisi olla todellista ja aitoa, laadukasta keskustelua. Keskustelijoilla on kullakin oikeus kertoa mielipiteensä ja näkemyksensä ko. asiasta ja tulla myös kuulluksi. (Raisio & Vartiainen 2011:13.) Vuorovaikutteisen keskustelun, dialogin kautta on mahdollisuus synnyttää yhteinen käsitys ympäröivästä maailmasta tai käsillä olevasta, ratkaisua vaativasta tilanteesta. Tämä edellyttää kykyä reflektointiin, oman ja muiden toiminnan havaitsemiseen ja arviointiin. Jotta dialogin ja reflektion synnyttämä yhteinen käsitys ei jäisi ”sanahelinäksi”, sen on tultava työksi, käytännölliseksi toiminnaksi. (Freire 2005: 95–97.) Dialogin ja reflektion kautta voi syntyä organisaatioon tai organisaatioiden välille uusia työtapoja ja rakenteita toiminnan etenemiseksi. (Toikko 2012a: 68.)

Cohenin (2005: 346) mukaan ideaalin deliberatiivisen demokratiatoiminnan taustalla on viisi pääkohtaa. Ensiksikin keskustelevan demokratian tulisi olla jatkuvaa ja tulevaisuuteen suuntautuvaa. Kuntalaisten tulisi voida luottaa hallinnon demokratiatoiminnan jatkuvuuteen. Toiseksi kuntalaiset luovat yhdessä hallinnon kanssa keskus-

tellen yhteiset ehdot ja sopivat toimintatavat. Tätä kautta kuntalaiset sitoutuvat itse toimintaan, joka vahvistaa demokratiatoimintaa ja kansalaisaktiivisuutta. Kolmanneksi keskustelevalle demokratialle sallii erilaiset näkemykset, arvot ja perustelut. Yhteisen päätöksen aikaansaamiseksi ei kuitenkaan ole saavutettava yhteistä näkemystä tai perusteluja toiminnalle, vaan tavoitteena on löytää yhteisesti hyväksyty toimintatapa. Neljänneksi keskustelevan demokratiatoiminnan tulisi vahvistaa päätösten legitimitettä, eli päätösten oikeudenmukaisuutta kansalaisia kohtaan. Keskustelevan demokratiatoiminnan kautta hallinnon toiminta ja päätöksenteko tulevat avoimemmaksi ja läpinäkyvämmäksi lisäten näin kuntalaisten luottamusta. Viidenneksi hallinnon ja kuntalaisten tulisi aidosti kunnioittaa toistensa näkemyksiä, tunnistaa toistensa keskustelukumppaneina ja yhteistyökumppaneina. Ajatus pohjautuu tasavertaisuuteen – kaikilla samat taidot omaavilla tulee olla yhtäläinen oikeus toimintaan ja vaikuttamiseen.

Edellä esitetyn Cohenin ideaalin deliberatiivisen demokratiatoiminnan taustalla voidaan nähdä painottuvat John Rawlsin (2007: 94–96) pluralistinen näkemys deliberatiivisen demokratian tavoitteista. Pluralistinen näkemys painottaa yhteiskunnan heikompiensa oikeutta kansalaisoikeuksiin. Pluralismi ei painota yksimielisyyteen pääsemistä, vaan se korostaa yksilöllisten arvojen kirjoa ja jokaisen oikeutta omaan mielipiteeseen. Tärkeää on saada muodostaa omat mielipiteet ja kertoa ne ääneen, tulla kuunnelluksi. Muita näkemyksiä ovat demokratiatoiminnan yksimielisyys, joka viittaa tietynlaiseen ideaalitalanteeseen, jossa olisi mahdollisuus saavuttaa osallistujien yhteisen arvopohjan lisäksi yhteinen näkemys ja päätös ko. asian suhteen. Yksimielisyyden näkemys pohjaa Habermasin teoriaan. Yksimielisyyden ja pluralismin näkemysten väliin asettuu teoria kohtuullisesta sopimuksesta. Scanlonin kohtuullisen sopimuksen teorian taustalla on saavuttaa kaikkia tyydyttävä sopimus tai toimenpide, vaikka yksimielisyyttä ei saavutettaisikaan. (Herne & Setälä 2006: 123; Setälä 2003:132.)

Deliberatiivisella demokratiamallilla on nähty myönteisiä vaikutuksia julkishallintoon. Sen nähdään vahvistavan kansalaisaktiivisuutta, lisäävän päätösten legitimitettä, mahdollistavan parempia päätöksiä keskittyen yhteiseen hyvään sekä vähentävän

empatiaongelmia. Keskustelevan demokratiamallin avulla on mahdollisuus vahvistaa kansalaisen osallisuutta ja vaikuttamista sekä rakentaa kansalaisyhteiskuntaa. Tämä tarkoittaa käytännössä kuntalaista osallistavia julkishallinnon toimintatapojen käyttämistä sekä kansalaisaktiivisuuden kehittämistä edelleen. Esimerkkinä näistä voi mainita esim. kansalaisraadit ja fasilitoidut pienryhmäkeskustelut. (Raisio & Vartiainen 2011: 19–21.)

Julkisella yhteisellä keskustelulla ja harkinnalla on mahdollisuus saada aikaan kollektiivisesti yhteinen näkemys, johon kaikki voivat yhtyä erilaisesta arvopohjasta huolimatta. Keskustelua ja pohdintaa ohjaa ajatus yhteisestä hyvästä – mikä ratkaisu tuottaa mahdollisimman hyvän lopputuloksen käsiteltävään ongelmaan ja jonka taustalla olevat perusteet pystytään yhteisesti hyväksymään. (Cohen 2005: 344; Herne & Setälä 2006: 116; Setälä 2003: 131–132.) Yhdessä tehtyjen päätösten legitimitetin lisääntyminen viittaa tarkoin harkittuihin ja punnittuihin vaihtoehtoihin. Yhteisen päätöksen, konsensuksen aikaansaaminen on useimmiten ideaali tavoite. Tarkoitus on kuitenkin saada aikaiseksi päätös, toimintatapa, joka suurimman osan mielestä on perusteltu, ”oikea” päätös. Oleellista on kollektiivisen näkemyksen syntymiseen liittyvä prosessi – kaikilla on ollut mahdollisuus osallistua yhteiseen keskusteluun ja tuoda mielipiteenä julki. (Setälä 2003: 172–173; Raisio & Vartiainen 2011: 22; Herne & Setälä 2006:116.) Nykyisin päätöksenteon legitimiys edellyttää avoimuutta ja keskustelua, jotta kansalaiset voivat pitää päätöksentekoprosessia luotettavana. (Rosavallon 2008: 234.)

Parempien päätösten syntyminen liittyy myös rationaalisuuteen, järjen käyttöön päätöksiä tehtäessä. Järkevien päätösten tekeminen mahdollistuu tietoisuuden kautta. Kollektiivisuus tuo tietoisuuteen lisävahvistusta – tieto ja kokemus asiasta ovat enemmän kuin yhden ihmisen näkemys tilanteesta. Keskusteluun osallistujat ja päätöstä tekevät ihmiset keskittyvät yhteistä hyvää tuottavan päätöksen aikaansaamiseen. Päätöstä tehdessä prosessiin vaikuttavat argumentit ja perustelut, jotka nimenomaisesti perustuvat yhteisen hyvän toteutumiseen. (Raisio & Vartiainen 2011: 24, 26) Osallistuvien ihmisten erilaiset arvopohjat ja käsitykset hyvästä vaativat keskus-

telua ja aikaa. Tätä prosessia voidaan kutsua konstruktiviseksi tiedonmuodostamiseksi. (Setälä 2003: 172.)

Empatiaongelmien väheneminen liittyy osaltaan tietoisuuteen. Erilaiset mediamuodot tarjoavat ihmisille tietoa tämän päivän elämästä, jolloin ei voi välttyä tiedon saannilta. Ihmiset voivat hakea tietoa itsenäisesti ja ryhmittä samaa mieltä olevien kanssa itsekkin entistä helpommin. Tiedon käsittely voi lisätä ko. asian ymmärtämistä ja jopa ennakkoasenteista luopumista. Tiedonhaun rajaaminen omien intressien mukaiseksi voi kuitenkin synnyttää rajallisen näkemyksen ko. asiasta. (Raisio & Vartiainen 2011: 24, 26.)

Hyvinvointiyhteiskuntaamme pyritään kehittämään kohti kansalaisyhteiskuntaa uudenlaisin demokratian toteuttamismuodoin. Tuotettavien palvelujen kehittämiseksi tarvitaan asiakkaiden ääntä ja käyttökokemuksia. Osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuudet palvelujen kehittämiseen ja tuottamiseen vaativat uusia menetelmiä ja toimintatapoja hallinnolta. Yhteiskunnan vastuu yksilön hyvinvoinnista vähenee ja yksilön oma vastuu lisääntyy. Kansalaisia ohjataan tekemään aktiivisia valintoja itsensä ja toistensa hyvinvoinnin toteutumiseksi. (Palola 2011: 305; Ollila & Koivusaalo 2009: 42.)

Rosavallon (2008: 236) korostaa, että onnistuneen demokratiatoiminnan tulee pysyä irti politikoinnista ja toimintatapojen tulee sopia hyvin tarkoitukseensa. Kansalaisen osallisuuteen ja vaikuttamiseen liittyviä uusia toimintatapoja ovat mm. edellä mainitut kansalaisraadit ja pienryhmäkeskustelut. Korhonen (2012: 15) mainitsee myös käyttäjäryhmien muodostamat kansalaispaneelit ja osallisuusfoorumit. Matthies (2008: 74) puolestaan nostaa esiin kommunikatiiviset avoimet kokoontumispaikat. Näillä hän tarkoittaa yhteisöllisiä keskuksia, jotka syntyvät nimenomaisesti kansalaisten tarpeista. Esimerkkinä voidaan mainita kansalaistalot, perhekahvilat ja asukastuvat. Näissä avoimissa kokoontumispaikoissa huomionarvioista on, että ne toteutuvat kansalaisten omalla ”maaperällä” ja toimivat näin lähidemokratiaa toteuttavina foorumeina.

Rosavallon (2008: 238) esittää uudenlaisena toimintamallina myös kansalaisten muodostaman valvonta- ja seurantatoiminnan. Valvonta- ja seurantatoiminnan tavoitteena on kansalaisen toiminta ammattilaisten rinnalla huomioimassa esim. omalla lähialueella nousevia ongelmia tai huolestuttavia kehityskulkuja, joihin olisi syytä tarttua ehkäisevästi hyvissä ajoin. Kansalaisten muodostamaa valvonta- ja seuranta-toimintaa voi laajentaa koskemaan myös valtakunnallista tai kansallista havainnointia liittyen esim. rasismiin.

Deliberatiivisen demokratian toimintatavat mahdollistavat kuntalaisten kasvun yhteiskunnassamme. Se vahvistaa kuntalaisen roolin muutosta objektista subjektiin, aktiiviseksi toimijaksi yhteisen keskustelun, julkisen harkinnan ja pohdinnan kautta. Demokratian toteuttamismuotojen vahvistumisen ja vaikuttamisen vaihtoehtojen lisäksi se voi lisätä kuntalaisten hyvinvointia, kunnan perustehtävien toteuttamisen muotoja ja yhteistoimintaa hallinnon ja kuntalaisten kesken. (Niiranen 2011: 222.)

Kuntalainen on palvelujen käyttäjä

Yhteistoiminnan toteuttamiseen vaikuttaa osaltaan se, määritelläänkö ihminen kansalaiseksi, asiakkaaksi vai kuluttajaksi. Kansalaisia ovat suomalaiset ihmiset, myös he, jotka asuvat valtakunnan rajojen ulkopuolella. Kansalaisuus-käsitteen voi lisäksi käyttää myös kuntalainen- tai asukas-käsitettä. Nämä käsitteet viittaavat kuntalaisen rooliin ja asumiseen sekä osallisuuteen oman kotikunnan alueella. Asiakas viittaa puolestaan henkilöön, joka toimii suhteessa yritykseen tai liikkeenharjoittajaan. Kuluttaja hankkii palveluja ja tavaroita omien tarpeidensa tyydyttämiseksi. (Koivusalo, Ollila & Alanko 2009: 10–11.) Tarkasteltaessa kuntalaisen roolia aktiivisen kuntalaisen näkökulmasta voidaan puhua palvelujen käyttäjä-asiakas-roolista. Palvelujen käyttäjä-asiakas on kuntalainen, joka on kiinnostunut käyttämiensä palveluiden suunnittelusta, toteuttamisesta ja arvioinnista ja on myös itse halukas osallistumaan tähän prosessiin. (Toikko 2012a: 56, 58.)

Uusia palveluja kehitettäessä tai olemassa olevia palveluja tarpeen mukaistettaessa tulee ajatella lisäarvoa, jonka tehty työ tuottaa toisaalta työntekijöille, mutta erityisesti palveluja käyttäville kuntalaisille. (Stenvall & Virtanen 2012: 239.) Uudistus- ja kehittämistyön tavoitteena ei kuitenkaan ole luoda erilaisten palvelujen kirjoa, vaan toimivia ja tarpeenmukaisia palveluja. Palolan (2011: 303) mukaan yksilöllisten valinnanmahdollisuuksien tarjoaminen on mahdotonta taloudellisestikin. Valinnanvapaus – choice – on ollut yksi hyvinvointiyhteiskunnan tavoiteltava arvo ja Suomesakin on käytössä mm. palvelusetelit. Yksilölliset vaihtoehdot voivat heikentää yhteisen hyvän toteutumista ja asettaa kansalaisia eriarvoiseen asemaan. Myös vastuualueiden rajat palvelujen tuottamisesta voivat hämärtyä. Yksilöllisiä valintoja tehtäessä yhteisen hyvän tulevaisuus-näkökulma saattaa jäädä huomioitta – yhteinen hyvä merkitsee hyviä valintoja tänään voidaksemme jättää demokraattisesti toimiva yhteiskunta jälkipolvillekin. (House of Commons 2005: 46.) Oleellista Palolan (2011: 303, 308) mukaan palvelujen kehittämisessä on enemmänkin palvelujen toimivuus ja tarkoituksenmukaisuus kuin monet vaihtoehdot.

Choice-käsitteen rinnalla esitetään kuntalaisen voice-näkökulma (Palola 2011: 301; Toikko 2012a: 49). Kuntalaisen ääni ja sen kuuluminen mahdollistaa Palolan (2011: 301) mukaan palvelujen kehittämisen politiikan ja demokratian keinoin. Näitä keinoja voivat olla edellä mainitut kuntalaisten muodostamat asukaspaneelit ja -raadit sekä palvelujen käyttäjien haastattelut. Käyttäjälähtöisessä kehittämistoiminnassa tavoitteena on kansalaisyhteiskunnan kasvun tukeminen siten, että palvelujen käyttäjä on osallisena päätöksenteon lisäksi myös etuuksien ja palvelujen saantiehtojen määrittelyn lisäksi palvelujen kehittämisen prosessiin. Deliberatiivisen demokratian ajatuksen mukaisesti yhteisen, kollektiivisen näkemyksen rakentaminen palveluiden tarpeista ja toteuttamistavoista voivat synnyttää tarvittavat kaksi vaihtoehtoa, joista palvelujen käyttäjä voi valita.

2.2. Käyttäjälähtöinen kehittämistoiminta

Työn kehittämistoiminta on muuttunut vuosien saatossa perinteisestä suunnittelusta enemmän jatkuvasti muotoutuvaksi kehittämisprosessiksi. Kehittämistoiminnan muutokseen ovat vaikuttaneet yhteiskunnalliset aikakaudet ja tarpeet sekä verkostoitumisen ja vuorovaikutuksen lisääntyminen. Kehittämistoiminnan on nähty voimistavan Suomessa myös tulosjohtamista: työn johtamisen käytäntöjä on kehitetty tulosjohtamisen periaatteiden mukaisesti. Seppänen-Järvelän (2006: 19–21) mukaan 1990-luvulla New Public Management-ajattelutapa on osaltaan vaikuttanut projekti-kehittämisen, verkostoitumisen ja eritasoisten kumppanuuksien syntyyn. 2000-luvulla kehittämistoiminta on nähty palvelujen modernisoimisena (nykyaikaistamisena), vaikuttavuuden ja arvioinnin korostamisena, hyvien käytänteiden dokumentointina ja jakamisena sekä erilaisten ohjelmien juurruttamisena ohjauskäytännöiksi kentälle.

Työn muuttuminen itsessään vaikuttaa myös työn kehittämistoimintaan. Työn kenttä toimintatapoineen ja organisaatiouudistuksineen muuttuu jatkuvasti. Engeström (1998: 28–29) korostaa työntekijöiden yhteisöllisyyttä sekä joustavuutta yli sektori-rajojen. Käytännössä tämä tarkoittaa työntekijän itseohjautuvuutta ja itsensä johtamista, avointa tiedon jakamista, organisaation toiminnan tavoitteiden ja osaamisen kirkastamista työyhteisöille sekä keskinäistä auttamista ja tukemista sekä erilaisten työryhmien sisällä että näiden kesken. Tämän tasoinen yhteistyö ja avunanto voi osaltaan synnyttää innovaatioita ja vahvistaa työntekijöiden omaehtoista työssä oppimista. (Emt. 1998: 29; Seppänen-Järvelä 2006: 29.)

Kehittämistoiminta on perinteisesti suuntautunut organisaation hierarkiakartassa ylhäältä alaspäin. Työn kehittäminen on nähty mm. keskushallintojen suunnitteluorganisaatioiden ja esimiesten etuoikeutena ja näin myös työn ja palveluiden tuottamisen asiantuntijuus on ollut itse työtä tekevien ulkopuolella. Vuorovaikutus ja avoimuus, yhteistyö ja avunanto ovat jääneet väistämättä toteutumatta. Kehittämistoiminnan suuntautuessa kohti työyhteisökohtaista kehittämistoimintaa ja johtajien roolin muut-

tuminen ”valvojasta valmentajaksi” on myös kehittämisen osaamisen tunnustaminen lähentynyt ruohonjuuritasoa. (Seppänen-Järvelä 2006: 29.)

Työyhteisökohtainen kehittämistoiminta on jalostunut yhä edelleen. Vuorovaikutus, verkostot ja avoimuus ovat haastaneet kehittämistoiminnasta vastaavan hallinnon, johtavat virkamiehet ja työntekijät kääntämään katseet palvelujen käyttäjiin. Työhön liittyvät resurssit eivät lisäänty, olemassa olevia resursseja on siis käytettävä toisin. (Stenvall & Virtanen 2012: 20–21.) Avoin vuorovaikutus ja dialogi voivat toteutua yhteistyöverkostojen lisäksi myös palvelun käyttäjän kanssa. Käyttäjälähtöinen kehittämistoiminta kääntää työn kehittämistoiminnan perinteisen toimintamallin ”päälaelleen”: Kehittämistoiminta etenee alhaalta ylöspäin. Palveluita käyttävien ihmisten kokemukset ja yhteistoiminta tuovat esiin tiedon todellisista kehittämistarpeista. Tämän tiedon pohjalta on mahdollisuus yhdessä arvioida kriittisesti olemassa olevien palvelujen ajanmukaisuutta ja tarvetta. Samalla näkyväksi tulevat todelliset kehittämistarpeet. (Seppänen-Järvelä 2006: 29–30; Toikko 2012a: 149.)

Palvelun käyttäjän osallisuus työn kehittämistoimintaan on saanut monta nimeä. Puhutaan mm. toimijälähtöisestä kehittämisestä ja käyttäjälähtöisyydestä (Toikko 2012a: 148, 152), asiakaslähtöisestä kehittämisestä (Stenvall & Virtanen 2012: 141) ja kansalaisten osallistumisesta toimintaan vaikuttajina (Kananoja ym. 2008: 200). Kaikille edellä mainituille termeille voidaan nähdä yhteisenä piirteenä palvelun käyttäjän aktiivisen osallisuuden palvelujen kehittämisen prosessiin, johon hän tuo mukanaan oman asiantuntijuutensa.

Edellä esitetyn mukaan palvelun käyttäjän osallisuus yhteistyöverkostoissa muuttaa perinteistä käsitystä asiantuntijuudesta. Asiantuntija-asiakas -suhteessa perinteinen subjekti-objekti -roolitus vähenee ja suhde lähenee sekä ajattelutavoiltaan että toimintatavoiltaan tasavertaisempaa kumppanuutta. Metteri (2003: 159) käyttää tästä käsitettä jaettu asiantuntijuus. Toikko (2012a: 156) puolestaan kutsuu tätä kokemus-asiantuntijuudeksi. Tieto, joka palvelun käyttäjällä on, liittyy asiakasryhmätietoon sekä kokemustietoon esim. palvelurakenteista ja toimintatavoista. Tällöin tieto on kokonaisuus, joka liittyy isompaan kokonaisuuteen kuin vain yhden ihmisen tilantee-

seen.

Käyttäjälähtöinen kehittäminen vaatii osaamista ja näkemystä yhteistoiminnallisen prosessin eteenpäin viemiseksi. Stenvall & Virtanen (2012: 154) kutsuvat tätä ”asiakkuuden” johtamiseksi. Tällöin ko. organisaatio on kykenevä tunnistamaan asiakkuutensa, havaitsemaan asiakastarpeiden kokonaisuudet ja tuottamaan palvelut asiakkaan näkökulmasta tarkoituksenmukaisina ja laadukkaina. Käyttäjälähtöisen kehittämistyön kautta on myös mahdollisuus lisätä kuntalaisten luottamusta päätöksentekijöihin ja politiikkaan. (Stenvall & Virtanen 2012: 156.)

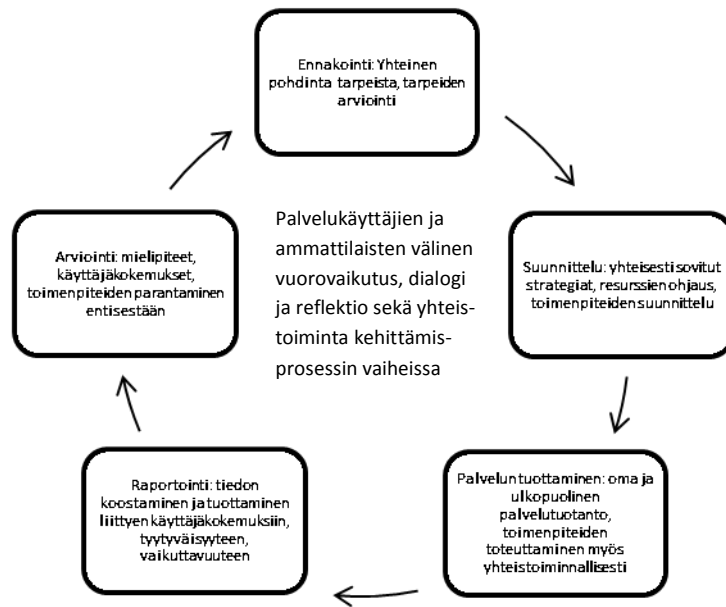
Stenvall & Virtanen (2012: 154–155) mukaan käyttäjälähtöisessä palvelujen kehittämisprosessissa palvelun käyttäjällä että organisaatiolla on omat vastualueensa ja tehtävänsä. Palvelun käyttäjän vastuulla on tietoisuus omasta roolista, omista oikeuksista ja omista mahdollisuuksista sekä aktiivinen yhteistoiminta palveluiden kehittämiseen. Palvelun käyttäjän rooli on muotoutunut vahvasti objektista subjektiin. Organisaation vastuulla on kehittää käyttäjälähtöisen kehittämisen kulttuuria, informoida käyttäjien tavoista ja haluista käyttää palveluja (asiakasymmärrys), mahdollistaa käyttäjän osallisuutta verkostoihin ja suunnittelutoimintaan, kehittää palveluiden sisältöä ja suunnitella ja toteuttaa palveluiden jakelukanavia. Organisaation tehtävänä on siis järjestää työ niin, että käyttäjälähtöinen kehittämistyö voi toteutua (Virtanen, Suoheimo, Lamminmäki, Ahonen & Suokas 2011: 51).

Virtanen ym. (2011: 51) esittävät käyttäjälähtöisen johtamisen prosessin, jonka muodossa voidaan nähdä runkoa myös käyttäjälähtöisen työn kehittämisen prosessille. Prosessiin kuuluu, johon kuuluu viisi osa-aluetta: ennakointi, suunnittelu, palvelun tuottaminen, raportointi ja arviointi (kuvio 1.). Tritter (2009: 211) muistuttaa, että palvelujen käyttäjän osallistuminen kaikkiin toimintavaiheisiin on merkityksellistä kehittämistyössä. Ennakointi ja suunnittelu käyttäjälähtöisessä prosessissa merkitsevät palvelujen suunnitteluun vaikuttavan tulevaisuus-näkökulman huomioimista. Tilastot, hiljainen tieto, palautteet, yhteinen keskustelu, mielipidekartoitukset, haastattelut jne. luovat tietoa palvelujen käyttäjien tarpeista. Tarpeiden ymmärtämisen kautta voidaan luoda yhteisiä strategisia linjauksia tarvittavien toimenpiteiden suh-

teen ja päättää käytettävissä olevien resurssien ohjaamisesta. (Virtanen ym. 2011: 51; Stenvall & Virtanen 2012: 157.)

Stenvallin & Virtasen (2012: 156) mukaan palvelujen tuottaminen merkitsee käyttäjälähtöisten palvelukokonaisuuksien ja osakokonaisuuksien tuottamista. He painottavat tähän liittyen kehittämistoiminnan ulottamista oman organisaatorajojen ulkopuolelle. Käytetyt palvelukokonaisuudet liittyvät usein myös muiden organisaatioiden tuottamiin palvelukokonaisuuksiin, jolloin eri sektorien palvelutuotanto voi palvelun käyttäjän näkökulmasta olla yhtä samaa palvelua. Jotta käyttäjän etu palvelutuotannon näkökulmasta toteutuisi, se vaatii kehittämistoiminnalta asiakastiedon suunnitelmallista keräämistä ja saatujen tulosten analysointia yhdessä palvelun käyttäjien kanssa. (Emt. 156.)

Raportointi merkitsee palvelun käyttäjiltä saadun tiedon koostamista ja tiedon tuottamista. Organisaation tulisi koko ajan olla tietoinen käytetyistä palveluista, palvelutapahtumiin liittyvistä kokemuksista sekä koetusta tyytyväisyydestä. Arviointi merkitsee edellisten kohtien arviointia erilaisten arviointityökalujen avulla. Lisäksi arviointiin liittyy käyttäjien erityisesti mielipiteiden, kehittämisajatusten ja vaikuttavuuskokemusten läpikäyminen, niistä oppiminen ja tämän tiedon ohjalta toiminnan parantaminen. (Stenvall & Virtanen 2012: 158.)

Kuvio 1. Käyttäjälähtöisen työn kehittämisen prosessi (mukaillen Virtanen ym. 2011).

Edellä esitetyssä kuviossa käyttäjälähtöisestä kehittämistoiminnasta voidaan nähdä yhtymäkohtia toimintatutkimuksesta tuttuun kehittämistyön spiraaliin. Spiraalissa vuorottelevat suunnitelmien tekeminen, toiminta, havainnointi, reflektointi ja tältä pohjalta tehty parannettu suunnitelma. (Heikkinen, Rovio & Kiilakoski 2006: 81.) Kuten käyttäjälähtöisessä johtamisessa myös osallistavassa toimintatutkimuksessa ja toiminnallisessa työn kehittämisessä oleellista on käyttäjän osallisuus (participatory action) eli kohteen osallisuus kehittämistyön prosessiin yhdessä palveluja tuottavien viranomaisten, ammattilaisten ja verkostojen kanssa. (Heikkinen, Kontinen & Häkkinen 2006: 50–51.)

Yhteistyöverkostojen, avoimuuden ja vuorovaikutuksen toteutumista palvelujen kehittämispöytäkirjoissa kutsutaan dialogiseksi kehittämiseksi. Seikkula & Arnkil (2005: 15) toteavat, että dialoginen kehittäminen ei ole niinkään keskustelutaito tai -menetelmä vaan enemmänkin kykyä ihmisten kohtaamiseen ja keskinäisen vuorovaikutuksen synnyttämiseen. Yhteinen keskustelu, yhteisen totuuden muodostaminen ja tätä kautta uusien yhteisten toimintatapojen synnyttäminen voidaan nähdä ekspan-

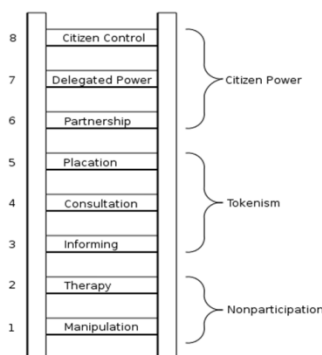
siivisena työtoiminnan kehittämisenä. Tällöin dialogisen kehittämisen rinnalle tulee aito toiminta, itse kehittämistoiminnan prosessi. (Engeström 1998: 84; Heikkinen, Kontinen & Häkkinen 2006: 65 – 66.)

Yhteenvetona edellä esitetyistä näkökulmista voidaan todeta työn kehittämistoiminnan etenevän uudelle tasolle. Kehittämistoimintaa syventää osaltaan yhteistoiminta palvelujen käyttäjien kanssa sekä deliberatiivisen demokratiatoiminnan muodot. Osaltaan ne purkavat autonomista, ammattilaisten hallitsemaa kehittämistoimintaa ja tuovat tilalle yhteistoiminnallisen työn kehittämisprosessin. Väistämättä tämä vaikuttaa kokemukseen omasta ammattilaisuudesta (Toikko 2012a: 134; Kiilakoski 2012: 147). Yhteisten tavoitteiden asettaminen palvelujen käyttäjien kanssa ja niiden näkeminen merkittävänä oman työn kannalta on haasteellista. Tärkeää on, että ammattilaiset voisivat kokea palvelujen käyttäjien osallisuuden työn kehittämisen prosessiin yhteistoiminnan keinoin myönteisenä ammatillisena haasteena. (Kiilakoski, Nivala, Ryynänen, Gretschel, Matthies, Mäntylä, Gellin, Jokinen & Lundbom 2012: 270-271.)

3. OSALLISUUDEN ERI MUODOT

Deliberatiivisen demokratian toteuttamiseen liitetään osallisuus-käsite. Osallisuuden määrittelyjä ja merkityksiltään poikkeavia synonyymejä vilisee kirjallisuudessa. Osallisuus voidaan nähdä hyvinkin passiivisena toimintana: Kuntalainen voi osallistua erilaisiin tapahtumiin tai tilaisuuksiin olemalla läsnä. Toisaalta osallisuus nähdään myönteisenä käsitteenä kuvaamaan aktiivista, toiminnallista kuntalaista. (Kiilakoski 2007: 13–14.) Tässä tutkimuksessa jatkossa esitellyt osallisuuden tasot esitellään mahdollisuutena toteuttaa deliberatiivista demokratiatoimintaa ja käyttäjälähtöistä työn kehittämistä käytännössä.

Osallisuutta voidaan tarkastella Sherry L. Arnsteinin (1969: 216–217) tikapuu-mallin kautta (kuvio 2). Tässä mallissa osallisuus jakautuu kolmeen perustasoon: non-participation, degrees of tokenism ja degrees of citizen power. Ei osallistava-porras ei sisällä kuntalaista osallistavia työskentelytapoja. Sen sijaan siinä korostuvat manipulaatio ja terapia, jolloin kuntalainen on toimenpiteiden kohteena. Toinen perustaso, ”näennäisen osallisuuden porras” sisältää edelliseen verrattuna enemmän osallisuuden elementtejä, mm. kuntalaisille tiedottamista ja heidän konsultoimista tiedon saamiseksi. Kolmas perustaso sisältää vahvasti kuntalaista osallistavia elementtejä: kumppanuutta, yhteistä päätäntävällän jakoa sekä kuntalaisen täysivaltaista osallistumista organisaation hallintoon ja johtamiseen. (Toikko 2012a: 123–124.) Näistä kolmesta perustasosta tähän työhön liittyy nimenomaisesti degrees of citizen power – kuntalaista osallistava taso.

Kuvio 2. Osallisuuden tikkaat (Arnstein 1969: 217).

Nivala (2008: 166–168) syventää osallisuuden toteutumista kolmella osallisuuden tasolla. Näitä ovat yhteisöön kuuluminen, toimintamahdollisuuksiin osallistuminen sekä kansalaisen omat osallisuusvalmiudet. *Yhteisöön kuuluminen* sisältää ajatuksen annetusta jäsenyydestä, eli kukin lunastaa paikkansa yhteiskunnassa jo syntymällä yhteisön sisälle. Kunnan asukkaille kotipaikka tarjoaa luonnollisesti yhteisön. Sisällöllisesti yhteisöön kuuluminen kuitenkin syvenee kun yksilö tulee osalliseksi yhteisön synnyttämästä hyvästä: turvallisuudesta, mielekkästä toiminnasta, yhteistyömahdollisuuksista, hyvinvoinnista jne. *Toimintamahdollisuuksiin osallistuminen* mahdollistaa edellistä tasoa enemmän yksilön omaa toimintaa yhteisen hyvän eteen. Samalla voi syntyä kokemus yhteisöön kuulumisesta ja yhteisön yhteisestä elämästä. Kansalaisen *omat osallisuusvalmiudet* merkitsevät ennen kaikkea sosiaalisia taitoja, jotka luovat pohjan vuorovaikutukselle ja yhteiselle toiminnalle.

Martin ja Henderson (2001: 162–163) ovat myös pohtineet osallisuus-käsitettä ja jakaneet sen neljään pääryhmään: informaatio-osallisuus, konsultaatio-osallisuus, kumppanuusosallisuus ja delegoitu valvonta-osallisuus. Martinin ja Hendersonin (2001: 162) käyttämässä jaossa on yhteneväisyyksiä Korhosen ja Merisaloon (2008: 12–13) osallisuuden käsitteisiin sisällöllisesti. *Tieto-osallisuuden, suunnitteluosallisuuden, päätösosallisuuden ja toimintaosallisuuden* tavoitteena on vahvistaa kuntalaisen osallisuutta ja vaikuttamista erityisesti palveluiden toteuttamisen eri vaiheissa. Nämä neljä osallisuuden tasoa tullaan käsittelemään tarkemmin kappaleissa 3.3.1 – 3.3.4.

3.1. Kunnat osallisuuden mahdollistajina

Kuntiemme perustehtävänä on edistää asukkaidensa hyvinvointia. Hyvinvointia tuottavia palveluita tuotetaan itse tai ostetaan palvelujen tuottajilta. Haasteelliseksi toimivien ja tarpeenmukaisten palveluiden tuottamisesta tai hankkimisesta tekee asukkaiden erilaiset elämäntilanteet, elintaso, ikäjakauma, odotukset ja toiveet. Näiden huomioiminen on erityisen tärkeää silloin kun puhutaan hyvinvointipalveluista. (Simmons 2009: 58; Korhonen & Merisalo 2008:11; Lauslahti 2003: 39, 43.)

Kunnallisen päätöstekojärjestelmän ytimenä on demokratia ja tasa-arvoisuus. Tämä tarkoittaa mm. sitä, että jokaisella kunnassa asuvalla on oikeus muun muassa vaikuttaa hyvinvointiin liittyviin asioihin, toimia omaehtoisesti sekä nauttia viihtyisästä ja turvallisesta asuinympäristöstä. (Korhonen & Merisalo 2008:11.) Kunnan jäsenyyteen liittyy myös vastuunkantoa ja velvollisuuksia. Näitä ovat mm. verovelvollisuus ja koulunkäyntivelvollisuus. (Lauslahti 2003: 39.)

Kuntalain mukaan kunnan valtuuston tulee varmistaa kuntalaisen osallisuus- ja vaikuttamismahdollisuudet. Ääni- ja äänestys-oikeus koskee 18 vuotta täyttäneitä. Lisäksi kuntalaisen mahdollisuuksia osallisuuteen ja kunnan toiminnan vaikuttamiseen edistetään (KuntaL 17.3.1995/365 27§)

- 1) valitsemalla palvelujen käyttäjien edustajia kunnan toimielimiin, esim. kunnan valtuusto, luottamushenkilöt
- 2) järjestämällä kunnan osa-aluetta koskevaa hallintoa
- 3) tiedottamalla kunnan asioista ja järjestämällä kuulemistilaisuuksia
- 4) selvittämällä asukkaiden mielipiteitä ennen päätöksentekoa
- 5) järjestämällä yhteistyötä kunnan tehtävien hoidossa (poikkihallinnollisuus)
- 6) avustamalla asukkaiden oma-aloitteista asioiden hoitoa, valmistelua ja suunnittelua sekä
- 7) järjestämällä kunnallisia kansanäänestyksiä.

Kuntalaisten vaikuttamista kunnan palveluiden kehittämiseen ja päätöksentekoon voidaan edistää mm. luottamushenkilöiden avulla. Kunnan luottamushenkilöitä ovat kuntalain mukaan valtuutetut ja varavaltuutetut, kunnan eri toimielimiin valitut jäsenet, kuntayhtymän toimielimiin valitsemat jäsenet sekä kunnan luottamustoimiin valitut henkilöt. Luottamushenkilöiden tehtävänä on edistää kunnan ja kuntalaisten parasta. (KuntaL 32§). Huomionarvoista on, että kuntalainen itse voi olla kotikunnassaan äänestäjänä, työntekijänä sekä luottamustoimessa. (Lauslahti 2003: 40.)

Kunnan osa-alueiden hallintoon liittyvillä toimenpiteillä voidaan lisätä kyseisellä asuinpaikalla asuvien äänestys- ja vaikuttamismahdollisuuksia (esim. kaupunginosat,

reuna-alueet). Kunnan tehtävä on myös tiedottaa vireillä olevista asioista, suunnitelmista, asioiden käsittelystä, tehdyistä ratkaisuista ja niiden vaikutuksista. Kuntalaisille on myös tiedotettava miten asioista voidaan esittää kysymyksiä ja mielipiteitä valmistelijoille ja päättäjille. Jos kunnalle määrätty tehtävä on annettu yhteisön tai säätiön hoidettavaksi, on kunnan tiedotettava kuntalaisille myös ko. yhteisön ja säätiön toiminnasta. (KuntaL 26§ ja 29§.)

Kunnan asukkaiden mielipiteitä voidaan selvittää mm. erilaisin vapaaehtoisten foorumien ja vaikuttamiskanavien kautta. Tällaisia vaikuttamisen väyliä ovat mm. kylätoimikunnat, interaktiivinen verkkosivuviestintä ja erityisesti esim. lapsille ja nuorille kohdennetut osallistumisen mahdollisuudet. (Kananoja ym. 2008: 203.)

Yhteistyö kunnassa tarkoittaa mm. poikkihallinnollista työskentelyä eli työtä tehdään yhdessä yli sektorirajojen. (Karhuvirta 2012: 184.) Esimerkkinä voidaan mainita vaikkapa lasten ja nuorten kanssa tehtävä työ, jossa mm. nuoriso-, opetus- ja sosiaali-toimi toimivat yhä enenevässä määrin rinta rinnan. Ehkäisevän ja korjaavan kentän tietoisuus toistensa palveluista ja resurssien yhdistäminen tarpeen mukaan on tärkeää. Näin pyritään varmistamaan mm. monipuolinen palvelutarjonta oikea-aikaisesti.

Kunnan tulisi avustaa kuntalaisiaan oma-aloitteiseen asioiden hoitamiseen, valmisteluun ja suunnitteluun. Esimerkkinä mainittakoon maankäyttö- ja rakennuslaki 1§, joka tavoitteena on turvata jokaisen osallisuusmahdollisuus asioiden valmisteluun, suunnittelun laatu ja vuorovaikutteisuus, asiantuntemuksen monipuolisuus sekä avoin tiedottaminen käsiteltävinä olevissa asioissa. Käytännössä tämä tarkoittaa alueiden käyttöä ja rakentamista yhteistyössä kaikkien niiden yksilöiden ja yhteisöjen kanssa, joita toimenpiteet koskettavat. (Syrjänen 2005:11.)

Kunta voi päättää, että tietystä kunnalle kuuluvasta asiasta järjestetään neuvoa-antava kansanäänestys. Kansanäänestys voidaan toteuttaa myös kuntalaisten aloitteesta. Jos kansanäänestys kohdistuu kunnan osa-alueelle koskevaan asiaan, äänestysoikeus on vain niillä, jotka asuvat ko. osa-alueella. (KuntaL 26§, 30 – 31§.) Kansanäänestysk-

sellä on selvitetty kuntalaisten näkemyksiä mm. kuntaliitoksesta. (Oikeusministeriö 2010.)

Kunnan toimintakulttuurin vaikutus osallisuuteen

Kuntalaisen osallisuuden toteutumiseen vaikuttaa myös kunnan toimintakulttuuri ja millaiseksi kuntalaiset kokevat kunnan roolin. (Niiranen 2011: 223.) Perinteisessä *viranomaiskunnassa* kuntalaiset äänestävät edustajansa kunnan hallitukseen, valtuustoon ja muihin luottamustoimiin ja näin antavat päätösoikeudet valitsemilleen henkilöille. Yksittäisen kuntalaisen rooli jää toimintaosallisuudeltaan vähäiseksi. *Kansalaiskunnassa* kuntalaisen rooli on aktiivisempi. Tavoitteena on mm. tiedon ja yhteisen ymmärryksen lisääminen kuntayhteisön toimintaa kohtaan. Käytännössä tämä tarkoittaa yhteistä keskustelua, joka pohjautuu avoimuuteen ja tasa-arvoisuuteen. (Korhonen & Merisalo 2008: 11–12; Suutarinen 2006: 70.) Kuntalaisen aktiivinen rooli tekee todeksi kuntalaissa peräänkuulutetun demokratian. Yhteistoiminnan kautta kuntalaisen on mahdollisuus osallisuuteen omassa kunnassaan toimijana, ei vain äänestäjänä.

Kananoja ym. (2008: 205; myös Matthies 2008: 68) puolestaan käyttävät vaikuttamis- ja osallisuusmahdollisuuksista jakoa viiteen eri tyyppiin: Hyvinvointivaltiolliseen malliin, ammatilliseen malliin, kuluttajalähtöiseen malliin, johtajuuslähtöiseen malliin ja osallistavaan malliin. *Hyvinvointivaltiollisessa mallissa* (welfarism) kuntalaisen etuja ja näkökulmaa edustavat heidän itsensä valitsevat kunnanvaltuuston tai lautakuntien ja johtokuntien jäsenet. Kuntalaiset itse ovat oikeutettuja mm. oikeusturvaan ja sosiaalisiin oikeuksiin. *Ammatillisessa mallissa* (professionalism) kuntalaisen osallisuus ja vaikuttaminen mahdollistuu kunnan työntekijöiden koulutuksen ja osallisuutta vahvistavan työtavan tuloksena. *Kuluttajalähtöisessä mallissa* (consumerism) yksilölliset mahdollisuudet valintoihin ja kuluttajansuoja luovat edellytykset kuntalaisen näkökulmien kuulemiseen, osallisuuteen ja vaikuttamiseen. *Johtajuuslähtöisessä mallissa* (managerialism) tavoitejohtamisen ja johtamisosaamisen laatuvaatimukset varmistavat, että kuntalaisten ääni kuullaan ja osallisuus toteutuu. *Osallistavassa mallissa* (participationism) pyritään vahvistamaan kuntalaisen roolia

palveluiden käyttäjinä ja tuottajina. Vuorovaikutus julkishallinnon ja kuntalaisen välillä antaa kanavan vaikuttaa palveluiden suunnitteluun ja toteuttamiseen. Palveluiden tuottaminen voi myös olla yhteisöpohjaista (esim. kylätalotoiminta). (Kananaja ym. 2008: 205.)

Edellä esitetyn pohjalta voidaan todeta kuntalaisten osallisuuden toteutuvan parhaiten johtajälähtöisessä ja osallistavassa mallissa. Käyttäjälähtöisten prosessien johtaminen vaatii osaamista ja uusien toimintatapojen kehittämistä sekä henkilöstön ohjaamista suunnitelmallisesti kohti osallistavia työmenetelmiä. Osallistava malli, joka painottaa deliberatiivisen demokratian tavoin vuorovaikutusta ja dialogia, vahvistaa kuntalaisen roolia vaikuttajana ja palveluiden käyttäjinä. Tämän roolin vahvistamiseen tarvitaan valveutunutta hallintoa, virkamiehiä sekä työntekijöitä.

3.2. Nuoret aktiivisina kuntalaisina

Yhteiskunnassamme on taisteltu erityisesti lasten ja nuorten syrjäytymistä vastaan jo vuosikaudet. Uhkakuva on, että lapset ja nuoret kasvavat passiiviksi aikuisiksi, jotka kokevat voimattomuutta osallisuuden ja vaikuttamisen suhteen. (Korhonen & Merisalo 2008: 20; Toikko 2006: 1.) Tätä voidaan luonnehtia myös yksilön osattomuudeksi. Kiilakosken (2007: 12) mukaan osattomuus voi liittyä yksilön asemaan yhteiskunnassa tai yhteisössä.

Nuorten pääasialliset, luonnolliset toiminta-areenat ovat koti, koulu ja vapaa-aika. Nuorilla on oikeus turvalliseen ja kehitystasoa tukevaan kotielämään, saada opetusta ja koulutusta sekä peruskoulun jälkeen itselleen sopivaan ammattiin. (LastensuojeluL 4§.) Vapaa-ajallaan nuorella on oikeus kokoontua, toimia ja olla osa yhteisöä, esim. omalla asuinalueellaan. Tämä edistää mm. nuorisolain 1§ tavoitteessa olevaa nuorten aktiivista kansalaisuutta.

Nuorten osallisuus perheessään, lähipiirissään, asuinalueellaan ja yhteisöissä on oppimisprosessi, jossa opitaan vaikuttamaan yhteisiin asioihin (Andersson 2007: 160).

Nuorten osallisuuteen kasvu alkaa jo lapsuudessa. Ensin toimintakenttänä on oma perhe, elämänvaiheiden myötä päiväkotit, koulu ja oppilaitokset, nuorisotilat, kerhotoiminta ja muu harrastustoiminta. Aikuisten tehtävä on nuoren kehitysprosessissa luoda onnistuneita osallisuuden kokemuksia – nuori, joka on kokenut voivansa vaikuttaa asioihin omalla osallisuudellaan, pyrkii vaikuttamaan toisenkin kerran. (Kiilakoski 2007: 18.) Nuorten osallisuus vaatii toteutuakseen erityisesti sosiaalisia taitoja, jotka luovat pohjan vuorovaikutukselle ja yhteiselle toiminnalle. Laaksonen (2012: 11–12, lainaus teoksesta Dodge ym. 2003: 375, 391) korostaa lapsen vuorovaikutustaitojen ja kokemusten syntyvän mm. myönteisten ja negatiivisten ”kierteiden” kautta omassa vertaisryhmässään. Tällä tarkoitetaan sitä, että myönteisissä ”kierteissä” lapsella on mahdollisuus positiivisiin ja kannustaviin vuorovaikutustilanteisiin, ystävyyssuhteisiin ja hyväksymisen tunteeseen. Nämä kokemukset ja syntyneet tunteet vaikuttavat lapsen omien vuorovaikutustaitojen kehittymiseen – mitä enemmän lapsella on mahdollisuus olla mukana myönteisissä vuorovaikutustilanteissa, sitä enemmän hän saa mahdollisuuden harjoitella myös niissä tarvittavia sosiaalisia taitoja. Tämä vahvistaa lapsen näkemyksiä omasta sosiaalisesta osaamisestaan ja taidoistaan ja rohkaisee lasta osalliseksi vertaisryhmän toimintaan jatkossa myös omaehtoisesti. Negatiivinen ”kierre” sisältää torjunnan vertaisryhmään kohtaan. Torjunnan voi aiheuttaa esimerkiksi kiusatuksi tuleminen, oma aggressiivinen käyttäytyminen tai syrjään vetäytyminen. Tällöin myönteisiä vuorovaikutustilanteita ei synny, eikä lapsi myöskään pääse harjoittelemaan sosiaalisia taitojaan vertaisryhmänsä hyväksyvässä ja kannustavassa ilmapiirissä. Myönteisten vuorovaikutustilanteiden luominen ja mahdollistaminen on aikuisten tehtävä muun muassa päiväkodeissa, kouluissa ja vapaa-ajantoiminnassa.

Aikuislähtöisessä yhteiskunnassamme nuorten asema ja osallisuus eivät ole itsestään selvyys. Lapset ja nuoret on nähty yhteiskunnassamme perinteisesti suojelun ja huolenpidon kohteina siitä huolimatta, että hekin ovat kansalaisia ja myös palvelujen käyttäjiä. Heidän äänensä kuuleminen on ollut aikuisten arvojen ja toimintatapojen varassa. Tätä selittää myös se, että alle 18-vuotiaalla ei ole äänestys-oikeutta. (Jonsuu 2007: 153.) Näkökulma äänestys-oikeuden omaamisesta ja sitä kautta osalli-

suuden toteutumisesta on edellä esitetyn mukaisesti suppea näkemys kuntalaisen osallisuudesta.

Kunnallinen päätöksenteko tapahtuu nuoren näkökulmasta etäällä. Arkijohtaminen kuuluu johtaville viranhaltioille, jotka hekin saattavat olla nuorten ulottamattomissa. (Andersson 2007: 161.) Hallinnon ja virkamiesten ja nuorten välisen vuorovaikutuksen ja nuorten osallisuuden toteutuminen edellyttää aikuisten lähentymistä nuoria kohden näiden omilla toiminta-areenoilla. Nuorten toimintatavat poikkeavat aikuisten toimintatavoista. Eri-ikäiset nuoret ovat kiinnostuneita eri asioista ja heidän toimintatapojensa välillä on eroavaisuuksia riippuen iästä. (Feldmann-Wojtachnia, Gretschel, Helmisaari, Kiilakoski, Matthies, Meinhold-Henschel, Roth & Tasanko 2010: 14). Tämä edellyttää aikuisten asenteiden muutosta suhteessa nuoriin. Nuorten osallisuuden toteuttaminen vaatii substanssiosaamista nuorten omilla toiminta-areenoilla sekä nuoren kanssa käytettävien osallistavien menetelmien suhteen yhteistoiminnan synnyttämiseksi. (Kiilakoski ym. 2012: 271.)

Nuorten osallisuuden mahdollisuudet ovat riippuvuussuhteessa hallinnossa toimivien ammattilaisten lisäksi omiin vanhempiinsa. Sekä hallinnossa että kotona olevat aikuiset edustavat eri sukupolvea kuin nuorensa – kuinka tavallista nuoren äänen kuuleminen tai osallisuus merkitsi näiden aikuisten nuoruudessa? Entä jos nuori on halukkaampi osallistumaan kunnan toiminnan kehittämiseen kuin vanhempansa? Kuka huolehtii tämän nuoren kulkemisen kaupungin reuna-alueilta keskustaan jos omat vanhemmat eivät pidä osallisuutta merkityksellisenä?

Nuorten osallisuuteen liittyvät ohjeistukset

Suomen perustuslain 6§ mukaan kaikki suomalaiset ovat yhdenvertaisessa asemassa lain edessä, myös osallisuuden ja vaikuttamisen suhteen. Nuoria tulee kohdella tasa-vertaisina yksilöinä, ja heidän tulee myös saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Nuorten osallisuutta Suomessa ohjaa mm. lasten oikeuksien julistus, lainsäädännön näkökulmasta koulutuslainsäädäntö sekä nuoriso- ja lasten-

suojelulaki. Lain tulkitsemisen tarkennukseksi Suomessa on käytössä hallituskautena lapsi- ja nuorisopoliittinen kehittämisohjelma.

Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjassa on määritelty sopimusvaltioiden kanssa, yhteisesti julistus Lasten oikeuksista. Jokaisen valtion vastuulla on, että kansalaiset tietävät mitä julistus sisältää ja että ne toteutuvat aikuislähtöisessä yhteiskunnassamme. Osallisuuteen ja vaikuttamiseen kohdistuvat erityisesti Lasten julistuksen artiklat 12, 13 ja 15, joissa todetaan ”*lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti*”. Tätä toteutetaan mm. kuulemalla lasta itseään koskevissa asioissa joko suoraan tai edustajan kautta. Lisäksi ”*lapsella on oikeus ilmaista vapaasti mielipiteensä. Tämä oikeus sisältää hakea, vastaanottaa ja levittää kaikenlaista tietoa ja ajatuksia yli rajojen suullisessa, kirjallisessa, painetussa, taiteen tai missä tahansa lapsen valitsemassa muodossa*”. Lapsella on myös ”*oikeus yhdistymisvapauteen ja rauhanomaiseen kokoontumisvapauteen*”. Näitä oikeuksia käytännössä luonnollisesti rajoittaa esim. muiden ihmisten oikeuksien kunnioittaminen. (Unicef 2009; Lapsiasiainvaltuutetun vuosikirja 2012.)

Lasten oikeudet Suomessa tarkentuvat mm. lainsäädännön ja erilaisten valtion kehittämisohjelmien avulla. Lapset ja nuoret viettävät valtaosan arjestaan kouluissa ja opiskeluissa. Lasten julistuksen artiklassa 29 (Unicef 2009) määritellään, että koulutuksen tulee pyrkiä mm. ”*ihmisoikeuksien ja perusvapauksien sekä Yhdistyneiden kansakuntien peruskirjan periaatteiden kunnioittamisen kehittämiseen...*” sekä ”*lapsen valmistamiseen vastuulliseen elämään vapaassa yhteiskunnassa ymmärryksen, rauhan, suvaitsevaisuuden, sukupuolten välisen tasa-arvon ja kaikkien kansakuntien --- kuuluvien henkilöiden välisen ystävyyden hengessä*”. Tämä näkyy mm. koulutukseen liittyvässä lainsäädännössä, esim. perusopetuslaki 2§, lukiolaki 2§ ja laki ammatillisesta koulutuksesta 5§. Perusopetuksen, lukio-opetuksen ja ammatillisen koulutuksen valtakunnalliset tavoitteet painottavat myös oppilaan ja opiskelijan roolia tulevaisuudessa vastuunsa tuntevana ja velvollisuutensa kantavana yhteiskunnan jäsenenä. (Tulevaisuuden Perusopetus – valtakunnalliset tavoitteet ja tuntijako 2012;

Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003; Laki ammatillisesta koulutuksesta 5§.) Tätä ohjeistusta voidaan helposti tulkita lasten nuorten kasvattamisena kohti kansalaisuutta – kansalaiskasvatuksena. Kansalaisuus ei ole vain annettua vaan yksilöllä on oikeus kokea ja elää osallisena yhteiskuntansa toimintaan. (Nivala 2008: 166.)

Nuorisolaki tähdentää nuorten mahdollisuuksien edistämistä tavoitteelliseen toimintaan yhteiskunnassamme sekä järjestää heille mahdollisuuksia osallisuuteen paikallista ja alueellista nuorisotyötä ja -politiikkaa koskevien asioiden käsittelyyn sekä kuulla nuoria heitä koskevissa asioissa. (Nuorisol 2§, 8§.) Lastensuojelulain tavoitteena puolestaan on turvata lasten osallisuus silloin kun aikuiset helposti ohittavat haasteellisessa elämäntilanteessa lapsen mielipiteen ja näkökulman. Lastensuojelulain 4§ mukaan eri toimenpidevaihtoehtoja ja ratkaisuja mietittäessä tulee myös lapselle antaa mahdollisuus osallisuuteen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan.

Lapsi- ja nuorisopoliittinen kehittämissuunnitelma (Lanupoke 2012–2015) on osaltaan seikkaperäinen Jyrki Kataisen hallituksen ohjeistus lasten ja nuorten hyvinvoinnin turvaamiseksi. Tämän ohjelman painopistealueet ovat osallisuus, yhdenvertaisuus ja arjenhallinta. Käytännössä tämä tarkoittaa nuorten osallisuutta omassa yhteisössään ja suomalaisessa yhteiskunnassa mm. harrastamisen, koulukäynnin ja opintojen sekä omiin asioihinsa vaikuttamisen kautta.

Nuorten osallisuuteen liittyvien asiakirjojen keskeinen viesti on selkeästi hahmotettavissa. Tämän päivän nuorista toivotaan kasvavan huomisen aktiivisia aikuisia, jotka omalla tavoitteellisella toiminnallaan ovat halukkaita osallisuuteen ja vaikuttamaan yhteisen yhteiskuntamme asioihin, päätöksentekoon ja toimenpiteisiin. Edellä esitetyn mukaisesti tätä ”taitoa” harjoitellaan ensin oman elämän ja erilaisten tilanteiden hallintana ja vastuun kantamisena. Kun nuorelle syntyy tunne, että hallitsee oman elämänsä, vapautuu voimavaroja kiinnostua yhteisistäkin asioista. Tavoitteena on, että nuori ei syrjäydy omasta yhteisöstään vaan löytää itselleen sopivat osallisuuden muodot ja yhteistoiminnan muodot omassa yhteisössään.

Käytännössä nuorten mielipiteiden enenevä kuuleminen johtaa nuorten aseman muutosprosessiin yhteiskunnassamme. Aikuislähtöisten toimintojen sijaan on jo nyt kiinnostuttu nuorten arvioinneista liittyen käyttämiensä palveluiden laatuun ja toimivuuteen. Kysymällä suoraan nuorten arviointia on saatu tietoa, jota on mahdollista käyttää palveluiden kehittämisessä ja tätä kautta kohdentaa olemassa olevia voimavaroja ja resursseja mahdollisimman ”täsmällisesti”. Samoin on saatu näkyväksi ja kuuluviksi nuorten kokemia palvelutarpeita. Nuorten arviointien ja kokemustiedon kuuleminen on perusteltua, käytetäänhän kunnan budjetista iso summa juuri lasten, nuorten ja heidän perheidensä käyttämiin palveluihin. Täsmälliset, oikea-aikaiset palvelut tuovat säästön tulevaisuudessa. Ennalta ehkäisevä työ on aina kustannustehokkaampaa kuin korjaava työ. (Lapsiasiainvaltuutetun vuosikirja 2012: 4,8.) Nuorten näkökulma työn kehittämistoimintaan voi tuoda tullessaan myös uudenlaista iloa työhön ja innovaatioita toisin tekemisen suhteen. (Joensuu 2007: 154.)

3.3. Osallisuuden tasot

Seuraavissa alakappaleissa tullaan esittämään syvemmin osallisuuden neljä tasoa: tieto-, suunnittelu-, päätös- ja tieto-osallisuus. Jako edellä mainittuihin tasoihin on tehty aiemmin esitetyn Arnsteinin (1969) ja Korhonen & Merisalonen (2008) teorian pohjalta. Kappaleen lopuksi esitetään yhteenveto osallisuuden tasojen toteutumisesta edustuksellisessa ja deliberatiivisessa demokratiamuodoissa.

3.3.1. Tieto-osallisuus

Tieto-osallisuudesta on säädetty mm. kuntalaisissa. Tieto-osallisuus tarkoittaa osallisuuden helposti toteutettavia muotoja, kuten kuntalaisten mielipiteiden kuulemista, kunnan viestintää ja tiedottamista, palvelusitoumuksia sekä kuntalais- ja asiakaskyselyitä. (Korhonen & Merisalo 2008: 12.) Osallisuuden ja vaikuttamisen kanavia ovat muun muassa verkkodemokratia, kuntalaisen erilaiset käyttäjäroolit ja edustuksellinen osallistuminen kuten luottamushenkilöiden äänestämisen. (Niiranen 2011: 223–224.) Kuntalaisilla tulee olla myös tiedossaan ketkä ovat kunnassa vastuussa

hoidettavista asioista ja miten he voivat näihin asioihin vaikuttaa. (Kananen & Jokiranta 2008: 27.)

Nuorten näkökulmasta tieto-osallisuuden toteutuminen merkitsee käytännössä nuorten äänen kuulemista. Kuuleminen merkitsee nuoren mielipiteen kuulemista siitä millaisia nuorisotyön palveluja he toivovat kunnan järjestävän. Nämä toiveet sitten huomioidaan tai jätetään huomioitta. (Stenvall & Virtanen 2012: 162). Tieto-osallisuus voi olla myös kunnan yksisuuntaista tiedottamista palveluistaan nuorille, kyselyihin vastaamista ja erilaisten palvelusitoumuksien tekemistä. Tieto-osallisuuden toteuttaminen voi olla kertaluonteisesta, jolloin se voidaan toteuttaa esimerkiksi asiakaskyselyin. (Korhonen & Merisalo 2008: 12.) Nykypäivänä verkoviestiminen on tuonut tiedonjakamiseen uuden ulottuvuuden. Esimerkiksi nuorille suunnattu Aloitekanava toimii verkossa ja madalta osaltaan kynnystä tuoda omia toiveita esiin. Aloitekanavan kautta nuori voi esittää toiveitaan koskien esimerkiksi kunnan harrastusmahdollisuuksia. Aloitteet toimitetaan päätöksentekijöille ja käsitteilyn tuloksesta informoidaan niin ikään verkossa. (Koivu 2010: 46–47.)

Deliberatiivinen demokratia käsitys syventää nuoren ja ammattilaisen kohtaamista vuorovaikutteisella kuuntelemisella. Nuoren mielipiteistä ollaan aidosti kiinnostuneita ja niillä on oikeasti merkitystä palvelujen kehittämisessä. Nuorten kanssa pyritään vuorovaikutukselliseen kohtamiseen ja keskusteluun, dialogin syntymiseen. Yhteisen vuorovaikutuksen pohjalta päätöksiä tekeville ammattilaisille ja virkamiehille syntyy asiakasymmärrys eli tieto nuoren tavoista ja haluista käyttää palveluita. (Stenvall & Virtanen 2012: 162–163.)

3.3.2. Suunnitteluosallisuus

Suunnitteluosallisuus syventää osallisuutta tieto-osallisuudesta. Se merkitsee kunnan ja kuntalaisen välistä vuorovaikutusta esimerkiksi yhteissuunnittelua kaupunki- ja kuntafoorumien avulla. Tavoitteena on tarjota yhteistoiminnan mahdollisuuksia mm. kuntalaisille, kansalaisjärjestöille, elinkeinoelämälle ja tiedeyhteisöille. Suunnitteluosallisuuden tavoitteena on varmistaa kuntalaisen osallisuus ja vaikuttaminen asi-

oiden suunnittelu- ja valmisteluvaiheessa mm. monipuoliseen asiantuntemukseen sekä avoimeen tiedonjakoon. (Korhonen & Merisalo 2008: 12.) Osallisuuden ja vaikuttamisen kanavia ovat muun muassa asiakas- ja asukasverkostot ja kuntalaisten suora vuorovaikutus esimerkiksi yhteytenä luottamushenkilöihin. (Niiranen 2011: 223–224.)

Suunnitteluosallisuudessa vuorovaikutus on merkityksellistä nuoren osallisuuden mahdollistaminen koko palvelujen kehittämissprosessin aikana. (Stenvall & Virtanen 2012: 162–163.) Suunnitteluosallisuutta voidaan toteuttaa esimerkiksi yhteissuunnittelun ja asiakasfoorumien avulla, joiden tavoitteena on edistää kansalaiskeskustelua ja osallistumista muutenkin kuin vain hakien ratkaisua asiakysymykseen. Kutsu asiakasfoorumiin voi olla yleinen tai kohdennettu. (Toikko 2012a: 162; Korhonen & Merisalo 2008: 12.) Nuorille kohdennettu foorumi on esimerkiksi Lasten ja Nuorten foorumi, jossa päätöksentekijät ja viranhaltijat tapaavat nuoria, vastaavat näiden kysymyksiin ja tekevät osaltaan demokraattista päätöksentekojärjestelmää tutummaksi. (Koivu 2010: 46.)

Suunnitteluosallisuutta syventää käsitys nuorten konsultoimisesta palvelujen kehittämissprosessissa. Asiakasfoorumi syvenee asiantuntijafoorumiksi – nuoresta itsestä tulee oman elämänsä ja asuinalueensa asiantuntija. Toikko (2012a: 162) käyttää tästä nimitystä kokemusasiantuntija – nuori omalla tarinallaan esittää näkökulman tai mielipiteen liittyen esimerkiksi palvelujärjestelmään ja koettuun palveluun (myös Clarke, Newman, Smith, Vidler & Westmarland 2007: 67). Tällaisessa asiantuntijafoorumissa ovat mukana myös ammatilliset asiantuntijat sekä mahdollisesti yhteistyötahot verkostoista. Parhaimmillaan asiakasfoorumissa syntyy kollektiivista tietoa yhteisen, avoimen vuorovaikutuksen myötä. Kollektiivinen tieto sinänsä on jo yksittäistä tietoa painavampaa, mutta jokaisen kokemusta ja tarinaa tarvitaan yhteisen näkemys ja käsityksen syntymiseksi. (Toikko 2012b:7.)

Esimerkkinä voidaan mainita myös sijaishuollon palvelujen kehittäminen. Hoidon laadun arvioinnissa ja työprossien avaamisessa nuorten kannalta ymmärrettävämpään muotoon on myös käytetty hyväksi nuorten kokemusasiantuntijuutta. Kokemusten

kautta saadaan tärkeää tietoa haasteellisesta elämäntilanteesta selviämiseen vaikuttavista tekijöistä. (Lapsiasiainvaltuutetun vuosikirja 2012: 20–25.)

3.3.3. Päätösosallisuus

Päätösosallisuus merkitsee osallisuutta palvelujen suunnitteluun ja kehittämiseen, tuottamiseen ja arviointiin – poliittiseen päätöksenteon prosessiin osallistumista. Päätösosallisuus toteutuu silloin kun kuntalaisille on delegoitu tosiasiallisesti päätösvaltaa. Päätösosallisuuden toteuttamista voi olla kuntalaisten osallisuus kaupungin erilaisten ohjelmien ja strategioiden tekemiseen sekä erilaisten toimintakäytäntöjen ja palvelujen luomiseen yhdessä viranomaisten kanssa. (Gellin, Gretschel, Matthies, Nivala, Oranen, Sutinen & Tasanko 2012: 169–171.)

Nuorten päätösosallisuus tarkoittaa päätösvallan delegoimista nuorille. Käytännössä tämä toteutuu Suomessa näkyvimmin nuorisovaltuustojen toiminnassa. Nuorisovaltuustoja on syntynyt kattavasti maahamme, mutta osin niiden toiminta on hiipumassa. (Turkia 2010: 53.) Nuorisovaltuuston jäsenet valitaan usein vaalin kautta ja heidän tehtävänä on edustaa kunnan nuoria ja heidän mielipidettään. (Koivu 2010: 42–43.) Nuorisovaltuustojen toiminta vaihtelee tapahtumien järjestämisestä nuorisopalveluiden kehittämistehtäviin. (Turkia 2010: 53.)

Kouluissa ja oppilaitoksissa oppilaiden ja opiskelijoiden kuulemista, osallisuusmahdollisuuksia ja yhteistoimintaa toimintaympäristön aktivoimiseksi on terästetty oppilas- ja opiskelijakuntien toiminnalla. Oppilaskuntatoiminnassa lähdetään perustamaan vaikuttamisrakenteita esimerkiksi perustamalla oppilaskunnan hallitus, osallistamalla kokouksiin (esim. sovitut opettajakokoukset, tapaamiset rehtorin kanssa) ja toimimalla yhteistyössä kunnan osallisuustoimintaa tukevien tahojen kanssa (esim. nuorisovaltuustot.) (Manninen 2008: 11–12; Koivu 2010: 42–43.) Samoin nuorisotiloissa pyritään tarjoamaan nuorille osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuuksia esimerkiksi talotoimikuntatoiminnan sekä säännölliset talokokouksien avulla. (Junttila-Vitikka, Gretschel & Kiilakoski 2012: 190.) Oppilaskuntatoiminta ja nuorisotila-

toiminta voivat mahdollistaa myös nuorten toimintaosallisuutta riippuen yhteisöjen toimintakulttuurista. (Manninen 2008:12; Gretshel 2007: 199–200.)

Toikko (2012a: 163) tuo esiin kokemusasiantuntijan osallisuuden päätöksen teon prosessiin. Kokemusasiantuntijat voivat tuoda mukanaan päätöksentekoon kollektiivista tietoa esim. asiantuntijafoorumista. Henkilöstön rekrytoinnissa on tavallista käyttää ulkopuolisia konsultteja. Toikko esittää, että konsulttina voisi toimia kokemusasiantuntija, jolla on oman kokemuksen lisäksi tietoa kunnan hallinnosta ja toimintatavoista. Näin tarpeisiin sopivan työntekijän ”profiili” tulee määriteltävä myös kuntalaisen näkökulmasta. Esimerkkinä voisi mainita esim. kunnan nuorisotyöntekijän valintaprosessin.

3.3.4. Toimintaosallisuus

Toimintaosallisuus tarkoittaa kuntalaisten omaa, aktiivista toimintaa erilaisissa toimintaympäristöissä. Toiminnan tavoitteena on yhdessä toimiminen yhteisten asioiden hyväksi esimerkiksi omalla asuinalueella, kaupunginosassa, naapurustossa ja kylissä. (Nivala 2008: 305, 309.) Toiminta voi liittyä ympäristön kunnostamiseen ja viihtyvyyden lisäämiseen tai kylätoimintaan. Toimintaosallisuuden toteutumiseksi kuntalaiset toimivat vuorovaikutteisessa yhteistyössä viranomaisten ja muiden toimijoiden kanssa ja saavat resursseja toiminnan toteuttamiseksi (esim. rahaa tai päätösvaltaa). (Martin & Henderson 2001: 162–163; Korhonen & Merisalo 2008: 12–13.)

Toimintaosallisuuden lähtökohta on, että yhteistoiminnan kautta on mahdollisuus paitsi toimia osallisuuden eri muodoin ja vaikuttaa esim. palvelujen kehittämiseen myös oppia yhdessä uutta. Nuorten, ja aikuistenkin, kanssa toimiessa ei voi välttyä virheiltä tai ”vääriä” päätöksiltä. Onnistumiset ja epäonnistumiset kuuluvat kaikki osaksi kehittämisen prosessia, jota kautta synnyttävää toimintaa voidaan parantaa entisestään. Erityisesti silloin, kun kyseessä on uusi, tuntematon toiminta-alue, kuten yhteiskunnalliset asiat ja politiikka, vaatii prosessimainen työskentely ymmärrystä iältään nuorempia osallistujia kohtaan. Tämän prosessin kautta aikuisilla on mahdol-

lisuus luoda myönteisiä osallisuuden ja vaikuttamisen kokemuksia nuorille ja vahvistaa nuorten kasvua aktiivisiksi kuntalaisiksi. (Gellin 2007: 60–61.)

Palveluiden kehittäminen on prosessi, joka huipentuu toimintaan palatakseen arvioivaksi ja parannettavaksi. Nuorten toimintaosallisuus tässä prosessissa tarkoittaa sitä, että he ovat mukana suunnittelemassa, toteuttamassa ja arvioimassa toimintaa, palvelua. Toteutettavat ideat ja innovaatiot voivat ovat nuorilta lähtöisin. Nuorten sitoutuminen ja vastuunkanto toiminnastaan voi saada jyrkyyttä omien ajatusten ja toiveiden toteuttamisesta. Tätä voidaan kutsua moderniksi tavaksi uudistaa julkisia palveluja. Toimintaosallisuus mahdollistaa uudenlaisia tapoja kehittää ja toteuttaa palveluja deliberatiivisen demokratian ajatusmallin mukaisesti. (Stenvall & Virtanen 2012: 172–173.)

Koivu (2010: 46) esittää esimerkkinä nuorisotilaosallisuuden. Nuorisotilaosallisuuden kautta nuorille pyritään järjestämään vaikuttamisen ja osallisuuden mahdollisuuksia heille luonnollisessa toimintaympäristössä. Tällä tavoin nuoret oppivat yhteiskunnallista vaikuttamista esimerkiksi talotoimikunnassa toimimalla. Talotoimikunnan jäsenet suunnittelevat ja toteuttavat nuorisotiloilla toimintaa ja edustavat nuorten ääntä myös erilaisissa kokouksissa, tapahtumissa ja työryhmissä.

Arposen (2007: 37, 39) tekemän selvityksen mukaan lapset ja nuoret kokevat voivansa vaikuttaa hyvin kotinsa ja koulunsa asioihin ja osin myös vapaa-aikaansa liittyvään harrastamiseen. Enemmän vaikutusmahdollisuuksia kunnallisella puolella toivottiin vapaa-ajan osalta päätöksentekoon liittyen yleisesti lasten ja nuorten asioihin ja erilaisiin tiloihin liittyviin toimenpiteisiin (korjaaminen ja rakentaminen). Vastauksissa tuli esiin epäluottamus nuorisovaltuuston toimintaa kohtaan, koska ”sillä ei ole rahaa eikä valtaa”. Todellisten vaikuttamismahdollisuuksien puuttuminen koettiin turhauttavana.

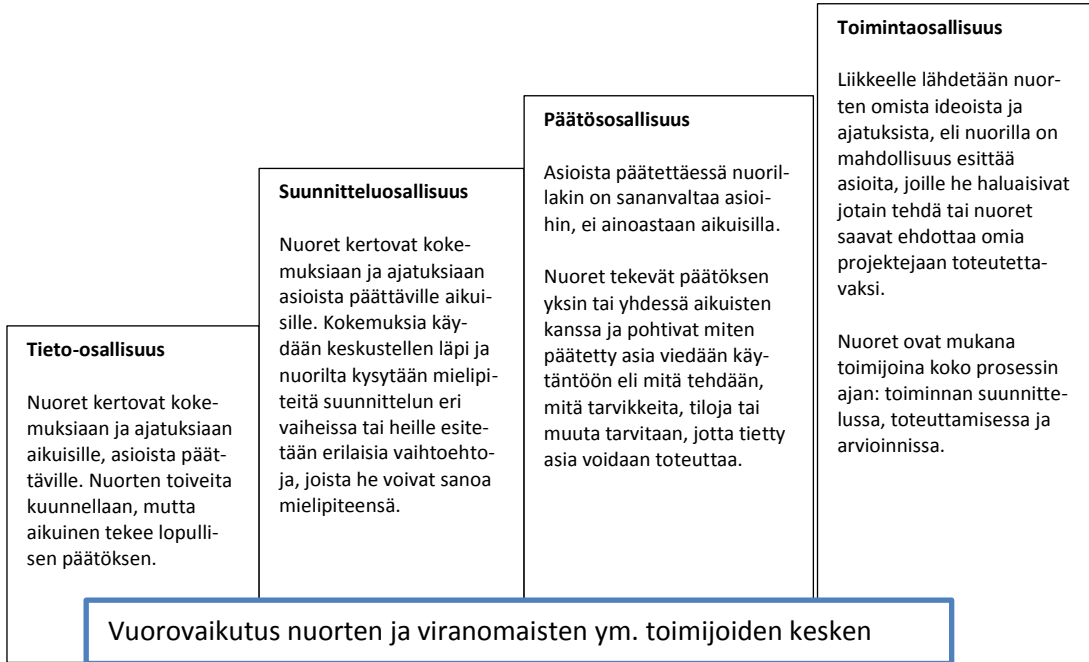
Edellä esitetyn pohjalta voidaan todeta kuntien osallisuustoiminnan vaikuttavan osallisuuden toteuttamiseen. Osallisuuden toteuttaminen voi jäädä esimerkiksi tietosallisuuden osalta Arnsteinin (1969: 219–220) määrittelemään toiseen perustasoon

eli näennäisen osallisuuden portaaseen. Deliberatiiviset demokratiamuodot voivat kuitenkin syventää kaikkia osallisuuden tasoja vuorovaikutuksella, dialogilla ja yhteistoiminnalla. Yhteisen vuorovaikutuksen ja toiminnan kautta kuntalaisen rooli muuttuu aktiiviseksi. Taulukossa 1 esitetään esitetyn teorian mukaisesti yhteenveto edustuksellisesta ja deliberatiivisesta demokratiatoiminnasta kuntalaisten, nuortenkin, osallisuuden ja vaikuttamisen näkökulmasta.

Taulukko 1. Kuntalaisen osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuudet edustuksellissa ja deliberatiivisessa demokratiatoiminnassa.

Kuntalaisten osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuudet	Edustuksellinen demokratiatoiminta	Deliberatiivinen eli keskusteleva demokratiatoiminta
Tieto-osallisuus	Kuntalaisille tiedotetaan kunnan päätöksistä ja niiden vaikutuksista, tiedotetaan osallisuus- ja vaikuttamiskanavista, kuntalaisten mielipiteitä kuullaan, tehdään kuntalais- ja asiakaskyselyitä	Palveluiden käyttäjien ääni ja käyttökokemukset, käyttäjien ja ammattilaisten välinen avoin tiedonjako, palveluiden käyttäjien kysely ja hallinnon vastaus – tilaisuudet, alueelliset kokoontumiset PALVELUN KÄYTTÄJIEN TARPEET ESIIN dialogisuus, tasa-arvoisuus, reflektio
Suunnitteluosallisuus	Kuntalaisten mielipiteitä selvitetään esim. kyselyjen ja kuulemistilaisuuksien avulla, kuntalaisia konsultoidaan, mielipiteitä selvitetään ennen päätöksentekoa, neuvota antava kansanäänestys, interaktiivinen vuorovaikutus, muodostetaan asiakas- ja asukasverkostoja, kuntalaisten suorat yhteydet luottamushenkilöihin	Alueellisesti, ikäryhmittäin jne. kohdistetut kansalaisraadit ja fasilitoidut pienryhmäkeskustelut, kansalaispaneelit ja osallisuusfoorumit, palvelujen käyttäjien haastattelut TARPEIDEN ARVIOINTI JA TOIMENPITEIDEN SUUNNITTELU laadukas, vuorovaikutteinen keskustelu ja pohdinta yhteisestä hyvästä ja sen toteuttamisesta
Päätösosallisuus	Kuntalaisilla (18v ->) oikeus äänestämiseen, edustajien valitseminen kunnan toimielimiin, kuntalaisten tekemät kansalaisaloitteet, poliittisen päätöksenteon prosessiin osallistuminen, ohjelmien, strategioiden ja toimintakäytäntöjen tekeminen yhdessä viranomaisten kanssa	Palveluiden käyttäjät mukana päätöksenteossa kokemusasiantuntijoina esim. etuuskien ja palvelujen saantietojen määrittely, palveluvaihtoehtojen määrittely PÄÄTÖSTEN TARKOITUKSEN MUKAISUUS, VASTUUNJAKO vastuualueet, oikeudenmukaisuus
Toimintaosallisuus	Kuntalaisten omaehtoinen toiminta omalla asuinalueella kunnan tuella (raha, päätösvalta) esim. asukasyhdistykset, vanhempainyhdistykset, kyläseurat KUNTALAISTEN OMAEHTOINEN TOIMINTA	Palveluiden käyttäjät toteuttamassa ja arvioimassa yhdessä ammattilaisten kanssa päätösten mukaisten toimenpiteiden onnistumista ja kehittämistarpeita, valvonta- ja seuranta-toiminta yhteisössä syntyvien ongelmien ennaltaehkäisyssä PÄÄTÖSTEN TOTEUTTAMINEN, SEURANTA JA ARVIOINTI yhteistoiminta

Samaan ajatukseen pohjaavat nuorten osallisuuden toteutumisen näkemyksiään mm. Gellin ym. (2012: 150), Joensuu (2007:148), Flöjt (1999:10) ja Oranen (2007: 6). Kuviossa 3 osallisuuden tasojen sisällöt esitetään lapsi- ja nuorilähtöisesti ja näin tuovat selkeyttävät käytännönläheisesti miten osallisuus voi oikeasti toteutua kehitettäessä palveluja nuorten kanssa.

Kuvio 3. Kuinka paljon voi osallistua – osallisuuden tasot (mukaihen Gellin ym. 2012: 150; Joensuu 2007:148; Flöjt 1999: 10).

Yhteenvetona edellä esitettyjen näkökulmien pohjalta voidaan todeta, että kuntalais-ten osallisuudessa merkityksellistä on osallisuuden määrittely käytännössä ja kunnan toimintakulttuuri osallisuuden suhteen. Osallisuuden määrittely viittaa siihen näh-
däänkö esimerkiksi kuntalaisen äänestäminen tai kuuleminen riittävänä osallisuuden muotona. Kunnan toimintakulttuuri viittaa taas siihen kuinka kuntalaisen rooli miel-
letään osaksi kunnan toimintaa ja tukevatko hallinnon ja virkamiesten osoittamat resurssit työlle ja työntekijöiden työskentelytavat ja osaaminen toivottua osallisuuden tasoa. Edustuksellisen demokratian näkökulmasta osallisuuden toteuttamista ohjaa Kuntalaki (27§). Deliberatiivisen demokratian näkökulmasta osallisuustoimintaa on mahdollisuus syventää nuoren kuntalaisen roolia osallistuvaksi, aktiiviseksi palvelun käyttäjäksi ja yhteistoimijaksi eri verkostoissa.

4. NUORISOPOLIITTISET OHJELMAT OSALLISUUDEN SUUNNAN- NÄYTTÄJINÄ

Tämän päivän nuorista toivotaan kasvavan huomisen aktiivisia aikuisia, jotka omalla tavoitteellisella toiminnallaan ovat halukkaita osallistumaan ja vaikuttamaan yhteisen yhteiskuntamme asioihin, päätöksentekoon ja toimenpiteisiin. Osaltaan tätä tavoitetta kohti on suunnattu myös kaupunkien ja kuntien omat lapsi- ja nuorisopoliittiset kehittämisohjelmat. Paikalliset kehittämisohjelmat mukailevat hallituksen asettamaa valtakunnallista kehittämisohjelmaa, joista ensimmäinen, pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma (jatkossa käytetään lyhennettä Lanupoke), asetettiin hallituskaudelle 2007–2011. Toinen kehittämisohjelma, pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen Lapsi- ja nuorisopoliittinen kehittämisohjelma, on voimassa 2012–2015. Molemmat kehittämisohjelmat ovat saatavissa internetistä sähköisessä muodossa.

Paikalliset, kaupunkikohtaiset nuorisopoliittiset ohjelmat ovat käytännön työkaluja nuorisotyön tavoitteiden ja toimenpiteiden näkyviksi tekemiseen. Nuorisopoliittisten kehittämisohjelmien tavoitteena on tuoda päätöksentekoon mukaan lapsi- ja nuorisönäkökulmaa määrittelemällä suuntaviivoja lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteuttamiseen sekä keskeisten toimijoiden vastuunjakoon liittyen. Suuntaviivoja nuorisotyön kehittämiseen asetetaan valtakunnallisen Lanupoke:n lisäksi myös nuorisolain, lastensuojelulain ja lastenoikeuksien näkökulmista. Paikallisen lapsi- ja nuorisopoliittisen kehittämisohjelman tulee perustua myös kunnan päätöksentekoon ja taloussuunniteluun sekä kuntastrategiaan. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2013.)

Käytännössä nuorisopoliittiset ohjelmat kuvaavat olemassa olevia lasten ja nuorten palveluja ja sisältävät suuntaviivoja kaikenikäisten lasten ja nuorten palvelujen kehittämisessä. Tässä tutkimuksessa ohjelmia tarkasteltiin 13–18 -vuotiaiden osalta, jotka ovat käytännössä yläkoulua, lukiota ja ammattikoulua käyviä nuoria. Tässä tutkielmassa ei keskitytä erityisryhmien osallisuuden toteutumiseen tai haasteisiin.

Tarkasteltava aineisto kerättiin toukokuun 2013 aikana. Aineistoksi valittiin kahdeksan eri kaupungin nuorisopoliittiset ohjelmat, jotka löytyivät internet-sivustoilta ja olivat näin julkisesti saatavissa luettavaksi. Tarkasteluun valitut kaupungit ovat Tampere, Turku, Kuopio, Joensuu, Rovaniemi, Kokkola, Kajaani ja Kerava. Aineisto löytyy Joensuun ja Kajaanin osalta liitteenä (liitteet 10, 11), muiden kaupunkien kehittämissuunnitelmiin johdattavat sähköiset osoitteet löytyvät Lähteet -osiosta.

Maantieteellisesti tarkasteltavat kaupungit sijoittuvat läpi Suomen siten, että Kerava on eteläisin ja Rovaniemi pohjoisin kaupunki. Läntiseen Suomeen sijoittuu Turku ja Kokkola ja keskiseen Suomeen Tampere. Itä-Suomen aluetta edustavat tässä tutkimuksessa Kuopio, Joensuu ja Kajaani. Tampere on tarkasteltavista kaupungeista suurin ja luonnollisesti myös nuorten osuus määrällisesti kuntalaisista on mittava (ks. taulukko 2). Turku ja Kuopio ovat asukasluvultaan yli 100 000 asukkaan kaupunkeja, Joensuu ja Rovaniemi puolestaan yli 50 000 asukkaan kaupunkeja. Kokkola, Kajaani ja Kerava jäävät asukasluvultaan alle 50 000 asukkaan kokoisiksi. Seuraavassa esitetään taulukko, josta ilmenee kaupunkien tarkat asukasluvut sekä 10 – 19 -vuotiaiden nuorten osuus väestöstä. Tutkimuksen näkökulmasta nuorten osuus ei ole aivan tarkka ikäjakauma huomioiden, mutta antaa näkemystä tarkasteltavan kohderyhmän osuudesta suhteessa kaupungin asukaslukuun.

Taulukko 2. Tutkimuksessa mukana olevat kaupungit.

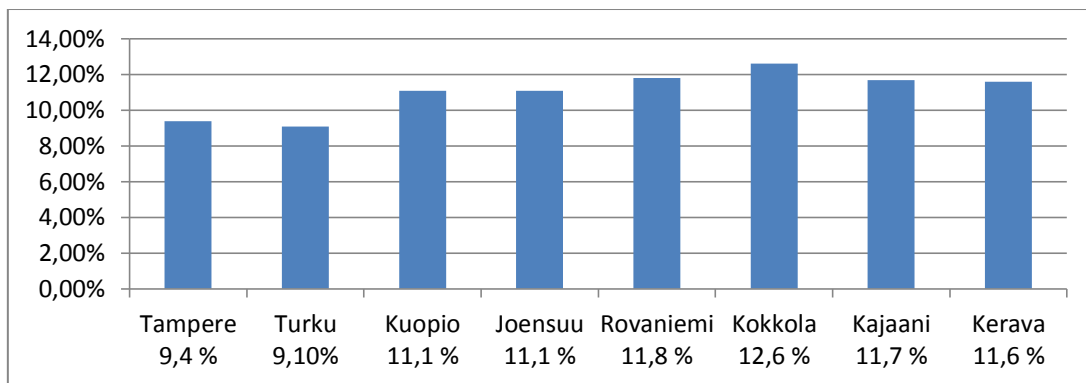
Kaupunki	Tampere	Turku	Kuopio	Joensuu	Rovaniemi	Kokkola	Kajaani	Kerava
Asukasluku 1)	217 421	180 225	105 136	74 168	60 877	46 773	37 973	34 491
10-19 - vuotiaiden osuus 2)	20425	16349	11626	8257	7177	5872	4452	4012

1) Tilastokeskus: PX-Web-tietokanta (2013)

2) Kunnat.net: Tilastoindikaattori (2013)

Seuraavassa taulukossa 3 esitetään tarkasteltavien kaupunkien 10–19 -vuotiaiden nuorten osuus väestöstä prosentteina. Huomioitavaa on, että suuresta asukasluvusta huolimatta Tampereella ja Turussa on 10–19 -vuotiaita nuoria prosentuaalisesti vähemmän kuin muissa tarkasteltavissa kaupungeissa. Tampereella ikäryhmään kuuluvien osuus on 9,4 % ja Turussa 9,1 %. Eniten tähän ikäryhmään kuuluvia nuoria on Kokkolassa, 12,6 %. Tampere (2007: 6) on huomionnut nuorisopoliittisessa kehittämissuunnitelmassaan nuorten vähenevän määrän.

Taulukko 3. 10 – 19 -vuotiaiden nuorten osuus kaupungin väestöstä prosentteina (Tilastokeskus 2013).

Seuraavissa kappaleissa esitellään tutkimuksen aineistona käytettyjen kaupunkien nuorisopoliittiset kehittämissuunnitelmat. Tämän jälkeen asiakirjoista tarkastellaan tutkimuksen pääkysymyksen mukaisesti miten deliberatiivisen demokratian ja käyttäjälähtöisen työn kehittämisen ideat ilmenevät kunnan nuorisotyön palvelujen kehittämissä. Deliberatiivisen demokratian toteutumisen analysointiin käytetään taulukossa 1 esiteltyä yhteenvetoa demokratiatoiminnasta osallisuuden eri tasoilla. Käyttäjälähtöisen työn kehittämisen havainnointiin valmistettiin sisällön analyysiin sopiva taulukko kappaleiden 2 ja 3 pääkohdista, jotka esitellään tekstissä.

Alakysymyksenä esitettiin miten nuorten osallisuus toteutuu julkisten nuorisotyön palvelujen kehittämisessä. Sisällön analyysissä on käytetty kappaleessa 3 esiteltyä osallisuuden jakoa tieto-, suunnittelu-, päätös- ja toimintaosallisuuteen. Kaupunkien

nuorisopoliittisista kehittämisohjelmista tehdyt yhteenvedot ovat liitteinä työn lopussa (liitteet 1–9).

4.1. Tampereen kaupungin lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma

Tampereen kaupungin lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma (2007: 3) on tehty yhteistyössä kaupungin sekä kolmannella sektorilla lasten ja nuorten kanssa toimivien ammattilaisten kesken. Ohjelma on työstetty vuosien 2006–2007 aikana ja se on voimassa oleva asiakirja tutkimuksen toteutuksen aikana. Nuorisopoliittisen ohjelman taustalla ovat valtakunnallinen Lanupoke 2008–2011, YK:n lasten oikeuksien sopimus sekä Tampereen kaupungin strategia 2005–2016.

Lapsi- ja nuorisopolitiikan visiossaan Tampere on ”lasten ja nuorten kaupunki, jossa lapsuus ja nuoruus tunnustetaan ja otetaan huomioon arvokkaana ikävaiheena. Lapsilla ja nuorilla on oikeus ikänsä mukaiseen, monipuoliseen ja hyvään palveluun. Heillä on oikeus osallistua ja vaikuttaa sekä oikeus hyvinvointiin ja suojeluun niiden kaikissa muodoissa” (Tampere 2007: 14). Lapsi- ja nuorisopolitiikan arvoissa painottuvat turvallisuus, osallisuus, luovuus ja arvostus. Osallisuus on määritelty muun muassa lasten ja nuorten oikeutena ”osallistua ja tulla kuulluksi heille merkityksellisellä tavalla sekä yksilöinä että ryhmänä. Erityinen vastuu kuulemisesta on lapsen kasvu- ja kehitysyhteisöissä toimivilla aikuisilla” (emt. 14). Ohjelmaa tehdessä Lasten Parlamentin hallitusta ja Nuorisofoorumin hallitusta on kuultu ja saadut kommentit on otettu huomioon ohjelman teossa. Näin ohjelman sisältöön on saatu lasten ja nuorten ääni kuuluviin. (Emt. 3, 10.)

Tampereen tavoitteena nuorten kasvun ja kehittymisen suhteen on ”nuorten aktiiviseksi kansalaisiksi kasvaminen ja kansalaistaitojen oppiminen” (Tampere 2007: 6). Tieto-osallisuuden toteuttaminen sisältää kuntalain velvoittaman osallisuuden mm. mielipiteiden selvittämisen ja neuvontapalvelut. Suunnitteluosallisuudessa osallisuuden taso syvenee: nuoria kuullaan omien toiminta-alueiden suunnittelussa, tässä tarkoittaen koulupihoja. Lisäksi nuorten osallistumista on mahdollistettu perustamalla

oppilaskunnat perusopetuksen kouluihin sekä mahdollistamalla nuorten osallistuminen kaupungin päätöksentekoon (lautakunta- ja johtokuntatyöskentely). Oppilaskuntatoiminta on usein käytännössä toimintaa omassa kouluympäristössä, joka mahdollistaa nuorten omien toiveiden mukaisen koulutoiminnan kehittämisen. Tähän kuuluvat esimerkiksi omaan työympäristöön vaikuttaminen (esim. fyysiset puitteet ja aikataulut), yhteistyö koulun ja kaupungin viranomaisten kanssa ja nuorten oman toiminnan mahdollistaminen (esimerkiksi kioskitoiminta ja tapahtumat). (Manninen 2008: 12–13.) Tätä kautta oppilaskuntatoiminnan voidaan nähdä ulottuvan myös päätöksenteko-osallisuuteen ja toimintaosallisuuteen. Samoin osallisuustoiminnastaan tuttu Nuorisofoorumi toteuttaa nuorten päätös- ja toimintaosallisuutta.

Asiakirjassa asetetaan tavoitteeksi kehittää palveluja tarjontalähtöisyydestä kohti kysyntälähtöisyyttä, jossa ajatuksena on huomioida myös nuorten tarpeet palvelujen suhteen. (Tampere 2007: 48.) Samoin viitataan asiantuntijaosaamisen rinnalla vahvistettavaa maallikko-osaamista (tässä asiakirjassa liittyy perheiden kasvatustehtävään) (emt: 8). Nämä toimenpiteet voivat tulevaisuudessa vahvistaa nuoren roolia kunnassa palveluiden käyttäjänä ja kehittäjänä sekä nostaa käyttäjäkokemuksia ammattilaisten tietotaidon rinnalle.

Asiakirjassa on maininta myös alueellisesta kehittämisestä ja pysyvien käytänteiden luomisesta sekä nuorten osallistumisesta tähän toimintaprosessiin (Tampere 2007: 11, 49). Erityisesti mainitaan alueelliset tilaisuudet liittyen nuorten kuulemiseen sekä nuorten suorat yhteydet päättäjiin. Seutukunnallinen yhteistyö, järjestötoiminta sekä palveluverkon alueelliset synergia-mallit voivat lisätä nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia Tampereen kaupunkialueen ulkopuolella. (Emt. 48, 49.)

Tampereen haasteena mainitaan erityisesti ne nuoret, jotka eivät ole mukana esimerkiksi oppilaskunnissa, Lasten Parlamentissa, Nuorisofoorumissa tai muissa nuorten asioihin vaikuttavissa toimielimissä tai eivät mahdollisuuksista huolimatta halua osallistua ko. vaikuttajaryhmiin. (Tampere 2007: 43.)

4.2. Turun lasten ja nuorten hyvinvointiohjelma 2009–2013

Turun lasten ja nuorten hyvinvointiohjelman 2009–2013 tavoitteena on lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin turvaaminen sekä palvelujen kehittäminen vuosille 2009–2013. Tähän ohjelmaan on sisällytetty sekä lastensuojelulain edellyttämä suunnitelma että paikallinen lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma. (Turku 2009: 4.) Ohjelmassa ei ole määriteltynä lapsi- ja nuorisopoliittista visiota eikä arvoja. Sen sijaan ohjelmassa viitataan lasten ja nuorten hyvinvointiin, joiden edellytyksinä ovat suojeleminen, voimavarat ja osallistuminen. (Emt. 11.) Turun tavoitteena on erityisesti nuorisotilatoiminnalla edistää nuorten kasvua aktiivisiksi kansalaisiksi (emt. 36).

Turku määrittelee osallisuuden osallistumiseksi arjen tilanteissa. Käytännössä se tarkoittaa kuulluksi tulemistä, osallistumista ja vaikutusmahdollisuuksia. Tieto-osallisuus nähdään kaikille nuorille kuuluvana mahdollisuutena saada luotettavaa tietoa ja neuvontaa. Turussa toimii tiedotus- ja neuvontapiste Nuorten Turku sekä Verkkopalvelu Pointti, josta on saatavissa tarvittaessa myös henkilökohtaista ohjausta esimerkiksi chattaamalla tai sähköpostitse. (Turku 2009: 6, 11.) Aloitekanava.fi -verkkodemokratiapalvelua käynnistetään ohjelman laatimisen aikaan (emt. 32).

Vertti -vertaistiedotusmalli ulottuu tieto-osallisuudesta suunnittelu-, päätös- ja toimintaosallisuuteen. Kyseessä on yläkouluissa toimiva nuorisotiedotustoiminta, jossa nuorille tarjotaan tiedottamisen lisäksi mahdollisuuksia oman alueen nuorisotoiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen. Suunnittelu- ja päätösosallisuus toteutuu myös Nuortenturku -foorumissa, jossa 13–17 -vuotiailla nuorilla on mahdollisuus vaikuttaa toimintaan ja ympäristön viihtyvyyteen tekemällä parannusehdotuksia esimerkiksi kouluissa ja nuorisotaloilla. Sama idea on myös Nuorisotilojen toimintaraha -mallissa: nuoret voivat tehdä ehdotuksia ja päätöksiä tiloille osoitetun toimintarahankäytännästä. (Turku 2009: 6–7.)

Nuortenturku -foorumin hallitusten jäsenille tarjotaan myös mahdollisuuksia osallistua kaupungin lautakuntien kokouksiin silloin kun niissä käsitellään asioita joihin nuoret haluavat ottaa kantaa. Turun hyvinvointiohjelman mukaan kaupungin kaikilla

tasoilla ja päätöksenteossa tulisikin kehittää keinoja nuorten kuulemiseen. Hyvinvointiohjelmaan on kirjattu tavoitteeksi kehittää nuorten suoran vaikuttamisen mahdollisuuksia esimerkiksi kouluissa ja nuorisotiloilla. Myös seutukunnallinen kuulemisen ja vaikuttavuuden lisäämishanke kehittänee osaltaan uusia, nuorten näköisiä vaikuttamiskanavia. (Turku 2009: 6–7.)

Turun lasten ja nuorten hyvinvointiohjelmassa painotetaan myös järjestöjen, liikunta-seurojen ja seurakuntien yhdessä muodostamaa yhteisön, jonka osana nuoren on turvallista kasvaa ja kehittyä yhteisönsä jäseneksi. Myös kouluympäristö osaltaan tarjoaa nuorelle luonnollisen yhteisön. (Turku 2009: 33.)

4.3. Kuopion lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma 2006–2012

Kuopion lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma (2006) on toinen lapsi- ja nuorisopoliittinen kehittämisohjelma Kuopiossa. Ohjelma perustuu kaupunkistrategiaan, jonka keskeisinä arvoina ovat oikeudenmukaisuus, tasa-arvoisuus, turvallisuus ja ihmisarvo. Lasten ja nuorten kohdalla visio on ”iloinen, terve ja turvallinen lapsuus perustuu vastuullisten vanhempien ja aikuisten huolenpitoon, välittämiseen, rakkauteen ja rajoihin sekä aktiivisen kansalaisuuden periaatteille” (Kuopio 2006: 6). Visiosta johdetut tavoitteet osallisuuteen liittyen ovat 1) lasten ja nuorten osallistumismahdollisuuksien lisääminen heitä koskevassa päätöksenteossa yksilö- ja yhteisötasolla, 2) lapsille ja nuorille suunnatut palvelut perustuvat heidän omiin tarpeisiinsa ja 3) lasten ja nuorten näkökulma otetaan huomioon kaikilla päätöksenteon tasoilla (emt. 6).

Kuopion lapsi- ja nuorisopoliittista kehittämisohjelmaa tarkastellessa voidaan todeta, että osallisuuden tasot ovat tuolloin vuonna 2006 olleet vahvasti kehitteillä. Kaupungin tavoitteena on kasvattaa nuoristaan aktiivisia kansalaisia. (Kuopio 2006: 6.) Menetelminä on ollut muun muassa nuorten kuulemis- ja vaikuttamistoimet, jotka voivat siis suppeimmillaan tarkoittaa esimerkiksi kyselyjä ja mielipidekartoituksia. Nuorten suunnitteluosallisuus näkyy tämän ohjelman rakentamisessa myönteisesti – Nuorisovaltuuston jäsenten kanssa on käyty yhteistä keskustelua nuorten hyvinvoinnin pai-

nopistealueista ja muistio on ohjelman liitteenä. (Emt. 21-22.) Lähiliikuntapaikkojen suunnittelussa halutaan mukaan alueen asukkaat, tarkoittanee myös nuoria (emt. 12). Joukkoliikenteen avustusten kohdentamisessa ja maankäytön päätöksenteossa pyritään huomioimaan nuorisopoliittinen näkökulma. Tässä ei kuitenkaan viitata yhteiseen suunnitteluun tai keskusteluun mitenkään. Sanamuodot viittaavat siihen, että aikuiset tekevät lopulliset päätökset, nuorisopoliittinen näkökulma huomioidaan. Suunnitteluosallisuuteen voidaan kuitenkin katsoa liittyvän tavoite nuorten sosiaalisten taitojen kehittäminen ryhmätoiminnan kautta aikuisten läsnä ollessa. Sosiaalisia taitoja kehittämisen todelliset vuorovaikutustilanteet olisivatkin omiaan – liittyen sitten vaikkapa joukkoliikenteen käyttöön tai toiminta-alueiden suunnitteluun. (Emt. 14.)

Nuorisovaltuustotoiminta, oppilaskuntatoiminta sekä Kuopiossa toteutettu Osallistuva oppilas – yhteisöllinen koulu -hanke tuovat suunnittelu-, päätös- ja toimintaosallisuuden käytännön tasolle. Nuorisovaltuustotoiminnan tavoitteena on edustaa nuorten näkökulmaa, järjestää nuorille mielekästä toimintaa sekä vaikuttaa Kuopion kaupungin päätöksentekoon. (Kuopion kaupungin verkkosivut 2013.) Osallistuva oppilas – yhteisöllinen koulu -hankkeen tavoitteena oli lisätä nuorten mielenkiintoa koulun toimintaan osallistumiseen ja vaikuttamiseen. (Manninen 2008.) Tämän hankkeen käytäntöön soveltaminen jatkuu Kuopiossa ko. kehittämisohjelman aikana ja näin osaltaan laajentaa oppilaskuntatoimintaa. Myös välituntitoiminnan kehittäminen on Kuopiossa nähty keinoksi lisätä nuorten aktiivisuutta ja yhteisöllisyyttä. (Kuopio 2006: 13.)

4.4. Joensuun seudun lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2011–2014

Joensuun seudun lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laatiminen perustuu ensisijaisesti lastensuojelulain 12§ velvoittamaan asetukseen lastensuojelun järjestämisestä ja kehittämisestä. Tämä hyvinvointisuunnitelma on laadittu myös tukemaan nuorisolain mukaista paikallista lapsi- ja nuorisopoliittista ohjelmaa. (Joensuu 2011:

3) Hyvinvointisuunnitelmaa laadittaessa voimassa on ollut ensimmäinen valtakunnallinen Lanupoke.

Joensuun seudun lasten ja nuorten hyvinvointiohjelman tavoitteena on 1) antaa mm. päättäjille ja käytännön työn toteuttajille tietoa nuorten kasvuoloista ja hyvinvoinnista sekä olemassa olevista palveluista, 2) kartoittaa käytössä olevat ja tarvittavat voimavarat, 3) edistää Joensuun seudun julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin toimijoiden yhteistyötä lasten, nuorten ja perheiden palvelujen suunnittelussa ja toteuttamisessa ja 4) tiedottaa lapsiperheitä palvelujärjestelmästä sekä antaa perheille mahdollisuus palvelujen kehittämiseen. (Emt. 3.)

Joensuun kaupungin visio lapsiin ja nuoriin liittyen on määritelty oikeutena turvalliseen kotiin, kouluun ja vapaa-aikaan. Tavoitteisiin liittyy palvelujen tarvelähtöisyys ja niistä tiedottaminen asiakaslähtöisesti. Tavoitteena on niin ikään tasa-arvoinen palvelutaso ja yhteinen linjaus palvelujen järjestämisessä. Palveluja tuotettaessa hyödynnetään yhteisiä toimintakäytäntöjä. Näitä toteuttavat ammattitaitoinen henkilökunta ja ammatillisesti ohjatut vapaaehtoiset. (Joensuu 2011: 9.) Seutukunnallisella yhteistyöllä eri toimijoiden kesken pyritään laajentamaan palveluvalikoimaa (emt. 13).

Joensuun seudun lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma vuosille 2011–2014 on enemmänkin työn kehittämiskohteita ”nostatteleva” kuin kuvaava. Se toiminee ikään kuin työskentelyä ohjaavana muistilistana. Mahdollisesti lastensuojelustrategiaksi enemmän profiloitunut hyvinvointisuunnitelma sisältää niukasti kuvausta liittyen nuorten osallisuuden tasojen toteutumisesta.

Tieto-osallisuuteen liittyen tavoitteena on kattava tiedottaminen liittyen vapaa-ajan toimintaan (Joensuu 2011: 13). Suunnitteluosallisuuteen viittäisi tavoite lasten ja nuorten palveluiden tarvelähtöisyydestä sekä niistä tiedottaminen asiakaslähtöisesti (emt. 9).

4.5. Rovaniemen kaupungin lapsi- ja nuorisopoliittinen kehittämisohjelma vuoteen 2015

Rovaniemen lapsi- ja nuorisopoliittinen kehittämisohjelma on tullut voimaan 2012. Rovaniemen ohjelman päätavoitteet ovat yhteneväiset nykyisen hallituksen asettaman Lanupoke 2012–2015 kärkitavoitteiden kanssa. Rovaniemen kaupungin visio lasten ja nuorten hyvinvoinnin näkökulmasta on tarjota mahdollisuuksia (”ROLLO – lasten ja nuorten mahdollisuuksien Rovaniemi”) (Rovaniemi 2012: 12). Arvoissa painotetaan luovuutta, osallisuutta, turvallisuutta ja yhteisöllisyyttä. Osallisuus on määritelty siten, että ”nuoria kasvatetaan osallisuuteen. --- Nuorilla on oikeus omaan elämään osana laajempaa yhteisöä, joka edistää kasvua vastuullisuuteen. Rakennamme lapsille ja nuorille kanavia, joiden kautta heidän on mahdollisuus tulla kuuluksi ja vaikuttaa” (emt. 12). Yhteisöllisyys merkitsee Rovaniemen arvoissa muun muassa yhtäläisten hyvän elämän mahdollisuuksien edistämistä, avoimuutta ja yhdessä tekemistä.

Rovaniemi (2012: 5) kuvaa asiakirjassaan nuoren olevan oman asiansa asiantuntija. Rovaniemen lapsi- ja nuorisopoliittisessa kehittämisohjelmassa osallisuuden tasoista voidaan erottaa eri portaita. Tieto-osallisuus toteutetaan tiedottamalla mm. nuorten saatavissa olevista palveluista, keräämällä palautetta ja käyttökokemuksia palveluista ja vahvistamalla Aloitekanava.fi -verkkokanavaa aloitteiden tekemiseen. (Emt.10, 13, 71.) Tieto-osallisuutta kehitetään tulevaisuudessa, nuorille halutaan luoda kuulluksi tulemisen ja vaikuttamisen kanavia (emt. 12).

Asiakaspalautetta kerätään kaikista ikäryhmistä, myös nuorilta (Rovaniemi 2012: 10). Tämä viittaa käyttäjäkokemuksista kiinnostumiseen ja palveluiden kehittämiseen niiden pohjalta. Suunnitteluosallisuuteen liittyvää osallisuustyötä lasten ja nuorten kanssa tehdään muun muassa palvelujärjestelmän kehittämisen suhteen. Tavoitteena on luoda vuoropuhelua lasten ja nuorten kanssa palvelujärjestelmän parantamiseksi. (Rovaniemi Emt. 44.) Asiakirjassa todetaan myös nuoria otettavan mukaan lähiliikuntapaikkojen ja virikkeellisen ympäristön suunnitteluun. Nuoret osallistuvat myös oppimissuunnitelmansa tekoon soveltuvien osien. (Emt. 71.)

Suunnitteluosallisuuteen, päätöksenteko-osallisuuteen ja toimintaosallisuuteen viittaavat asiakirjassa mainitut oppilaskuntatoiminta, nuorten suunnittelemat ja toteuttamat vanhempainillat ja kaupungin nuorisotilojen tilahallitustoiminta (Rovaniemi 2012: 71) sekä järjestöjen tarjoama harrastustoiminta (emt. 44). Nuorten suunnittelema toiminta ja sen toteuttaminen viittaavat nuorten omiin ideoihin ja näkemyksiin tarvittavasta toiminnasta. Toiminnan toteuttaminen puolestaan vaatii yhteisön aikuisen tukea ja ohjausta käytännön tilanteissa.

Muutosta demokratiakäsityksen ja osallisuuden toteuttamisen kohdalla näyttäisi asiakirjan mukaan tulevaisuudessa tapahtuvan vuorovaikutteisen palveluiden kehittämisen avulla. Vuorovaikutuksellinen kehittämistoiminta nuoren kanssa voi muuttaa nuoren roolia palvelun käyttäjästä palvelun kehittäjäksi. Vuorovaikutus voi syventää sekä tieto-osallisuuden että suunnitteluosallisuuden toteuttamista nuoren mielipiteen kuulemisesta yhteiseen keskusteluun, dialogiin.

4.6. Kokkolan kaupunki: Nuorisopalvelut tulosalueen kehittämisstrategia 2010–2020

Kokkolan nuorisopoliittinen kehittämisohjelma *Kokkolan kaupunki: Nuorisopalvelut tulosalueen kehittämisstrategia 2010–2020* on laadittu vuonna 2010, jolloin voimassa oli ensimmäinen valtakunnallinen lapsi- ja nuorisopoliittinen kehittämisohjelma. Tarkastelluista asiakirjoista Kokkolan kehittämisohjelma on ajallisesti pitkäkestoisin, se on suunniteltu kymmenen vuotta kestäväksi strategiaksi. Asiakirjassa tarkennetaan strategian vaativan päivitystä ko. ohjelman aikana (Kokkola 2010: 7). Kokkolan kehittämisstrategia on selvästi teoriapainotteisempi ja yleisellä tasolla tulevaisuusorientoitunut kuin muut tarkasteltavat nuorisopoliittiset kehittämisohjelmat. Kehittämisstrategian keskeisiä teemoja ovat tulevaisuus-näkökulman lisäksi muun muassa nuoruuteen liittyvän asiantuntijuuden arvostus. (Emt: 9.)

Visiona Kokkolan kaupungin nuorisotyössä on, että ”nuoruutta arvostetaan ja nuori on aktiivinen sekä osallinen yhteisön tasavertainen jäsen” (Kokkola 2010: 7). Nuorisopalveluiden tavoitteena on ”tukea nuorten kasvua sekä edistää nuorten elinoloja,

hyvinvointia ja aktiivista kansalaisuutta luomalla edellytyksiä ja tarjoamalla turvalista välittävää läsnäoloa” (emt. 7). Kaupunkistrategiasta johdetut arvot nuorisopalveluiden tulosalueella ovat luovuus, yhdenvertaisuus ja avoimuus (emt. 8).

Kokkolalaiset haluavat asiakirjan mukaan nähdä, että ”nuori on aktiivinen sekä osallinen yhteisön tasavertainen jäsen” (Kokkola 2010: 7). Kehittämisstrategiasta voidaan tunnistaa osallisuuteen liittyviä kuvauksia, kuten ”luodaan nuorille edellytyksiä ja mahdollisuuksia itsensä toteuttamiseen, kokemukselliseen oppimiseen sekä ilon ja rohkeuden kokemiseen --- tilan antaminen uudennlaisille ajatuksille ja pyrkiminen jatkuvaan kehitykseen --- rohkaistaan luovuuteen” (emt. 7–8).

Tieto-osallisuus toteutuu Kokkolassa tiedottamalla tapahtumista ja toiminnoista avoimesti (Kokkola 2010: 8, 30). Kehittämistyö on painottunut nuorten kuulemisen ja vaikuttamisen mahdollistamiseen, nuorisotiedotukseen ja verkkotyöskentelyyn (emt. 26.) Jatkossa osallisuus- ja kuulemistoimenpiteet syvenevät mahdollisesti suunnitteluosallisuuden tasolle. Tavoitteena on kohdistaa em. toimenpiteet nuorisopalvelujen lisäksi myös kunnallisten palvelujen tuottamiseen (emt. 28), joten tästä voisi päätellä hallinnon kartoittavan jatkossa nuorten palveluiden käyttäjien palvelutarpeita.

Suunnittelu-, päätös- ja toimintaosallisuus toteutuu nuorisotilatyöskentelyssä. Nuoret ovat mukana suunnittelemassa ja toteuttamassa tilojen toimintaa. Jokaisella tilalla on oma osallisuusrakenteensa, esimerkiksi talotoimikunta tai vastaava. Kokkolan erityinen haaste on niissä nuorissa, jotka eivät käy nuorisotiloilla. Tulevaisuudessa tavoitteena on laajentaa nuorisotilatyötä tilojen ympäristöön ja vastaavasti tarjota nuorisotiloja nuorten lisäksi muidenkin käyttäjäryhmien yhteiseen käyttöön. (Kokkola 2010: 28.)

4.7. Kajaanin Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2011–2015

Kajaanin lapsi- ja nuorisopoliittisen kehittämisohjelman (2011: 4) tavoitteena on, että Kajaanissa asuu hyvinvoivia lapsia, nuoria ja heidän perheitään. Hyvinvoinnilla tarkoitetaan ohjelman mukaan fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia. Nuorten kohdalla hyvinvoinnin edellytyksinä ovat Suomen Kansallisen toimintasuunnitelman mukaisesti suojeleminen, voimavarat sekä osallistuminen. (Emt. 5.) Kehittämisohjelma vuosille 2011–2015 on laadittu vuonna 2010, jolloin voimassa oli ensimmäinen valtakunnallinen Lanupoke.

Kajaani määrittelee kehittämisohjelmassaan nuorilla olevan oikeus aktiiviseksi kansalaiseksi kasvamiseen (Kajaani 2011: 13). Asiakirjassa tämä kyseinen kohta liittyy ulkomaalaistaustaisten lasten ja nuorten tukemiseen, mutta toisaalta asiakirjassa määritellään osallisuus- ja vaikuttamismahdollisuuksia yleisesti kaikille nuorille suunnattavina toimenpiteinä. Toisaalta asiakirjassa esitetään myös ilmaisu ”vastuulliseksi kansalaiseksi kasvamisen” (emt. 15). Tässä asiakirjassa se liitetään ympäristökasvatukseen (emt. 15). Kajaanin kehittämisohjelman mukaan osallistuminen merkitsee nuoren kuulluksi tulemistä arjen tilanteissa sekä osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia (emt. 5). Osallistuminen ei kehittämisohjelman mukaan tarkoita vain järjestettyä toimintaa, vaan ”lapsen ja nuoren oikeutta tulla kuulluksi ja huomatuksi arkipäiväisissä tilanteissa ikävaiheen mahdollistamalla tavalla” (emt. 19).

Nuorten tieto-osallisuuteen liittyen osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia halutaan vahvistaa Kajaanissa. Keinoina käytetään sekä edustuksellisen että suoran demokratian vaikuttamisen keinoja, joita ovat muun muassa keskustelutilaisuuksien ja tapaamisten järjestäminen nuorten ja päättäjien kesken (Kajaani 2011: 7). Suunniteluosalisuus toteutuu osallistumisena lähiympäristön suunnitteluun – nuoret otetaan mukaan esimerkiksi nuoriso- ja koulutilojen suunnitteluun. Lisäksi huomioidaan lasten (ja nuorten?) mahdollisuus vaikuttaa kaavoitus- ja suunnitteluprosesseihin (emt. 20). Tällaiset prosessit voivat liittyä esimerkiksi ulkoilu- ja puistoalueiden suunnitteluun. Koulu- ja nuorisotiloja suunnitellaan ja toteutetaan suhteellisen harvoin. Kyseessä on kalliit investoinnit ja tällöin on erityisen suotavaa kerätä ideoita ja koke-

muksia tulevilta käyttäjiltä. Rakennusten suunnittelu ja toteuttaminen eivät kuitenkaan ole kehittämisohjelmassakaan kuvattua arkipäivän osallistumista. Kajaanin tavoitteena onkin kehittää nuorten kuulemiseen toimiva kuulemisjärjestelmä, jonka avulla nuoret pääsevät mukaan päätöksentekoon jo suunnittelu- ja valmisteluvaiheessa. Kajaanin kehittämissuunnitelman mukaan nuoret tulee kasvattaa ”keskustelevaan kulttuuriin, jossa opitaan pohtimaan, suunnittelemaan ja tekemään yhteisiä päätöksiä” (emt. 19). Lisäksi aikuisia tulee kannustaa kuuntelemaan nuoria (emt. 20). Päätöksenteko-osallisuuteen liittyen kehittämisohjelmassa todetaan, että hallinnon tulee arvioida päätösten vaikutus lasten ja nuorten hyvinvointiin (emt. 4, 20).

Oppilaskuntatoiminta (Kajaanissa yläkoulut, lukio ja ammattiopisto) sekä opiskelijatoiminta (ammattikorkeakoulu) ovat suunnittelu-, päätös- ja toimintaosallisuutta toteuttavia nuorten ryhmiä. Kajaanissa toimii vaikuttajaryhminä myös Nuorisovaltuusto sekä maakunnallinen Nuorisovaltuusto. Lisäksi toimii UskallaToimia -ryhmä, joka toimii Kajaanin seudulla kylillä ja vastaa nuorisovaltuustotoimintaa. (Kajaani 2011: 19.) Samoin nuorten omaehtoinen kerhotoiminta ja kulttuurinharrastaminen viittaisi suunnittelu-, päätös- ja toimintaosallisuuden toteutumiseen. Hallinto tukee tätä toimintaa mm. järjestämällä esiintymismahdollisuuksia. (Emt. 16, 24.)

Kajaanin haaste on asiakirjan mukaan erityisesti niissä nuorissa, jotka ovat passiivisia tai ovat syrjäytymisvaarassa. Kajaanin näkemys syrjäytymisen ehkäisystä liittyy aktiiviseen kansalaisuuteen ja osallistumiseen, jonka toteutumiseksi ”poliittisen päätöksenteon ja kasvavien nuorten välille on saatava aikaiseksi avoin vuorovaikutus” (Kajaani 2011: 20).

4.8. Keravan kaupungin Lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma

Voimassa oleva Keravan lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma (2009–2012) on sarjassaan toinen ja edelleen voimassa oleva. Keravan kaupungin lapsi- ja nuorisopolitiikan visio on, että ”keravalaisella lapsella ja nuorella on iloinen ja turvallinen lapsuus ja nuoruus. --- nuori luottaa itseensä, ottaa toiset huomioon ja huolehtii ympäristös-

tään. Hän on aktiivinen, osallistuva ja haluaa vaikuttaa asioihin kaupungissa” (emt. 4). Visio on johdettu turvallisuuden, luottamuksen, osallisuuden ja keskinäisen arvostuksen arvopohjasta. Osallisuudesta todetaan, että ”lapsilla ja nuorilla on oikeus tulla kuulluksi heitä koskevissa asioissa ja osallistua heitä koskevien asioiden päätöksentekoon. Lapsen ja nuoren oma kokemus hyvinvoinnista ja turvallisuudesta otetaan huomioon. Lasta ja nuorta kuunnellaan” (emt. 4).

Nuorten tieto-osallisuuteen liittyen Keravalla on käytössä sähköiset vaikuttamiskanavat kuten Aloitekanava.fi, Netari.fi ja Pulmakulma.fi. Suunnittelu-, päätös- ja toimintaosallisuuden toteuttamiseen liittyy jo useasta edellisestä kuvauksesta tuttu oppilaskuntatoiminta. (Kerava 2009: 25.) Nuorisoasiain neuvottelukunta -nimike on vaihtunut Nuorisovaltuustoksi, ja nuorisovaltuustotoiminnan tavoitteena on edustaa nuorten näkökulmaa muun muassa lausunnoin, kannanotoin ja aloittein. Lisäksi eri lautakunnat tarjoavat Nuorisovaltuuston jäsenille mahdollisuuden osallistua kokouksiin ja myös kutsuvat nuoria jäseniä kokouksiin. (Emt. 36.) Suunnittelu-, päätös- ja toimintaosallisuuden toteuttaminen on syntynyt myös lasten ja nuorten teatterikerhossa, jossa nuoret ovat itse valmistaneet näytelmän omien tekstiensä pohjalta. (Emt. 27.) Erityinen huolenaihe Keravalla ovat ne nuoret, jotka ovat jääneet näiden toiminnallisten yhteisöjen ulkopuolelle (emt. 31).

Keravan ohjelmassa esitetään nuorten osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksien kehittämistä ja tarjoamista. Lisäksi tavoitteena on asiakaslähtöisyyden kehittäminen siten, että nuorten tarpeita kuunnellaan. Nuorten kokemuksista liittyen hyvinvointiin ja turvallisuuteen ollaan kiinnostuneita. (Kerava 2009: 9, 25) Tämä viittaisi, että tulevaisuudessa palveluiden kehittämisessä olisivat myös palveluiden käyttäjät mukana jollain tavalla.

4.9. Deliberatiivinen demokratia ja käyttäjälähtöinen työn kehittämistoiminta

Pääkysymyksenä esitettiin miten deliberatiivisen demokratian ja käyttäjälähtöisen työn kehittämisen ideat mahdollisesti näkyvät kunnan nuorisotyön palvelujen kehittämisessä. Deliberatiivisen demokratian toteutumisen analysointiin käytetään taulukossa 1 esiteltyä yhteenvedoa demokratiatoiminnasta osallisuuden eri tasoilla. Käyttäjälähtöisen työn kehittämisen sisällön analysointiin valmistettiin taulukko kappaleen 2 ja 3 pääkohdista (liite 9). Esitetyn teorian pohjalta teemoiksi valittiin käyttäjälähtöisen työn kehittämistoiminnan näkökulmasta 1) työntekijöiden toiminnan joustavuus yli hallintorajojen (poikkihallinnollisuus), 2) nuoren kanssa jaettu asiantuntijuus / nuoren kokemustiedon tunnustaminen sekä 3) käyttäjälähtöisen työn kehittämisprosessin vaiheet. Käytännössä asiakirjoista etsittiin selkeitä viittauksia näiden kohtien suunnitelmalliseen toteuttamiseen.

Nuorten aktiiviseen osallisuuteen liittyen valittiin esitetyn teorian mukaisesti 4) tiedon kerääminen nuorten tarpeista ja tätä kautta nuorten tarpeiden ymmärtäminen, 5) päätöksenteon tuominen lähemmäksi nuorta alueellisesti ja/tai toimintamenetelmällisesti, 6) ammattilaisten ja nuorten vanhempien perehdyttäminen nuorten osallisuuteen ja 7) ajatus nuoruusajan osallisuuden merkityksestä aktiiviseen aikuisuuteen (”onnistuneet osallisuuskokemukset nuorena lisäävät osallisuutta aikuisena”).

Tutkimukseen osallistuneiden kaupunkien nuorisopoliittisista kehittämisohjelmista tuli selkeästi esille työntekijöiden joustava työn tekeminen yli hallintorajojen (taulukko 4). Työskentely yli sektorirajojen (poikkihallinnollisuus) näyttäisi tutkimuksessa tarkasteltujen asiakirjojen näkökulmasta olevan osa työntekijöiden työtapaa, joka tunnistetaan hyvin ja myös dokumentoidaan näkyviin.

Kahden kaupungin kehittämissuunnitelmassa oli maininta tai viittaus, josta voi tulkita nuoren kokemustiedolla olevan jotain merkitystä. Tampere tuotti omassa asiakirjassaan ”asiantuntijoiden rinnalla on vahvistettava yhteisöllisyyttä ja maallikko-osaamista perheiden kasvatustehtävän tukena – periaatteena ”koko kylä kasvattaa” (Tampere 2007: 8). Myönnettäköön, että viittaus nuoriin jää tässä vähäiseksi, mutta

maallikko-osaaminen voi viitata myös 13–18 -vuotiaisiin. Rovaniemen kehittämissuunnitelmassa todettiin, että ”työntekijöiden verkostoituessa tulee muistaa, että parhaimmat tulokset saadaan, kun asiakas, olipa hän lapsi, nuori tai perhe, on mukana samassa verkossa oman asiansa asiantuntijana” (Rovaniemi 2012: 5).

Teoriaosuudessa esitetyn käyttäjälähtöisen työ kehittämistoiminnan vaiheita käsitelystä aineistosta ei pystytty osoittamaan.

Nuorten tarpeet palvelujen suhteen toi esille puolet eli neljä kahdeksasta kaupungista (Tampere, Kuopio, Joensuu ja Kerava). Tässä nimenomaisesti tarkasteltiin palvelutarpeita, eli palvelun käyttäjän tarpeiden määrittelyä tuotettavien palvelujen suhteen. Esille tuodut viittaukset nuorten palvelutarpeisiin liittyvän tiedon keräämisestä ja tarpeiden ymmärtämisestä voivat liittyvät ainakin vahvasti asiakaslähtöisyyteen. Käyttäjälähtöisyyden osoittamiseksi aineistossa olisi tullut olla selvemmin määriteltynä tarveanalyysin toteuttamistapa ja nuoren osallisuus sen toteuttamisessa.

Kaksi kaupunkia toi esiin ”ohuesti” vanhempien perehdyttämisen nuortensa osallisuuteen. Kuopio (2006: 15) mainitsi kehittämissuunnitelmassaan arvokeskustelut vanhempien kanssa, joissa tavoitteena on keskustella asenteista liittyen esimerkiksi nuorten päihteiden käyttöön ja mielenterveyteen. Rovaniemellä (2012: 14) myös asiakkaiden on mahdollisuus osallistua eri ennaltaehkäiseviä ja yhteistä tekemistä käsittelevien teemojen perehdytystilaisuuksiin. Varsinaisesti kumpikaan kaupungeista ei maininnut perehdyttämistä juuri nuorten osallisuuteen, mutta osallisuus teemana saattaisi sopia arvokeskusteluihin tai yhteistä tekemistä käsitteleviin perehdyttämistilaisuuksiin. Samoin kahden kaupungin kehittämisohjelmasta voitiin todeta heidän pohtineen omien työntekijöidensä ja ammattilaisten perehdyttämistä nuorten osallisuuteen ja sen toteuttamiseen. Kajaanin asiakirjassa todettiin ”perehdytystä osallisuuden edistämisestä tulisi järjestää kaikille päättäjille ja nuorten kanssa työskenteleville” (Kajaani 2011: 20). Rovaniemen kehittämissuunnitelmassa todettiin muun muassa osallisuuteen ja vaikuttamiseen liittyen, että ”varmistetaan henkilöstön osaaminen” (Rovaniemi 2012: 63). Aikuisten perehdyttäminen nuorten osallisuuteen on merkityksellistä, koska nuoret elävät riippuvuussuhteessa aikuisiin - kotona omiin

vanhempiinsa tai huoltajiin, kouluissa suhteessa opettajiin ja nuorisotiloilla suhteessa nuorisonohjaajiin.

Nuorten omaehtoisen päätöksenteon mahdollistaminen (nuorisotilatoiminta, vaikuttajaryhmät, harrastustoiminta) alueellisesti oli dokumentoitu kehittämissuunnitelmiin hyvin. Alueellista toimintaa kuvattiin esimerkiksi seutukunnallisena yhteistyönä ja nuorten toiminnan mahdollistamisena asuinalueesta huolimatta. Kahdeksasta kaupungista kuudella alueellisuus tuli selkeästi kehittämissuunnitelmassa ilmi. Yksi kaupungeista oli pohtinut kuinka tuoda nuorten päätöksentekomahdollisuuksia lähelle nuoria toimintamenetelmällisesti. Tässä tulevat esiin teoriaosuudessa esitetyn mukaisesti eri-ikäisten erilaiset halut ja tavat toimia ja osallistua. Kajaanin asiakirjassa todetaan ”nuorten ohjaus- ja palveluverkosto --- lisää tietoa eri toimialoista ja kehittää nuorisolähtöistä ajattelua toimijoiden keskuudessa” (Kajaani 2011: 26).

Niin ikään yksi kaupunki toi selkeästi esille omassa kehittämissuunnitelmassaan nuorten osallisuuden olevan merkityksellistä tulevaisuuden näkökulmasta. Rovaniemen (2012: 42, 44) kehittämissuunnitelmassa todetaan, että ”ajatuksemme on, että nuorena saatu vastuu ja onnistumisen kokemukset kantavat pitkälle. --- Nuorten arvoista ja asenteista tehdyt tutkimukset osoittavat halua vapaaehtoistoimintaan, palvelemaan vastikkeettomasti yhteistä hyvää. Mitä aikaisemmin kansalainen kiinnittyy palvelemaan lähiyhteisöään vapaaehtoistyön eri muodoissa, sitä todennäköisemmin hän omaksuu tämän toimintatavan normaaliksi ja arkipäiväiseksi tavaksi toimia ja ajatella”.

Taulukko 4. Yhteenveto: Käyttäjälähtöinen työn kehittämistoiminta.

		Tampere	Turku	Kuopio	Joensuu	Rovaniemi	Kokkola	Kajaani	Kerava
1.	Työntekijöiden joustavuus yli hallintokuntien sektorirajojen	x	x	x	x	x	x	x	x
2.	Jaettu asiantuntijuus, nuoren kokemustiedon tunnistaminen	x	x			x			
3.	Käyttäjälähtöinen työn kehittämisen prosessi, jossa nuori mukana (ennakointi, suunnittelu, palvelun tuottaminen, raportointi, arviointi)								
4.	Tiedon kerääminen nuorten tarpeista, tarpeiden ymmärtäminen	x		x	x				x
	Päätöksenteon tuominen lähelle nuorta								
	alueellisesti	x	x	x	x	x	x		
5.	toimintamenetelmällisesti	x						x	
	Ammattilaisten					x		x	
	vanhempien			x		x			
6.	perehdytys nuoren osallistumiseen								
7.	"Omistuneet osallisuuskokemukset nuorena lisäävät osallisuutta aikuisena."					x			

4.10. Yhteenveto osallisuuden tasojen toteutumisesta

Seuraavaksi tarkastellaan yhteenvetoa tutkimukseen osallistuneiden kaupunkien tieto-, suunnittelu-, päätös- ja toimintaosallisuuden toteutumisesta nuorten kohdalla. Jokaisesta osallisuuden tasosta on esitetty taulukko (taulukot 5–8), jossa esitetään ko. osallisuuden ilmeneminen nuorisopoliittisessa kehittämissuunnitelmassa. Liitteinä (1–8) olevat taulukot avaavat kunkin kaupungin asiakirjasta esille tulleita osallisuuden muotoja ja toimintatapoja sekä kehittämisen tarpeita.

Tieto-osallisuus

Edustuksellisen demokratiatoiminnan näkökulmasta tieto-osallisuuden voidaan todeta täyttyvän kaikkien tarkasteltujen kaupunkien asiakirjoissa (taulukko 5). Tieto- ja neuvontapalvelut esiintyvät selkeästi tavoitteena viiden kaupungin kehittämissuunnitelmassa. Nuorten osallisuuden ja vaikuttamisen kanavia halutaan kehittää ja vahvistaa

entisestään, erityisesti liittyen kuulemiseen. Nuorten äänestä, mielipiteistä ollaan siis kiinnostuneita. Tämän tyylinen tieto-osallisuuden toteutuminen viittaa Kuntalaissa 27§ määriteltyyn osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuuksiin.

Tieto-osallisuus toteutuu tavallisimmin nuorisotiedotuksen ja nuorten kuulemisen kautta. (Korhonen & Merisalo 2008: 12; Stenvall & Virtanen 2012: 162.) Käsitellyssä dokumenttiaineistossa sähköiset tiedotuspalvelut tulivat esiin Turun, Keravan ja Tampereen asiakirjoissa (esimerkiksi alueelliset palvelut Nuorten Turku, Verkkopalvelu Pointti, Netari.fi, Pulmakulma.fi). Tiedotettavia asioita ovat teoriaosuudessa esitetyn mukaisesti edustuksellisen demokratiatoiminnan näkökulmasta kaupungin päätökset ja niiden vaikutukset nuorten arkeen ja ympäristöön. Tiedotettavia asioita ovat myös käytettävissä olevat palvelut, niistä vastaavat henkilöt sekä tieto siitä kuinka nopeasti niitä saa (Rovaniemi 2012: 13).

Vaikuttamiseen ja kuulemiseen liittyvien toimintatapojen kehittämisen toi esiin asiakirjoissaan viisi kaupunkia (Tampere, Kajaani, Rovaniemi, Kuopio ja Kerava.) Vaikuttamisen kanavana Aloitekanava.fi toivat asiakirjassaan esille Rovaniemi, Turku ja Kerava.

Tieto-osallisuuden toteutumista on mahdollisuus syventää keskustelutilaisuuksilla ja tapaamisilla. Asiakirjoissa esille tulevat maininnat ”keskustelu tiedon saamiseksi” (Tampere 2007: 3) ja ”tavoitteena asiakaslähtöisyys ja palvelujen kehittäminen nuorten tarpeita kuunnellen” (Kerava 2009: 25), jotka osaltaan viittaavat vuorovaikutuksen synnyttämiseen. Kahden kaupungin asiakirjoissa on selkeä tavoite ”keskustelutilaisuuksien ja tapaamisten järjestäminen nuorten ja päättäjien kesken” (Kajaani 2011: 7) sekä ”kehittää suoran vaikuttamisen mahdollisuuksia --- keskustelutilaisuudet nuorisotiloissa ja kouluissa” (Turku 2009: 7). Tieto-osallisuuteen viittaa myös asiakaspalautteen kerääminen järjestetyistä palveluista. Käytännössä tämä on mahdollista toteuttaa esimerkiksi kyselyin, joten välttämättä vuorovaikutusta ei synny palautteenantotilanteessa kuntalaisen ja hallinnon kesken. Jos kyse on kuitenkin palautteenantotilaisuudesta, johon liittyy vuorovaikutus, demokratiatoiminta ”syvenee” kohti keskustelevaa, deliberatiivista demokratiatoimintaa.

Tieto-osallisuuteen liittyvät myös maininnat ”kaikilla nuorilla tasapuolinen mahdollisuus saada luotettavaa tietoa ja neuvontaa” (Turku 2009: 6) ja ”tiedottaminen tapahtumista ja toiminnoista avoimesti” (Kokkola 2010: 8, 30). Nämä viittaukset voidaan nähdä liittyvän deliberatiiviseen demokratiatoimintaan toiveena synnyttää luottamus nuoreen kuntalaiseen ja palvelun käyttäjään.

Taulukko 5. Yhteenvedo: Tieto-osallisuus.

	Tampere	Turku	Kuopio	Joensuu	Rovaniemi	Kokkola	Kajaani	Kerava
Tieto-osallisuus	Sähköiset palvelut mm. lasten ja nuorten tieto- ja neuvontapalvelut (s.49)	Kaikilla nuorilla tasapuolinen mahdollisuus saada luotettavaa tietoa ja neuvontaa (s. 6)	Nuorten kuulemismenetelmien kehittäminen (s. 15)	Tavoitteena kattava tiedottaminen liityen vapaa-ajan toimintaan (s.13)	asiakaspalautte kaikista ikäryhmistä (s. 10),	Tiedottaminen tapahtumista ja toiminnoista avoimesti (8, 30)	Nuorten osallisuutta vahvistetaan ja vaikuttamis- mahdollisuuksia parannetaan lisäämällä sekä edustuksellisen että suoran vaikuttamisen keinoja, joita ovat mm. keskustelutilaisuuksien ja tapaamisten järjestäminen nuorten ja päättäjien kanssa (s.7)	nuorten osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksien kehittäminen ja tarjoaminen (s. 9, 25)
	Kerätään asiakaspalautetta (s.53)		nuorilla mahdollisuus vaikuttaa heitä koskevaan päätöksentekoon (s. 15)		luodaan kanavia, joiden kautta nuorilla on mahdollisuus tulla kuulluksi ja vaikuttaa (s. 12),	Nuorten kuuleminen ja vaikuttaminen (s.26)		
					tieto palveluista ja kuinka nopeasti niitä saa (s.13)			

Suunnitteluosallisuus

Suunnitteluosallisuuden nähdään myös sisältyvän jokaisen tarkastellun kaupungin asiakirjaan (taulukko 6.) Kahden kaupungin asiakirjassa on maininta keskustelusta nuorten kanssa ko. asiakirjaa laatiessaan (Kuopio 2006: 6; Tampere 2007: 42). Tässä nuorten kuuleminen ja suunnitteluosallisuus on ollut lakisääteistä. Neljä tarkastelluista kaupungeista tuo esiin nuorten osallisuuden toiminta- ja liikuntapaikkojen suunnitteluun. Näitä ovat olleet muun muassa koulupihojen suunnittelu (Tampere 2007: 11) ja lähiliikuntapaikkojen ja virikkeellisen ympäristön suunnittelu (Rovaniemi 2012: 71; Kuopio 2006: 12) sekä nuorisotilojen suunnittelu (Kajaani 2011: 20). Näissä toiminnoissa viitataan nuorten olevan itse mukana suunnittelutyöskentelyssä.

Niissä palveluissa, joita nuoret eivät ole olleet itse mukana suunnittelemassa, nuorten näkökulmaa on tuotu esiin huomioiden mahdollisia vaikutuksia nuorten toimintaan. Näitä ovat esimerkiksi nuorisopolitiikan tavoitteiden huomioiminen joukkoliikenteen avustuksien kohdentamisessa (Kuopio 2006: 14), joka käytännössä tarkoittanee liikumisen mahdollistamiseen muun muassa kaupunkien reuna-alueilta keskustaan ja toisin päin. Suunnitteluosallisuuteen viittaa myös palveluiden tarvekartoitus niin ikään kaupunkien ulkopuolella (”toiminta siellä missä tarve” Tampere 2007: 11).

Neljä kaupunkia viittaa asiakirjassaan suunnitteluosallisuutta tarkastellessa asiakaslähtöisyyteen ja vuorovaikutukseen (Turku 2009: 34; Kerava 2009: 25; Joensuu 2011: 9; Rovaniemi 2012: 44). Lisäksi asiakirjoissa tulevat esille nuorten tarpeet ja palveluiden tarvelähtöisyys (Kerava 2009: 25; Joensuu 2011: 9). Palvelujen tarjontalähtöisyydestä toivotaan kysyntäsuuntaiseen palveluiden järjestämiseen (Tampere 2007: 48). Keskustelevan demokratiatoiminnan näkökulmasta tarkasteltaessa yksi kaupunki tuo esille, että nuoria on ”kasvatettava keskustelemaan kulttuuriin, jossa opitaan pohtimaan, suunnittelemaan ja tekemään yhteisiä päätöksiä” (Kajaani 2011: 19 – 20). Samoin toinen kaupunki toteaa, että ”palvelujärjestelmää kehitettävä vuoropuhelussa lasten ja nuorten kanssa” (Rovaniemi 2012: 44). Nämä lauseet voivat viitata demokraattisen toimintakulttuurin muutokseen kohti keskustelevaa demokratiaa.

Viisi kaupunkia tuo asiakirjassaan esiin nuoren osallistumisen tai mukanaolon palveluja suunniteltaessa (Rovaniemi 2012: 44; Kokkola 2010: 28; Kajaani 2011: 20; Tampere 2007: 11; Kuopio 2006: 14). Teoriaosassa esitetyn mukaisesti nuorten mukana oleminen ja osallisuus voi merkitä ”pelkkää” läsnäoloa tai toisaalta aktiivista osallisuutta yhteiseen suunnitteluprosessiin erilaisten yhteistoimintamenetelmin. Jos nuoren mukana olo merkitsee yhteistä keskustelua tarpeista ja toimenpiteiden yhteistä arviointia, osallisuustoiminnan voidaan nähdä toteuttavan keskustelevaa, deliberaatiivista demokratiaa.

Suunnitteluosallisuus toteutuu myös olemassa olevassa toiminnassa. Oppilaskunta- ja nuorisotyö edistävät omilla tavoitteillaan nuorten suunnitteluosallisuuden toteuttamista. Käytännössä ne voivat olla esimerkiksi koulussa vanhempainiltojen suunnittelu ja toteuttamista (Rovaniemi 2012: 71) ja välituntitoimintaa (Kuopio 2006; 13). Nuorisotyössä suunnitteluosallisuus voi toteutua nuorisotilatoimintojen suunnittelussa (Kokkola 2010: 28), nuorisotiedotuksessa (Turku 2009; 7), nuorisovaltuustotoiminnassa (Kajaani 2011: 19) ja kerhotoiminnassa (Kerava 2009; 27). Järjestöjen harrastustoiminta (Rovaniemi 2012; 44) sekä alueellisen yhteistyön toimintamahdollisuudet (Tampere 2007; 51) yhteistyössä eri aikuistoimijoiden ja nuorten kesken saattaa tavoittaa myös niitä nuoria, jotka eivät käy esimerkiksi nuorisotiloilla.

Taulukko 6. Yhteenveto: Suunnitteluosallisuus.

	Tampere	Turku	Kuopio	Joensuu	Rovaniemi	Kokkola	Kajaani	Kerava
Suunnitteluosallisuus	keskustelu nuorten kanssa nuorisopolittisen ohjelman kehittämisestä (s.3, 42)	Palveluiden asiakaslähtöisyys ja vuorovaikutteisuus (s.34)	Nuorisovaltuuston jäsenet mukana keskustelemassa Kuopion lapsi- ja nuorisopolittisen ohjelman painopistealueista (s. 21-22)	Lasten ja nuorten palvelut ovat tarvelähtöisiä ja niistä on tiedotettu asiakaslähtöisesti (s.9)	palvelujärjestelmää kehitettävä vuoropuhelussa lasten ja nuorten kanssa (s.44)	Osallisuus- ja kuulemistoimet jatkossa nuorisopalvelujen lisäksi myös kunnallisten palvelujen tuottamiseen (s. 28)	Osallistuminen lähiympäristön suunnitteluun: Nuoret mukaan nuoris- ja koulutiöiden suunnitteluun... mahdollisuus vaikuttaa kaavoitus- ja suunnitteluprosesseissa (s.20)	Nuorisotoimen tavoitteena asiakaslähtöisyys ja palvelujen kehittäminen nuorten tarpeita kuunnellen (s. 25).
	Koulutiöiden suunnittelu (s.11)		Lähiikuntapaikkojen suunnittelussa alueen asukkaat (myös nuoret) mukaan (s. 12)		Nuoret otetaan mukaan lähiikuntapaikkojen ja virikkeellisen ympäristön suunnitteluun (s.71)	nuorisotilatyössä nuoret mukana toimintojen suunnittelussa ja toteutuksessa (s. 28)	Luodaan nuorten kuulemiseen toimiva kuulemisjärjestelmä... nuoret mukaan päätöksentekoon jo suunnittelu- ja valmisteluvaiheessa (s.19-20)	
	Palvelujen tarjontalähtöisyydestä siirrytään kysyntälähtöisyyteen (s. 48)				nuoret otetaan mukaan oppimissuunnitelman laadintaan soveltuvin osin s. 71		...kasvatettava keskustelemaan kulttuuriin, jossa opitaan pohtimaan, suunnittelemaan ja tekemään yhteisiä päätöksiä ja samalla aikuisia tulee kannustaa kuuntelemaan nuoria (s. 19-20)	
	Alueellinen tasa-arvoisuus: toimintaa missä on tarve (s. 11),							
	Nuorten osallistuminen lauta- ja johtokuntatyöskentelyyn (s.11)							

Päätösosallisuus

Tutkimukseen osallistuneiden kaupunkien nuorisopoliittisissa kehittämissuunnitelmissa (taulukko 7) kahden kaupungin kohdalla esille tulee nuorten kuuleminen heitä koskevassa päätöksenteossa ja heidän mielipiteensä huomioiminen (Tampere 2007: 43; Rovaniemi 2012: 4.) Kuulemista syventää arviointi päätösten vaikutuksesta nuoriin tai heidän hyvinvointiinsa (Rovaniemi 2012: 4; Kajaani 2011: 4, 20). Nuorten päätösosallisuuden lisääminen tuli esiin Kajaanin (2011: 19–20), Kuopion (2006: 14–15), Turun (2009: 6) kehittämissuunnitelmissa.

Yksittäisiä toiveita tulee esille nuorten näkymisestä ja kuulumisesta päätöksentekotasolla. Nuorten oma tekeminen, luovuus ja osallisuus koetaan merkitykselliseksi ja toivottavaksi (Turku 2009: 26). Nuorten näkökulma halutaan huomioida lähidemokratian toimintatavoissa (Tampere 2007: 49). Nuoret halutaan mukaan päätöksentekoon jo suunnittelu- ja valmisteluvaiheessa (Kajaani 2011: 19–20). Nuorten toivotaan myös olevan mukana vaikuttamassa oman asuinalueen asioihin ja kehittämiseen (Rovaniemi 2012: 71).

Päätösosallisuuden toteuttaminen vaatii siis vielä toimintatapojen tarkistamista ja kehittämistä. Päätösosallisuus toteutuu nuorten kohdalla käytännössä oppilas- ja opiskelijatoiminnassa kouluyhteisössä eri toimintojen suunnittelu- ja päätösosallisuudessa. Vaikuttajaryhmien, kuten nuorisovaltuuston jäsenillä on mahdollisuus kaupungeista riippuen osallistua lautakuntien tai johtoryhmien toimintaan ja tuoda näin esille nuorten näkemystä päätöksentekoon. Päätösosallisuus toteutuu myös nuorisotila- ja kerhotoiminnan kautta, jossa käytännössä kyse voi olla esimerkiksi järjestettävän toiminnan sisällöstä tai rahan käytöstä ja hankinnoista. Päätösosallisuus voi toteutua myös nuorten lausuntona tai kannanottona heille merkityksellisiin asioihin.

Taulukko 7. Yhteenveto: Päätösosallisuus.

	Tampere	Turku	Kuopio	Joensuu	Rovaniemi	Kokkola	Kajaani	Kerava
Päätösosallisuus	Nuoria kuullaan heitä koskeissa asioissa ja päätöksenteossa (s.43).	Turun kaupungin tulisi kaikilla tasoilla ja kaikessa päätöksenteossa kehittää keinoja nuorten kuulemiseen (s. 6)	nuorten osallisuuden ja vaikutusmahdollisuuksien lisääminen heitä koskevassa päätöksenteossa (s.14, 15)		nuorten mielipiteet ja kehitysehdotukset otetaan huomioon päätöksiä tehtäessä, päätösten vaikutusten lapsiin ja nuoriin arvioitava s.4	nuorisotilatyössä nuoret mukana toimintojen suunnittelussa ja toteutuksessa (s. 28)	Päätöksenteossa arvioidaan päätösten vaikutus lasten ja nuorten hyvinvointiin (s. 4, 20)	Oppilaskuntatoiminta (s. 25)
	lapset ja nuoret huomioidaan osana kuntademokratian kehittämistä (s.49)	Nuorten Turku Foorumin hallitusten jäsenille tarjotaan mahdollisuus osallistua kaupungin lautakuntien kokouksiin (s.7, 32)					Omaehtoista kultuuriharrastusta tuetaan järjestämällä esiintymismahdollisuuksia s. 16	Nuorisosaian neuvottelukunta (s.36)
		Nuorten näkyminen ja kuuluminen kaupungin päätöksenteossa: nuorten ääni, oma tekeminen, hovuuden tukeminen ja oma osallistuminen (s. 26)						Teatterikerho s.27
							Kerhotoiminta: oma-toimisuuteen kasvattaminen (s. 24)	
							oppilaskunnat (yläkoulu, lukio, toinen aste) ja opiskelijakunta (ank) (s. 19)	
							Kajaanin Nuorisovaltuusto, Maakunnallinen nuorisovaltuusto (s.19)	
							Uskalla Toimia -nuorten toimintaryhmiä (s. 19)	

Toimintaosallisuus

Tutkimukseen osallistuneiden kaupunkien asiakirjoissa toimintaosallisuuden (taulukko 8) kohdalla näyttäisi painottuvan nuorten omat toiminnot sekä tietyt vaikuttajaryhmätoiminnot. Yksittäisiä nuorten toimintaosallisuutta toteuttavia mahdollisuuksia ovat olleet vanhempainiltojen järjestäminen, järjestöjen tarjoama harrastustoiminta ja kerhotoiminta. Vaikuttajaryhmien toimintaosallisuutta mahdollistavat vertaistiedotus- ja tukitoiminta, koulujen oppilas- ja opiskelijakuntatoiminta, kaupunkien nuorisovaltuustot ja nuorisotilojen osallisuustoiminnot.

Yhteenvedosta saa helposti käsityksen, että toimintaosallisuus on nuorten omaa toimintaa ilman aikuista. Aikuisen rooli on kuitenkin olla nuorten tukena, ohjaajana ja

fasilitaattorina toimintaprosesseissa. Toimintaosallisuuden esteeksi voi erityisesti muodostua nuorten omaehtoisten ryhmien tai epävirallisten ryhmittymien (esimerkiksi mopoporukat, skeittijengit) toiminnan jääminen vaille tunnistamista osallisuustoiminnaksi ja näin jäädä vaille myös aikuisten tukea. (Gretschel 2007: 246.)

Edustuksellisen demokratiatoiminnan näkökulmasta toimintaosallisuus merkitsee nuorten omaehtoista toimintaa eri toimintaympäristöissä. Kaupungin tehtävänä on varmistaa resurssit toiminnan mahdollistamiseksi, esimerkiksi välineet, tilat tai rahaa sekä päätösvaltaa toiminnan sisältöjen ja tavoitteiden suhteen. (Kuntalaki 27§.) Toiminta-areenana voi olla esimerkiksi kylä, asuinalue tai kaupunginosa tai julkinen tila. (Eskelinen ym. 2012: 247) Keskusteleva demokratiatoiminta ei niinkään erota nuorten toimintaosallisuutta kaupungin toiminnasta ”eriytyneeksi” kuntalaisten toiminnaksi vaan osaksi yhteistä palvelutuotantoa. Tavoitteena on saada aikaan toiminnallinen prosessi, jossa opitaan yhdessä demokratiatoiminnan lisäksi elämästä, toisistaan ja itsestään. Prosessiin liittyy olemassa olevien palveluiden ja päätösten yhteistä toteuttamista ja arviointia sekä toiminnan tai palveluiden edelleen kehittämistä kohti yhteistä hyvää. Tavoitteena on tehtyjen päätösten yhteinen toteuttaminen, seuranta ja arviointi yhdessä nuorten kanssa.

Taulukko 8. Yhteenveto: Toimintaosallisuus.

	Tampere	Turku	Kuopio	Joensuu	Rovaniemi	Kokkola	Kajaani	Kerava
Toimintaosallisuus	oppilaskuntatoiminta (s. 11), Nuorisofoorumitoiminta (s. 43)	Vertti -vertaistiedotusmalli s. 7	Oppilaskuntatoiminnan kaajentaminen entisestään (s.13)		nuoret mukana vanhempainiltojen suunnittelussa ja toteutuksessa (s.71)	nuorisotilatyössä nuoret mukana toimintojen suunnittelussa ja toteutuksessa (s. 28)	Omaehtoista kulttuuriharrastusta tuetaan järjestämällä esiintymismahdollisuuksia s. 16	Oppilaskuntatoiminta (s. 25)
			Nuorisovaltuusto (s. 5)		Järjestöjen tarjoama harrastustoiminta: mahdollisuus vaikuttaa suunnitelmaan, tekemisen ja arvioinnin kautta itselleen tärkeiden tavoitteiden toteutumiseen (s. 44)		Kerhotoiminta: oma-toimisuuteen kasvattaminen (s. 24)	Nuorisosaian neuvottehukunta (s.36)
					nuorisotilojen tilahallitustoiminta: nuorten vaikuttaminen omaan asuinalueen asioihin ja alueen kehittämiseen (s. 71)		oppilaskunnat (ylikoulu, lukio, toinen aste)ja opiskelijakunta (amk) (s. 19)	Teatterikerho s.27
					oppilaskuntatoiminta (s.71)		Kajaanin Nuorisovaltuusto, Maakunnallinen nuorisovaltuusto (s.19)	
							Uskalla Toimia -nuorten toimintaryhmä (s. 19)	

5. LOPPUTARKASTELU

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää miten deliberatiivisen demokratian ja käyttäjälähtöisen työn kehittämisen ideat ilmenevät kunnan nuorisotyön palvelujen kehittämisessä? Alakysymyksenä esitettiin miten nuoria osallistavia menetelmiä on käytetty kunnan nuorisotyön palvelujen kehittämisessä?

Tutkimuksen teoriaosassa esitettiin deliberatiivisen demokratiatoiminnan muuttavan kuntalaisen roolia asiakkaasta palvelujen käyttäjäksi ja kehittäjäksi ja sitä kautta myös vastuulliseksi yhteistoimijaksi verkostoissa. Uusien demokratiamuotojen esitettiin myös syventävät kuntalaisen osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia vuorovaikutuksen, dialogisuuden ja reflektion kautta. Teoriaosuudessa tarkasteltiin myös kuntien tarjoamia osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuuksia yhteisönsä jäsenille edustuksellisen demokratiatoiminnan näkökulmasta. Edustuksellisesta ja deliberatiivisesta demokratiatoiminnasta esitettiin yhteenveto taulukkona, josta voitiin vertailla edustuksellisen ja keskusteleavan demokratiatoiminnan eroja ja yhtäläisyyksiä. Taulukosta voitiin päätellä, että deliberatiivisen demokratiatoiminnan painottama keskustelu, dialogi sekä yhteistoiminta on mahdollisuus ulottaa osallisuuden jokaiselle tasolle. Teoriaosuudessa esitettiin myös osallisuuden toteuttamisen vaativan kunnan demokratiatoiminnan määrittelyä ja tätä kautta myös kuntalaisen roolin vahvistamista kohti toivottua osallistumisen tasoa.

Empiirisessä tutkimusosassa tarkasteltiin valmiina aineistona kaupunkien nuorisoliittisiä kehittämissuunnitelmia deliberatiivisen demokratian ja käyttäjälähtöisen kehittämistyön näkökulmasta. Aineiston tietoa ryhmiteltiin uudelleen teoriaosassa esitetyn osallisuuden tasojen mukaan, jotta nuorten osallisuuden tasot palvelujen kehittämistoiminnassa saatiin selkeämmin esille. Seuraavassa esitetään yhteenvetoa tutkimuksen tuloksista ja vastaukset asetettuun pää- ja alakysymykseen.

Deliberatiivinen demokratia ja käyttäjälähtöinen työn kehittäminen

Nuorisopoliittisia kehittämissuunnitelmia tarkasteltaessa kuusi kaupunkia kahdeksasta määritteli nuorisopoliittisessa kehittämissuunnitelmassaan tavoitteekseen tai kehittämisajatukseseen nuoren kasvavan kaupungissaan ”aktiiviseksi kansalaiseksi”. Tarkasteltaessa lähemmin kaupunkien asiakirjoja ja niissä näkyviä osallisuuden tasoa voi havaita tietynlaisen ristiriidan tavoitteen ja toiminnan välillä. Pääosin kaupunkien osallisuuden tasot viittaavat edustukselliseen demokratiatoimintaan, kun aktiivinen kansalaisuus viittaisi enemmän toiminnalliseen kuntalaiseen tarkoittaen esimerkiksi osallistuvan tai deliberatiivisen demokratian muotoja. Toisaalta voi olla, että osallisuustoimintaa on ollut vaikea dokumentoida, onhan ”vanhin” asiakirja vuodelta 2006, jolloin kuntalaisten ja palvelun käyttäjien osallistumisesta alettiin yleisesti keskustella enemmän Suomessa muun muassa Kaste-ohjelman myötä. Toisaalta tämä voisi olla pohtimisen kohta kaupungeille kehittämisohjelmaa laadittaessa jatkossa. Tavoite nuorten roolista ja kasvamisesta omassa kotikaupungissa voisi määritellä myös käytettäviä ja kehitettäviä demokratian toimintamuotoja – tai toisin päin. Kehittämisohjelmien laadintaa voi selkeyttää myös eri osallistumisen tasojen tunnistaminen. Tällöin kehittämisohjelmien kautta nuorten demokratiatoimintaa voitaisiin kehittää entisestä tasapuolisemmin.

Käyttäjälähtöistä työn kehittämistä tarkastellessa teorian pohjalta muotoillun taulukon avulla voidaan todeta kärjistetyksi, että aikuisten välinen työskentely näyttäisi toimivan hyvin. Tästä esimerkkinä työntekijöiden joustavuus yli hallintokuntien sektorirajojen (toteutuu 8/8) ja päätöksenteon tuominen lähelle nuorta alueellisesti (käytännössä alueellinen ja seutukunnallinen yhteistyö, toteutuu 6/8). Nuorten tarpeiden kerääminen ja tarpeiden ymmärtäminen tuodaan esille neljän (4/4) kaupungin kehittämissuunnitelmassa. Sen sijaan nuorten kanssa jaettuun asiantuntijuuteen viitataan vain kahden (2/8) kaupungin asiakirjassa. Ammattilaisten ja vanhempien perehdyttämiseen ja tiedon jakamiseen liittyen nuorten osallisuuteen mainitsi kaksi kaupunkia. Päätöksenteon tuominen lähelle nuorta toimintamenetelmällisesti (eli nuorisolähtöiset toimintatavat) mainitsi asiakirjassaan yksi kaupunki. Onnistuneiden osallisuuskokemuksien merkityksen puki sanoiksi kehittämissuunnitelmassaan niin ikään yksi

kaupunki. Viittausta teoriaosuudessa esitettyyn käyttäjälähtöisen työn kehittämisprosessin vaiheisiin ei pystynyt osoittamaan yhdenkään kaupungin asiakirjasta.

Yhteenvetona pääkysymykseen *miten deliberatiivisen demokratian ja käyttäjälähtöisen työn kehittämisen ideat ilmenevät kunnan nuorisotyön palvelujen kehittämisessä?* voidaan todeta tämän tutkimuksen tulosten perusteella, että asiakirjoissa näkyy vahvemmin edustuksellisen kuin deliberatiivisen demokratiatoiminnan muodot. Asiakirjoissa on kuitenkin selkeä ”tilaus” nuoren kuntalaisen roolin kehittymisestä kohti aktiivista kansalaisuutta. Deliberatiivisen demokratiaan ja käyttäjälähtöisen työn kehittämistoimintaan viittaavien työtapojen voidaan todeta ilmenevän asiakirjoista vahvimmin aikuisten välisessä yhteistyössä, tarvekartoituksissa sekä alueellisessa työskentelyssä nuorten toiminnan mahdollistamiseksi. Sen sijaan palvelujen käyttäjien, nuorten kanssa toiminta jää heikommaksi. Nuorisolähtöisten toimintamenetelmien kehittäminen, nuoren asiantuntijuuden tunnustaminen sekä vanhempien ja ammattilaisten perehdytys nuorten osallisuuteen eivät ole dokumentoitu asiakirjoihin siten, että niiden voisi päätellä toteutuvan kunnan nuorisotyön palvelujen kehittämisessä.

Käyttäjälähtöisen työn kehittämiseksi kannattaisi erityisesti kiinnittää huomiota niihin työkäytänteisiin, jotka tapahtuvat yhteistyössä kohderyhmän eli palvelun käyttäjän kanssa. Kehittämistyön vaiheistamiseen ja selkeyttämiseen palvelun käyttäjän osallistumisen näkökulmasta voi käyttää työkaluna teoriassa esitettyä kehittämistyön prosessia tai kehittämistyön spiraalia. Lisäksi nuorten osallisuus- ja vaikuttamistoimintaa tulisi tietoisesti dokumentoida mahdollisimman käytännönläheisesti, jotta näkyviin saataisiin tosiasiallinen toimintasuunnitelma osallisuuden tasoiheen. Tarpeiden mukaiset palvelut sekä niiden jatkuva arviointi ja tarpeenmukaistaminen edelleen ovat muun muassa säästö, jonka ennaltaehkäisevät palvelut tuottavat kunnalle.

Nuorten osallisuus nuorisotyön palveluiden kehittämiseen

Edustuksellisen demokratiatoiminnan näkökulmasta nuoria osallistavia menetelmiä on toteutettu Kuntalain 27§:n mukaisesti. Tarkastelluissa kehittämissuunnitelmissa painottuu erityisesti tiedottaminen, joka on osallisuustoiminnassa helpoiten toteutettavissa. Tarkasteltaessa tieto-osallisuutta voidaan todeta, että nuorten mielipiteistä ja äänestä ollaan kiinnostuneita, se halutaan kuulla. Sen sijaan yhteinen vuorovaikutteinen keskustelutoiminta, kuunteleminen ja kohtaaminen jäävät asiakirjojen näkökulmasta uupumaan. Toisaalta kehittämissuunnitelmissa tuodaan esille osallisuuden ja vaikuttamisen kanavien kehittämisen tarve, joten nuorten käyttökokemuksien kerääminen ja haastatteluiden tekeminen vuorovaikutteisesti voivat toteutua tulevaisuudessa.

Suunnitteluosallisuuteen liittyen asiakirjoista voidaan havaita, että palveluiden asiakaslähtöisyys on sisäistetty kaupungeissa hyvin. Nuoret ovat olleet mukana toiminta- ja lähiliikuntapaikkojen suunnittelussa – nuorten tarpeista ollaan kiinnostuneita. Palvelujen tarjontalähtöisyydestä halutaan siirtyä kysyntäsuuntaiseen palveluiden järjestämiseen. Se, kuinka tarpeita kartoitetaan, miten nuoria konsultoidaan tiedon saamiseksi, jää epäselväksi. Tässä kuitenkin toteutuu suunnitteluosallisuus edustuksellisen demokratiatoiminnan näkökulmasta kaikkien kaupunkien asiakirjoissa. Lisäksi kehittämissuunnitelmissa painottuu vuorovaikutteisuus nuorten kanssa, joka viittaisi yhteiseen keskusteluun ja kohtamiseen, ehkäpä erilaisissa foorumeissa ja pienryhmäkeskusteluissa. Vuorovaikutus ja yhteistoiminta palveluja suunniteltaessa viittaavat jo osaltaan deliberatiivisen demokratian toteuttamiseen.

Nuorten päätösosallisuus toteutuu kuulemalla nuoria heitä koskevassa päätöksenteossa. Erityisesti on huomioitu alueellisuus päätöksenteon mahdollistamissa. Seutukunnallinen yhteistyö on osaltaan tuonut päätöksenteon mahdollisuudet myös kaupunkien reuna-alueille, tai reuna-alueen haasteet on huomioitu osallisuuden näkökulmasta. Nuorten mielipiteet ja päätösten vaikutukset huomioidaan päätöksiä tehdessä. Tämä viittaa aikuisiin, jotka kuulevat nuoria tai arvioivat mielipiteiden pohjalta vaikutuksia nuoriin. Tämä viittaisi edustukselliseen demokratiatoimintaan – nuori tulee kuulluksi

ja huomioiduksi päätöksenteon prosessissa. Käytännössä päätöksentekoon osallistumaan pääsevät nuoret toimivat nuorisovaltuustojen ja oppilaskuntien kaltaisissa vaikuttajaryhmissä. Nuorten vaikuttajaryhmiä on kritisoitu ”elitistisestä osallisuuden mahdollisuuksista” – ne luovat mahdollisuuksia niille nuorille, jotka osallistuisivat muutenkin tai omaavat hyvät taidot sosiaaliseen toimintaan. Toisaalta nuorten omaehtoinen toiminta nuorisotiloilla tai kerhotoiminnassa mahdollistaa osaltaan myös päätösoosallisuutta. Nuorten ja aikuistenkin näkökulmasta omaehtoinen toiminta voidaan leimata puuhasteluksi, jolla ei ole yhteyttä aktiiviseen kansalaisuuteen. Lisäksi ne nuoret, jotka jäävät erilaisten ryhmien ja yhteisöjen ulkopuolelle, vaativat erityisesti ammatillista silmää osallisuusmahdollisuuksien luomiseksi yhteistyössä heidän itsensä kanssa.

Nuorten toimintaosallisuus on niin ikään edellä mainittujen vaikuttajaryhmien ja omaehtoisen toiminnan varassa. Toiminnan yksipuolisuus – tapahtumat, juhlat, kokoontumiset – voivat vääristää sekä aikuisten että nuorien käsitystä lähidemokratia-toiminnasta ja toimintaosallisuudesta. Osallisuus oman kaupungin demokratiatoimintaan ei ole vain valmiisiin, järjestettyihin tapahtumiin osallistumista, vaan niiden ideointia, suunnittelua, valmistelua ja toteuttamista, jossa toteutuu koko toimintaprosessi.

Tieto-, suunnittelu-, päätös- ja toimintaosallisuuteen liittyvä yhteistoiminta nuorten palveluiden käyttäjien kanssa voidaan toteuttaa mahdollistamalla nuorten osallisuus olemassa olevien palveluiden, tapahtumien, kokoontumisten ja muun kotikunnassa tapahtuvan toiminnan äärellä. Osallisuuden toteuttamiseksi ei tarvitse järjestää erityistä osallisuustoimintaa, vaan osallisuus voi toteutua ammattilaisten ja nuorten palvelujen käyttäjien yhteistoimintana, jonka tavoitteena on yhteisen hyvän elämän ja arjen toteuttaminen. Tärkeää on, että jokainen nuori voisi aikuisten tuella löytää itselleen merkityksellisiä osallisuuden ja vaikuttamisen aiheita ja sopivia yhteistoiminnan keinoja.

Alakysymyksenä esitettiin *miten nuoria osallistavia menetelmiä on käytetty kunnan nuorisotyön palvelujen kehittämisessä?* Yhteenvetona (ks. taulukko 9) voidaan todeta, että tarkasteluissa kehittämissuunnitelmissa nuorten tieto- ja suunnitteluosallisuus huomioidaan edustuksellisen demokratiatoiminnan näkökulmasta hyvin ja niissä voidaan myös havaita keskustelevan demokratian ilmentymiä. Sen sijaan päätös- ja toimintaosallisuuden toteuttaminen näyttäisivät jäävän vaille suunnitelmallisia kehittämisprosesseja ja erilaisia, eri kohderyhmille kohdennettuja toimintatapoja.

Nuoria osallistavia menetelmiä sekä nuorten asiantuntijuutta voisi käyttää palveluiden kehittämisprosesseissa ja toteuttamisessa enemmänkin. Tämä vaatii ammattilaisten perehtymistä nuorten osallisuuden mahdollisuuksien toteuttamiseen, omasta asiantuntijaroolista luopumista sekä rohkeutta tehdä työtä toisin. Erityisesti päätös- ja toimintaosallisuus, jotka ovat ilmeisen vaativia toteuttaa, vaatii yhteistä pohdintaa ja harkintaa nuorten kanssa kuinka sitä voitaisiin toteuttaa. Huomionarvioista on, että kaiken päätös- ja toimintaosallisuuden ei tarvitse olla suoraan kaupungin päätöksentekoon liittyvää ja näiden päätösten toteuttamista. Poliittinen päätöksenteko merkitsee päätöksiä yhteisestä edusta ja yhteisen hyvän toteuttamista. Toimintakenttä nuorten osallisuudelle ja päätöksenteolle ja toiminnalle voi löytyä vaikkapa vapaaajantoimintojen suunnittelemisesta oman kotikaupungin ostoskeskukseen tai joka-vuotisen musiikkitapahtuman ja kerhotoiminnan toteuttamisesta yhteistoiminnallisesti.

Taulukko 9. Tutkimuksen tuottama synteesi nuorten osallisuudesta kuntien nuorisotyön palveluiden kehittämiseen.

Kuntalaisten osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuudet	Edustuksellinen demokraatiotoiminta	Deliberatiivinen eli keskusteleva demokraatiotoiminta	Tutkimuksen tuottama synteesi tutkimukseen osallistuneiden kaupunkien nuorisopoliittisten kehittämissuunnitelmien mukaan
Tieto-osallisuus	Kuntalaisille tiedotetaan kunnan päätöksistä ja niiden vaikutuksista, tiedotetaan osallisuus- ja vaikuttamiskanavista, kuntalaisten mielipiteitä kuullaan, tehdään kuntalais- ja asiakaskyselyitä KUNTALAISTEN TIEDOTTAMINEN	Palveluiden käyttäjien ääni ja käyttökokemukset, käyttäjien ja ammattilaisten välinen avoin tiedonjako, palveluiden käyttäjien kysely ja hallinnon vastaus – tilaisuudet, alueelliset kokoontumiset PALVELUN KÄYTTÄJIEN TARPEET ESIIN dialogisuus, tasa-arvoisuus, reflektio	Tiedottaminen Nuorten kuuleminen, osallistumis- ja vaikuttamiskanavat ja näiden kehittäminen entisestään Asiakaspalautteen kerääminen TIEDOTTAMINEN OSALLISTUMISEN KANAVIEN LUOMINEN
Suunnittelu-osallisuus	Kuntalaisten mielipiteitä selvitetään esim. kyselyjen ja kuulemistilaisuuksien avulla, kuntalaisia konsultoidaan, mielipiteitä selvitetään ennen päätöksentekoa, neuvoa antava kansanäänestys, interaktiivinen vuorovaikutus, muodostetaan asiakas- ja asukasverkostoja, kuntalaisten suorat yhteydet luottamushenkilöihin KUNTALAISTEN MIELIPITEIDEN SELVITTÄMINEN	Alueellisesti, ikäryhmittäin jne. kohdistetut kansalaisraadit ja fasilitoituidet pienryhmäkeskustelut, kansalaispaneelit ja osallisuusfoorumit, palvelujen käyttäjien haastattelut TARPEIDEN ARVIOINTI JA TOIMENPITEIDEN SUUNNITTELU laadukas, vuorovaikutteinen keskustelu ja pohdinta yhteisestä hyvästä ja sen toteuttamisesta	Asiakaslähtöisyys Nuorten tarpeet Vuorovaikutteisuus Nuorten osallistuminen päätöksentekoon suunnittelu- ja valmisteluvaiheessa, Nuorten osallistuminen toiminta- ja liikuntapaikkojen suunnitteluun TARVELÄHTÖISYYS VUOROVAIKUTUS
Päätös-osallisuus	Kuntalaisilla (18v ->) oikeus äänestämiseen, edustajien valitseminen kunnan toimielimiin, kuntalaisten tekemät kansalaisaloitteet, poliittisen päätöksenteon prosessiin osallistuminen, ohjelmien, strategioiden ja toimintakäytäntöjen tekeminen yhdessä viranomaisten kanssa KUNTALAISTEN OSALLISUUS PÄÄTÖKSENTEON PROSESSIIN	Palveluiden käyttäjät mukana päätöksenteossa kokemusasiantuntijoina esim. etuuksien ja palvelujen saantiehtojen määrittely, palveluvaihtoehtojen määrittely PÄÄTÖSTEN TARKOITUKSEN MUKAISUUS, VASTUUNJAKO vastuualueet, oikeudenmukaisuus	Nuorten kuullaan heitä koskevassa päätöksenteossa, vaikuttamismahdollisuuksien lisääminen nuoria koskevaan päätöksentekoon Aikuiset arvioivat päätösten vaikutusta nuoriin ja heidän hyvinvointiinsa Päätösosallisuus toteutuu käytännössä oppilas- ja opiskelijatoiminnan, vaikuttajaryhmien, nuorisotila- ja kerhotoiminnan kautta KUULEMINEN PÄÄTÖSOSALLISUUS VAIKUTTAJARYHMIEN KAUTTA
Toiminta-osallisuus	Kuntalaisten omaehtoinen toiminta omalla asuinalueella kunnan tuella (raha, päätösvalta) esim. asukas yhdistykset, vanhempainyhdistykset, kyläseurat KUNTALAISTEN OMAEHTOINEN TOIMINTA	Palveluiden käyttäjät toteuttamassa ja arvioimassa yhdessä ammattilaisten kanssa päätösten mukaisten toimenpiteiden onnistumista ja kehittämistarpeita, valvonta- ja seuranta-toiminta yhteisössä syntyvien ongelmien ennaltaehkäisyssä PÄÄTÖSTEN TOTEUTTAMINEN, SEURANTA JA ARVIOINTI yhteistoiminta	Nuorten omat toiminnot sekä tietyt vaikuttajaryhmätoiminnot kuten vertaistiedottamistoiminta, oppilas- ja opiskelijakuntatoiminta, nuorisovaltuustot ja nuorisotilojen osallisuustoiminnot. TOIMINTAOSALLISUUS VAIKUTTAJARYHMIEN KAUTTA

Tämän pro gradu -tutkielman otos käsittää vain kahdeksan kaupungin nuorisopoliittiset kehittämissuunnitelmat, joten laajaa yleistystä tämän aineiston pohjalta ei voi tehdä liittyen deliberatiivisen demokratiatoiminnan, käyttäjälähtöisen työn kehittämistoiminnan tai osallisuuden toteutumisen suhteen. Esitetyn tutkimuksen perusteella tämä pro gradu -tutkielma voi kuitenkin selventää nuorten kuntalaisen osallisuuden määrittelyn merkityksellisyyttä kotikunnan demokratiatoiminnan ja yhteistoiminnan näkökulmassa.

Tämä pro gradu -tutkielma on tarjonnut tutkijalle haasteita ja avaa osaltaan ajatuksia jatkotutkimusaiheista. Aihe itsellään olisi tarjonnut monia vaihtoehtoja käsiteltyjen aiheiden tarkasteluun, joista tutkija on valinnut yhden. Jatkotutkimuksena voisi esimerkiksi tarkastella deliberatiivisen demokratian yhteistoiminnan muotoja käytännössä. Haasteellista tutkimustyön näkökulmasta olisi ”elää” käyttäjälähtöisen työn kehittämisprosessin mukana dokumentoiden kehittämistyön vaiheita ja palvelujen käyttäjien osallisuuden toteutumista eri tasoilla.

LÄHDELUETTELO

- Andersson, Jari (2007). Vammala – lasten ja nuorten kunta? Teoksessa Lasten ja nuorten kunta: Valta ja vaikuttaminen, 158–173. Toim. Gretschel, Anu & Tomi Kiilakoski. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 77. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Anttiroiko, Ari-Veikko (2010.) Hallintoinnovaatiot. Hallintateoreettinen näkökulma kaupunkien palvelujen organisoinnin, omistajuuden ja rahoituksen uudistamiseen. Sente-julkaisu 33 / 2010. Alueellisen kehittämisen tutkimusyksikkö. Tampere: Tampereen yliopisto. Saatavissa 17.9.2013: www.uta.fi/jkk/sente/julkaisut.
- Arnstein, Sherry R (1969). A ladder of citizen participation. Journal of the American Institute of Planners, 216–224. Saatavissa 21.1.2013: http://docsfiles.com/pdf_a_ladder_of_citizen_participation.html
- Arponen, Anu-Leena (2007). ”Miten nuo pienet ossaa ajatella nuin fiksumusti?” Lasten ajatuksia arkiympäristöstään. Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 1/2007. Saatavissa 23.1.2013: http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=4195284&name=DLFE-8164.pdf.
- Benhabib, Seyla (toim.) (1996). Democracy and difference. Contesting the boundaries of the political. Princeton: Princeton University Press.
- Benhabib, Seyla (1996). Toward of Deliberative Model of Democratic Legitimacy. Teoksessa Democracy and difference. Contesting the boundaries of the political. Toim. Benhabib, Seyla. Princeton: Princeton University Press.
- Borg, Olavi (2006). Demokratian tulevaisuus ja enemmistön tahto. Teoksessa Demokratia ja poliittinen osallistuminen: Demokratia 99–114. Toim. Käkönen, Jyrki & Jukka Paastela. Scrita in honorem professoris Heikki Paloheimo se-

xagesium annum complentis. Poliitiikan tutkimuksen laitos. Tampere: Tampereen yliopisto.

Bovaird, Tony (2007). Beyond Engagement and Participation: User and Community Coproduction of Public Services. *Public Administration Review* September / October 2007: 846–860. Saatavissa 17.9.2013: glennschool.osu.edu/faculty/brown/.../bovaird_tony.pdf.

Clarke, John, Janet Newman, Nick Smith, Elizabeth Vidler & Louise Westmarland (2007). *Creating citizen-consumers. Changing Publics and Changing Public Services*. London: SAGE Publications Ltd.

Cohen, Joshua (2005). Deliberation and democratic legitimacy. Teoksessa *Debates in contemporary political philosophy: Democracy*, 342–360. Toim. Matravers, Derek & Jon Pike. New York: Routledge. Saatavissa 18.2.2013: <http://esotericonline.net/docs/library/Philosophy/Social%20and%20Political%20philosophy/Textbooks%...20Political%20Philosophy%20-%20An%20Anthology.pdf#page=353>.

Engeström, Yrjö (1998). *Kehittävä työntutkimus. Perusteita, tuloksia ja haasteita*. Helsinki: Hallinnon kehittämiskeskus.

Eskelinen, Teppo, Maija Gellin, Anu Gretschel, Pirjo Junttila-Vitikka, Tomi Kiilakoski, Antti Kivijärvi, Sanna Koskinen, Sofia Laine, Pia Lundbom, Elina Nivala & Riikka Sutinen (2012a). *Lapset ja nuoret kansalaistoimijoina*. Teoksessa *Demokratiaoppitunti: Kansalaistoiminta*, 213–248. Toim. Gretschel, Anu & Tomi Kiilakoski. Nuorisotutkimusseura, julkaisu 118. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Eskelinen, Teppo, Anu Gretschel, Tomi Kiilakoski, Johanna Kiili, Sini Korpinen, Pia Lundbom, Aila-Leena Matthies, Niina Mäntylä, Reetta Niemi, Elina Nivala, Aimo Ryytänen & Pia Tasanko (2012b). *Lapset ja nuoret subjekteina kunnal-*

lisessa päätöksenteossa. Teoksessa *Demokratiaoppitunti: Kunnallinen päätöksenteko*, 35–94. Toim. Gretschel, Anu & Tomi Kiilakoski. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 118. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Feldmann-Wojtachnia, Eva, Anu Gretschel, Vappu Helmisaari, Tomi Kiilakoski, Aila-Leena Matthies, Sigrid Meinhold-Henschel, Roland Roth & Pia Tasanko (2010). Youth participation in Finland and in Germany. Status analysis and data based recommendations. Saatavissa 21.2.2013: <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/sites/default/files/verkkojulkaisut/Youth%20participation%20in%20Finland%20and%20in%20Germany.PDF>.

Flöjt, Anu (1999). Nuoret ympäristön kehittäjinä – Nuorten Ääni-ryhmien menetelmäopas. Osallisuushankekatsaus. Sisäasiainministeriö. Saatavissa 22.1.2013: <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/9760>.

Freire, Paulo (2005). *Sorrettujen pedagogiikka*. Jyväskylä: Gummerus Oy.

Gellin, Maija (2007). Sovittelulla riidoista ratkaisuihin. Oppilaiden osallisuus voimavarana työrauhaa turvattaessa. Teoksessa *Lasten kunta ja nuorten kunta: Päiväkoti, koulu, koulutus*, 56–70. Toim. Gretschel, Anu & Tomi Kiilakoski. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 77. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Gellin, Maija, Anu Gretschel, Aila-Leena Matthies, Elina Nivala, Mikko Oranen, Riikka Sutinen & Pia Tasanko (2012). Lasten ja nuorten asema hyvinvointipalveluissa. Teoksessa *Demokratiaoppitunti: Lasten ja nuorten palvelut*, 149–179. Toim. Gretschel, Anu & Tomi Kiilakoski. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 118. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Gellin, Maija, Jatta Herranen, Pirjo Junttila-Vitikka, Tomi Kiilakoski, Sanna Koskinen, Niina Mäntylä, Reetta Niemi, Elina Nivala, Kirsi Pohjola & Sari Vesikansa (2012). Lapset ja nuoret subjekteina koulujärjestelmässä. Teoksessa *Demokratiaoppitunti: Lasten ja nuorten palvelut*, 95–148. Toim. Gretschel,

Anu & Tomi Kiilakoski. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 118. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Gretschel, Anu & Tomi Kiilakoski (toim.) (2012). Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 118. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Gretschel, Anu (2007). Nuorisotila mahdollistavana lähiyhteisönä. Teoksessa Lasten ja nuorten kunta: Lasten ja nuorten kulttuurit ja ajan henki, 193–208. Toim. Gretschel, Anu & Tomi Kiilakoski. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 77. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Gretschel, Anu & Tomi Kiilakoski (toim.) (2007). Lasten ja nuorten kunta. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 77. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Haveri, Arto & Ari-Veikko Anttiroiko (2009). Kuntajohtaminen: haasteena paikallisten kilpailu- ja yhteistyösuhteiden hallinta. Teoksessa Governance: 191–211. Toim. Karppi, Ilari & Lotta-Maria Sinervo. Hallintotieteiden keskus. Tampere: Tampereen yliopisto.

Haveri, Arto, Jari Stenvall & Kaija Majoinen (toim.) (2011). Kunnallisen itsehallinnon peruskivet. Acta nro 224. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Heikkinen, Hannu L.T., Esa Rovio & Leena Syrjälä (toim.) (2006). Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Heikkinen, Hannu L.T., Esa Rovio & Tomi Kiilakoski (2006). Toimintatutkimus prosessina. Teoksessa Toiminnasta tietoon: Toimintatutkimuksen käytäntö, 78–93. Toim. Heikkinen, Hannu L.T., Esa Rovio & Leena Syrjälä. Helsinki: Kansanvalistusseura.

- Heikkinen, Hannu L.T., Tiina Kontinen & Häkkinen, Päivi (2006). Toiminnan tutkimisen suuntaukset. Teoksessa Toiminnasta tietoon: Tutkiva ote toimintaan, 39–76. Toim. Heikkinen, Hannu L.T., Esa Rovio & Leena Syrjälä. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Herne, Kaisa & Maija Setälä (2006). Yksimielisyys, pluralismi ja kohtuullinen sopimus deliberatiivisen demokratian tavoitteena. Teoksessa Demokratia ja poliittinen osallistuminen: Demokratia, 115–129. Toim. Käkönen, Jyrki & Jukka Paastela. Scripta in honorem professoris Heikki Paloheimo sexagesium annum complentis. Poliitiikan tutkimuksen laitos. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Hirsjärvi, Sirkka, Pirkko Remes & Paula Sajavaara (2005). Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- House of Commons (2005). Choice, Voice and Public Services. Public Administration Select Committee. Fourth report of session 2004–2005. Volume1. London. Saatavissa 12.3.2013: <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200405/cmselect/cmpublicadm/49/49i.pdf>.
- Hyyryläinen, Esa (2004). Sopimuksellisuus, talous ja johtaminen. New Public Management sopimusohjauksessa ja julkisten organisaatioiden sopimustenhallinnassa. Tutkimuksia 256. Hallintotiede 31. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- Joensuu, Minna (2007). Millaista roolia lapsille tarjoavat kuntien lapsipoliittiset ohjelmat? Teoksessa Lasten ja nuorten kunta: Valta ja vaikuttaminen, 144–157. Toim. Gretschel, Anu & Tomi Kiilakoski. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 77. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Julkunen, Raija (2006). Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu. Helsinki: STAKES.

- Junttila-Vitikka, Pirjo, Anu Gretschel & Tomi Kiilakoski (2012). Kunnallisen nuorisotyön osallisuusympäristöt. Teoksessa *Demokratiaoppitunti: Lasten ja nuorten palvelut, 187–197*. Toim. Gretschel, Anu & Tomi Kiilakoski. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 118. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Kananoja, Aulikki, Vuokko Niiranen & Harri Jokiranta (2008). Kunnallinen sosiaalipolitiikka. Osallisuutta ja yhteistä vastuuta. Jyväskylä: Ps-kustannus.
- Karhuvirta, Tiina (2012). Koulun kerhotoiminta – formaalin ja nonformaalin kasvatuksen rajapinnassa. Teoksessa *Kehittyvä nuorisotyö: Toimintaympäristöt, 179–191*. Toim. Komonen, Katja, Leena Suurpää & Markus Söderlund. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 128. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Karppi, Ilari & Lotta-Maria Sinervo (toim.) (2009). *Governance. Uuden hallintatavan jäsentyminen*. Hallintotieteiden keskus. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kettunen, Pekka (2002). Miksi osallistumisesta puhutaan? Osallistumisen kehittäminen suomalaisissa kunnissa. Teoksessa *Osalliset ja osaajat: Osallistumisen lähtökohtia, 18–35*. Toim. Bäcklund, Pia, Jouni Häkli & Harry Schulman. Helsinki: Gaudeamus.
- Kiilakoski, Tomi (2007). Lapset ja nuoret kuntalaisina. Teoksessa *Lasten ja nuorten kunta: Johdanto, 8 – 20*. Toim. Gretschel, Anu & Tomi Kiilakoski. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 77. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Kiilakoski, Tomi (2012). Nuorisotalotoiminnan kehittäminen. Teoksessa *Kehittyvä nuorisotyö: Toimintaympäristöt, 125–148*. Toim. Komonen, Katja, Leena Suurpää & Markus Söderlund. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 128. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Kiilakoski, Tomi, Elina Nivala, Aimo Ryynänen, Anu Gretschel, Aila-Leena Matties, Niina Mäntylä, Maija Gellin, Kimmo Jokinen & Pia Lundbom (2012).

Demokratiaremontin työkaluja. Teoksessa *Demokratiaoppitunti: Yhteiskunnan tila*, 249 – 271. Toim. Gretschel, Anu & Tomi Kiilakoski. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 118. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Koivusalo, Meri, Eeva Ollila & Anna Alanko (2009). *Kansalaisesta kuluttajaksi. Markkinat ja muutos terveydenhuollossa*. Helsinki: Gaudeamus.

Komonen, Katja, Leena Suurpää & Markus Söderlund (toim.) (2012). *Kehittyvä nuorisotyö*. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 128. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Koivu, Maija (2010). *Osallisuuden taloa rakentamassa: Opas osallisuuden kehittämiseen kuntaorganisaatiossa*. Varsinais-Suomi ja Pohjanmaa: Elintarvike-, liikenne- ja ympäristökeskus.

Korhonen, Maija (2012). *Kansalaisfoorumit edustuksellisessa päätöksenteossa. Selvityksiä ja ohjeita*. Oikeusministeriön julkaisu 51/2012. Saatavissa 12.8.2013: www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/.../03_karjalainen.pdf.

Korhonen, Sirpa & Maria Merisalo (2008). *Toimiva kunta*. Helsinki: FCG Efeko Oy.

Kunnat.net (2013). *Käyttäjien osallistuminen palveluiden suunnitteluun*. Saatavissa 21.3.2013: <http://www.kunnat.net/fi/palvelualueet/demokratia/osallistuminen/vallakas/vaikuttamisen-vaylat/palveluiden-suunnittelu/Sivut/default.aspx>.

Kunnat.net (2013). *Tilastoindikaattorit*. Saatavissa 21.5.2013: <http://www.kunnat.net/fi/tietopankit/tilastot/indikaatori/Sivut/ind.aspx?ind=800&th=800&pos=74>.

Kuopio (2013). *Kuopion kaupungin verkkosivut*. Saatavissa 21.5.2013: www.kuopio.fi.

- Käkönen, Jyrki & Jukka Paastela (toim.) (2006). *Demokratia ja poliittinen osallistuminen*. Scrita in honorem professoris Heikki Paloheimo sexagesium annum complentis. Poliitiikan tutkimuksen laitos. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Laakso, Seppo (2009). *Julkisen hallinnon oikeudellinen sääntely*. Teoksessa *Governance*, 44–79. Toim. Karppi, Ilari & Lotta-Maria Sinervo. Hallintotieteiden keskus. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Laaksonen, Vilja (2012). *Vuorovaikutustaidot ja lasten osallistuminen vertaisryhmässä*. Nuorisotutkimus 1/2012. 30. vuosikerta. Helsinki: Nuorisotutkimusseura ry.
- Lane, Jan-Erik (toim.) (1997). *Public sector reform. Rationale, trends and problems*. London: Sage Publications.
- Lane, Jan-Erik (1997). *Public Sector Reform in the Nordic Countries*. Teoksessa *Public sector reform. Rationale, trends and problems*, 18–208. Toim. Lane, Jan-Erik. London: Sage Publications.
- Lapsiasiainvaltuutetun vuosikirja (2012). *Lasten ja nuorten kunta luo hyvinvointia*. Lapsiasiainvaltuutetun toimiston julkaisuja 2012:5.
- Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012-2015. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:6. Saatavissa 27.10.2012: www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/OKM06.pdf?lang=fi.
- Lauslahti, Sanna (2003). *Menestyvä kunta. Kuntalaislähtöinen talousjohtaminen*. Helsinki: WSOY.
- Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003. Määräys 33/011/2003. Opetushallitus. Saatavissa 17.11.2012: [www.oph.fi /download/ 47345_lukion _opetussuunnitelman_perusteet_2003.pdf](http://www.oph.fi/download/47345_lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2003.pdf).

- Lähdesmäki, Kirsi (2011). New Public Management julkisjohtamisen uudistajana – yhä kestoosuus reformeissa? Teoksessa Julkinen hallinto ja julkinen johtaminen. Acta Wasaensia No 238. Julkisjohtaminen 16. Toim. Hyyryläinen, Esa & Olli-Pekka Viinamäki. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- Löffler, Elke, Salvador Parrado, Tony Bovaird & Gregg Van Ryzin (2008). “If you want to go fast, walk alone. If you want to go far, walk together.” Citizens and the co-production of public services. Ministry of Budget, Public Finance and Public Service. Paris. Saatavissa 17.9.2013: www.govint.org/english.../if-you-want-to-go-fast.html.
- Manninen, Jyri (2008). Matkalla osallisuuteen. Osallistuva oppilas – yhteisöllinen koulu -kehittämishankkeen vaikuttavuuden arviointi. Opetusministeriön julkaisuja 2008:8. Helsinki: Opetusministeriö.
- Martin, Vivien & Henderson, Euan (2001). Managing in the health and social care. New York: Routledge.
- Matravers, Derek & Pike, Jon (toim.) (2005). Debates in contemporary political philosophy: An anthology. New York: Routledge. Saatavissa 18.2.2013: <http://esotericonline.net/docs/library/Philosophy/Social%20and%20Political%20philosophy/Textbooks%20&%20Courses/Matravers%20&%20Pike%20-%20...%20Philosophy%20-%20An%20Anthology.pdf#page=353>.
- Matthies, Aila-Leena (2008). Kansalaisosallistuminen ja yhteisöllisyys eurooppalaisen hyvinvointipolitiikan murroksessa. Teoksessa Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asialla: Kansalaiskeskeinen sosiaalityö ja yhteisöt, 61–79. Toim. Roivainen, Irene, Marianne Nylund, Riikka Korkiamäki & Suvi Raitakari. Jyväskylä: Ps-kustannus.
- Metteri, Anna (toim.)(2003). Asiakkaan ääntä kuunnellen. Kitkakohdista kehittämissuhteisiin. Helsinki: Edita Publishing oy.

- Metteri, Anna (2003). Osallistava toimintatutkimus kansalaiskeskeisen kehittämisen menetelmänä. Luottamus, vastavuoroisuus ja verkostot. Teoksessa Asiakkaan ääntä kuunnellen, 156–175. Toim. Metteri, Anna. Helsinki: Edita Publishing oy.
- Niiranen, Vuokko (2011). Keskiössä kuntalainen – demokratia itsehallinnon kivijalkana. Teoksessa Kunnallisen itsehallinnon peruskivet: Kansalaisdemokratia itsehallinnon peruskivenä, 220–229. Toim. Haveri, Arto, Jari Stenvall & Kaija Majoinen, Kaija. Acta nro 224. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Nivala, Elina (2008). Kansalaiskasvatus globaalin ajan hyvinvointiyhteiskunnassa. Kansalaiskasvatuksen sosiaalipedagoginen teoriakehys. Snellman-instituutin A-Sarja 24/2008. Jyväskylä: Gummerus.
- Oikeusministeriö. 14.9.2010. Kunnalliset kansanäänestykset. Saatavissa 27.10.2012 www.vaalit.fi/uploads/njt8jks0wd.pdf.
- Ollila, Eeva & Meri Koivusalo (2009). Hyvinvointipalvelusta liiketoiminnaksi – terveydenhuollon parantamisen tärkeät valinnat. Teoksessa Kansalaisesta kuluttajaksi, 21–47. Toim. Koivusalo, Meri, Eeva Ollila & Anna Alanko. Helsinki: Gaudeamus.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2013). Kuntien nuorisotyö. Saatavissa 7.10.2013 http://www.minedu.fi/OPM/Nuoriso/nuorisotyoen_kohteet_ja_rahoytus/kuntien_nuorisotyoe/
- Oranen, Mikko (2007.) Mitä mieltä? Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali- ja terveysministeriön lastensuojelun kehittämisohjelman osahankkeen raportti. Saatavissa 21.1.2013: <http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/@Bin/1911491/mit%C3%A4%20mielt%C3%A4!%20raporttiCS3.pdf>.

- Palola, Elina & Vappu Karjalainen (toim.) (2011). Sosiaalipolitiikka – Hukassa vai uuden jäljillä? Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos.
- Palola, Elina (2011). Valinnanvapauden problematiikasta sosiaalipolitiikassa. Teoksessa Sosiaalipolitiikka – Hukassa vai uuden jäljillä: Sosiaalipolitiikka uuden kynnyksellä, 283–309. Toim. Palola, Elina & Vappu Karjalainen. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos.
- Pestoff, Victor (2011). New Public Governance and Accountability – some jewels in a treasure chest. The CIES No 91. Saatavissa 17.9.2013: www.grupcies.com/boletin/.../articuloi_edic_91.pdf
- Raisio, Harri & Pirkko Vartiainen (2011). Osallistumisen illuusiosta aitoon vaikuttamiseen. Deliberatiivisesta demokratiasta ja kansalaisraatien toteuttamisesta Suomessa. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Rawls, John (2007). Kansojen oikeus. Suom. Leo Näreaho. Helsinki: Gaudeamus.
- Rosavallon, Pierre (2008). Vastademokratia. Poliittika epäluulon aikakaudella. Suom. Tapani Kilpeläinen. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Ryynänen, Aimo & Asko Uoti (2009). Kunnallinen itsehallinto ja uusi hallintotapa. Teoksessa Governance, 212–236. Toim. Karppi, Ilari & Lotta-Maria Sinervo. Hallintotieteiden keskus. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Seikkula, Jaakko & Tom Arnkil (2005). Dialoginen verkostotyö. Helsinki: Tammi.
- Seppänen-Järvelä, Riitta (2006). Suunnittelurationalismista hyviin käytäntöihin – kehittämisen menetelmien ja ajattelutapojen muodonmuutos. Teoksessa Kehittämistyön risteys: Kehittämisen yhteiskunta, 17–33. Toim. Seppänen-Järvelä, Riitta & Vappu Karjalainen. Helsinki: Stakes.

- Seppänen-Järvelä, Riitta & Vappu Karjalainen (toim.) (2006): Kehittämistyön riste-
yksiä. Helsinki: Stakes.
- Setälä, Maija (2003). Demokratian arvo. Teoriat, käytännöt ja mahdollisuudet. Hel-
sinki: Gaudeamus.
- Simmons, Richard & Powell, Martin & Ian Greener (toim.) (2009). The consumer in
public services. Choice, values and difference. Portland: The Policy Press.
- Simmons, Richard (2009). Understanding the `differentiated consumer` in public ser-
vices. Teoksessa The consumer in public services. Choice, values and differ-
ence. Toim. Simmons, Richard, Martin Powell & Ian Greener. Portland: The
Policy Press.
- Stenvall, Jari & Petri Virtanen (2012). Sosiaali- ja terveystalouden uudistaminen.
Kehittämisen mallit, toimintatavat ja periaatteet. Helsinki: Tietosanoma Oy.
- Suutarinen, Sakari (toim.) (2006). Aktiiviseksi kansalaiseksi. Kansalaisvaikuttamisen
haaste. Jyväskylä: Ps-kustannus.
- Suutarinen, Sakari (2006). Yhteiskunnallinen keskustelu vähäistä Suomen peruskou-
luissa – oppilaitokset tukemaan keskustelevaa kansalaisuutta. Teoksessa Ak-
tiiviseksi kansalaiseksi: Kansalaiskasvatus ja sen uudistaminen kouluissa ja
opettajankoulutuksessa, 63–98. Toim. Suutarinen, Sakari. Jyväskylä: Ps-
kustannus.
- Syrjänen, Olavi (2005). Osallistuminen, vuorovaikutus ja muutoksenhaku kaavoituk-
sessa. Helsinki: Rakennustieto Oy.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2013). Paikallinen lapsi- ja nuorisopoliittinen oh-
jelma. Saatavissa 12.8.2013: [www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-
fi/johdon_tueksi/mika_ohjaa_toimintaa/lapsi-ja_nuorisopoliittinen_ohjelma](http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/johdon_tueksi/mika_ohjaa_toimintaa/lapsi-ja_nuorisopoliittinen_ohjelma).

- Tilastokeskus (2013). PX-Web-tietokannat. Saatavissa 21.5.2013 http://pxweb2.stat.fi/Dialog/varval.asp?ma=050_vaerak_tau_104&ti=V%E4est%E4n+%281%2Dv%2E%29+ja+sukupuolen+mukaan+alueittain+1980+%2D+2012&path=../Database/StatFin/vrm/vaerak/&lang=3&multilang=fi.
- Toikko, Timo (2012a). Sosiaalipalveluiden kehityssuunnat. Tampere: Tampere University Press.
- Toikko, Timo (2012b). Asiakkaasta kokemusasiantuntijaksi. Suuntaaja 3/2012, 4–7. Saatavissa 23.1.2013: http://www.aspasaatio.fi/aineistoja/suuntaaja/Suuntaaja3_2012.pdf.
- Toikko, Timo (2006). Asiakkaiden osallistuminen palveluiden kehittämiseen. Työpoliittinen Aikakausikirja 3/2006, 13–22. Saatavissa 4.11.2012: www.tyolinja.fi/mol/fi/99_pdf/fi/6_tyoministerio/06_julkaisut/aikakausi/tak/2006/03/toikko/pdf.
- Tritter, Jonathan (2009). Vallankumous vai hidas muutos – Miten ymmärtää kansalaisten ja potilaiden osallistumista. Suom. Alanko, Anna & Meri Koivusalo. Teoksessa Kansalaisesta kuluttajaksi, 210–226. Toim. Koivusalo, Meri, Eeva Ollila & Anna Alanko. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Tulevaisuuden perusopetus – valtakunnalliset tavoitteet ja tuntijako. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:6. Saatavissa 17.11.2013: www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/tr06.pdf?lang=fi.
- Turkia, Heini (2010). Nuorten kuulemisesta kohti nuorten toimijuutta. Nuorisotutkimus 2/2010, 51–56.

Vartola, Juha (2009). Byrokratia modernin hallinnan muotona. Teoksessa *Governance*, 13–43. Toim. Karppi, Ilari & Lotta-Maria Sinervo. Hallintotieteiden keskus. Tampere: Tampereen yliopisto.

Virtanen, Petri, Maria Suoheimo, Sara Lamminmäki, Päivi Ahonen & Markku Suokas (2011). Matkaopas asiakaslähtöisten sosiaali- ja terveystalvelujen kehittämiseen. Tekesin katsaus 281/2011. Saatavissa 15.1.2013: www.tekes.fi/fi/document/49804/matkaopas_pdf.

Unicef (2009). Yleissopimus lapsen oikeuksista. Saatavissa 17.11.2012: www.unicef.fi/Lapsen_oikeuksien_sopimus_koko.

Dokumenttiaineisto

Joensuu (2011). Joensuun seudun lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma.

Kajaani (2011). Kajaanin kaupunki. Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelma 2011-2015.

Kerava (2009). Keravan kaupunki. Lapsi- ja nuorisopolitiittinen ohjelma. Saatavissa 21.5.2013: www.kerava.fi/ep/tiedostot/2011_06_LapNupolohjelma_062011.pdf.

Kokkola (2006). Kokkolan kaupunki: Nuorisotalvelut tulosalueen kehittämissuunnitelma 2010-2020. Saatavissa 13.5.2013: [https://www.kokkola.fi/.../NUPA %20kehittämissuunnitelma%202010-2020.p...](https://www.kokkola.fi/.../NUPA%20kehittämissuunnitelma%202010-2020.p...)

Kuopio (2006). Kuopion lapsi- ja nuorisopolitiittinen ohjelma 2006-2012. Saatavissa 21.5.2013: www.kuopio.fi/c/document_library/get_file?uuid=fd16b5f6...ccc8e9151.

Rovaniemi (2012). Rovaniemen kaupungin lapsi- ja nuorisopoliittinen kehittämisohjelma vuoteen 2015. Saatavissa 21.5.2013: www.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=f82b9d45-525f-4d43-a5b4.

Tampere (2007). Tampereen kaupungin lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma. Saatavissa 21.5.2013: www.tampere.fi/tiedostot/.../lapsi_ja_nuorisopoliittinen_ohjelma.pdf.

Turku (2009). Turun lasten ja nuorten hyvinvointiohjelma 2009–2012. Saatavissa 21.5.2013: www.turku.fi/public/download.aspx?ID=90748&GUID...FA01...

LIITTEET

LIITE 1. Tampere

Nuoren rooli asiakirjassa:	Asiakirjassa määritely osallisuus	Tieto-osallisuus	Suunnittelu-osallisuus	Päätös-osallisuus	Toiminta-osallisuus
Tavoitteena nuorten aktiiviseksi kansalaiseksi kasvaminen ja kansalaistaitojen oppiminen (s. 6)	<p>Toimivat vaikutuskanavat; äänestäminen (s. 6)</p> <p>Nuorilla oikeus osallistua ja tulla kuulluksi heille merkityksellisellä tavalla sekä yksilönä että ryhmänä (s.14)</p>	<p>keskustelu tiedon saamiseksi (s.3)</p> <p>Sähköiset palvelut mm. lasten ja nuorten tieto- ja neuvontapalvelut (s.49)</p>	<p>keskustelu nuorten kanssa nuorisopoliittisen ohjelman kehittämisestä (s.3, 42)</p> <p>Koulupihojen suunnittelu (s.11)</p> <p>Palvelujen tarjontalähtöisyydestä siirrytään kysyntälähtöisyyteen (s. 48)</p> <p>Alueellinen tasa-arvoisuus: toiminta siellä missä tarve (s. 11),</p> <p>Alueellisen osallistumisen ja vaikuttamisen kehittäminen ja pysyvien käytäntöjen luominen (s.43, 49)</p> <p>lapsi- ja nuorilähtöiset palvelut seutuyhteistyössä (s.51)</p> <p>Nuorten osallistuminen lauta- ja johtokuntatyöskentelyyn (s.11)</p>	<p>Nuoria kuullaan heitä koskeissa asioissa ja päätöksenteossa (s.43),</p> <p>lapset ja nuoret huomioidaan osana kuntademokratian kehittämistä (s.49)</p>	
			<div style="border: 1px solid black; padding: 5px;"> oppilaskuntatoiminta (s. 11), Nuorisofoorumitoiminta (s. 43) </div>		

LIITE 2. Turku

Nuoren rooli asiakirjassa:	Asiakirjassa määritelty osallisuus	Tieto-osallisuus	Suunnittelu-osallisuus	Päätös-osallisuus	Toiminta-osallisuus
aktiivinen kansalainen (s. 36)	Osallistuminen arjen tilanteissa: kuulluksi tuleminen, osallistuminen ja vaikutusmahdollisuudet (s. 11)	<p>Kaikilla nuorilla tasapuolinen mahdollisuus saada luotettavaa tietoa ja neuvontaa (s. 6)</p> <p>Nuorten tiedotus- ja neuvontapiste Nuorten Turku (s. 6)</p> <p>Verkkopalvelu Pointti (s. 6)</p> <p>Aloitekanava.fi (s. 32)</p>	Palveluiden asiakaslähtöisyys ja vuorovaikutteisuus (s.34)	<p>Turun kaupungin tulisi kaikilla tasoilla ja kaikessa päätöksenteossa kehittää keinoja nuorten kuulemiseen (s. 6)</p> <p>Nuorten näkymien ja kuuluminen kaupungin päätöksenteossa: nuorten ääni, oma tekeminen, luovuuden tukeminen ja oma osallistuminen (s. 26)</p> <p>Nuorten Turku Foorumin hallitusten jäsenille tarjotaan mahdollisuus osallistua kaupungin lautakuntien kokouksiin (s.7, 32)</p>	
Vertti –vertaistiedotusmalli s. 7					
<p>Nuorenturku –foorumi (s.6)</p> <p>Nuorisotilojen toimintaraha –malli (s. 7)</p>					
Tavoitteena kehittää nuorten suoran vaikuttamisen mahdollisuuksia esim. keskustelutilaisuudet nuorisotiloissa ja kouluissa s. 7					

LIITE 3. Kuopio

Nuoren rooli asiakirjassa:	Asiakirjassa määritelty osallisuus	Tieto-osallisuus	Suunnittelu-osallisuus	Päätös-osallisuus	Toiminta-osallisuus
Aktiivinen kansalainen s. 6	<p>1) lasten ja nuorten osallistumismahdollisuuksien lisääminen heitä koskevassa päätöksenteossa yksilö- ja yhteisötasolla,</p> <p>2) lapsille ja nuorille suunnatut palvelut perustuvat heidän omiin tarpeisiinsa ja</p> <p>3) lasten ja nuorten näkökulma otetaan huomioon kaikilla päätöksenteon tasoilla (s. 6)</p>	<p>Nuorten kuulemismenetelmien kehittäminen (s. 15)</p> <p>nuorilla mahdollisuus vaikuttaa heitä koskevaan päätöksentekoon (s. 15)</p>	<p>Nuorisovaltuuston jäsenet mukana keskustelemassa Kuopion lapsi- ja nuorisopolitiittisen ohjelman painopistealueista (s. 5, 21-22)</p> <p>Lähiliikuntapaikkojen suunnittelussa alueen asukkaat mukaan (s. 12)</p> <p>”Osallistuva oppilas – yhteisöllinen koulu” – hankkeen käytäntöön soveltaminen (s. 13)</p> <div data-bbox="807 824 1362 931" style="border: 1px solid black; padding: 5px;"> <p>Oppilaskuntatoiminta, sen laajentaminen entisestään (s. 13)</p> <p>Nuorisovaltuusto (s. 5)</p> </div> <p>Välituntitoiminnan kehittäminen aktiivisuuden lisäämiseksi (s. 13)</p> <p>Joukkoliikenneavustusten kohdentamisessa otetaan huomioon lapsi- ja nuorisopolitiikan tavoitteet (s. 14)</p> <p>Maankäytön suunnittelussa otetaan huomioon koulurakennusten, --- nuorisotilojen --- ja koulupihojen sijoittamisen erityisvaatimukset mm. saavutettavuus ja turvallisuus (s. 14)</p> <p>Lapsilla ja nuorilla mahdollisuus sosiaalisten taitojen kehittämiseen erilaisissa ryhmissä aikuisten läsnä ollessa (s. 14)</p>	<p>nuorten osallisuuden ja vaikutusmahdollisuuksien lisääminen heitä koskevassa päätöksenteossa (s.14, 15)</p>	

LIITE 4. Joensuu

Nuoren rooli asiakirjassa:	Asiakirjassa määritely osallisuus	Tieto-osallisuus	Suunnittelu-osallisuus	Päätös-osallisuus	Toiminta-osallisuus
		Tavoitteena kattava tiedottaminen liittyen vapaa-ajan toimintaan (s.13)	Lasten ja nuorten palvelut ovat tarvelähtöisiä ja niistä on tiedotettu asiakaslähtöisesti (s.9)		

LIITE 5. Rovaniemi

Nuoren rooli asiakirjassa:	Asiakirjassa määritelly osallisuus	Tieto-osallisuus	Suunnittelu-osallisuus	Päätös-osallisuus	Toiminta-osallisuus
Nuori oman asiansa asiantuntija (s. 5)	nuoria kasvataan osallisuuteen. --- Nuorilla on oikeus omaan elämään osana laajempaa yhteisöä, joka edistää kasvua vastuullisuuteen. Rakennetaan lapsille ja nuorille kanavia, joiden kautta heidän on mahdollisuus tulla kuulluksi ja vaikuttaa” (s.12)	asiakasपालाते kaikista ikäryhmistä (s. 10) luodaan kanavia, joiden kautta nuorilla on mahdollisuus tulla kuulluksi ja vaikuttaa (s. 12) tieto palveluista ja kuinka nopeasti niitä saa (s.13) aloitekanava.fi – palvelun käyttö (s.71)	<p>palvelujärjestelmää kehitettävä vuoropuhelussa lasten ja nuorten kanssa (s.44)</p> <p>Nuoret otetaan mukaan lähiliikunta- paikkojen ja virikkeellisen ympäristön suunnitteluun (s.71)</p> <p>nuoret otetaan mukaan oppimissuunnitelman laadintaan soveltuvin osin s. 71</p>	<p>nuorten mielipiteet ja kehitysehdotukset otetaan huomioon päätöksiä tehtäessä, päätösten vaikutusten lapsiin ja nuoriin arvioitava s.4</p>	
			<p>nuoret mukana vanhempainiltojen suunnittelussa ja toteutuksessa (s.71)</p> <p>oppilaskuntatoiminta (s.71)</p> <p>Järjestöjen tarjoama harrastustoiminta: mahdollisuus vaikuttaa suunnitteluun, tekemiseen ja arvioinnin kautta itselleen tärkeiden tavoitteiden toteutumiseen (s. 44)</p> <p>nuorisotilojen tilahallitustoiminta: nuorten vaikuttaminen omaan asuinalueen asioihin ja alueen kehittämiseen (s. 71)</p>		

LIITE 6. Kokkola

Nuoren rooli asiakirjassa:	Asiakirjassa määritelty osallisuus	Tieto-osallisuus	Suunnittelu-osallisuus	Päätös-osallisuus	Toiminta-osallisuus
Nuori on aktiivinen sekä osallinen yhteisön tasavertainen jäsen (s.7)	<p>Nuorille edellytykset ja mahdollisuudet itsensä toteuttamiseen, kokemukselliseen oppimiseen sekä ilon ja rohkeuden kokemiseen,</p> <p>tilan antaminen uudenaikaisille ajatuksille ja pyrkiminen jatkuvan kehitykseen,</p> <p>rohkaistaan luovuuteen (s.8)</p>	<p>Tiedottaminen tapahtumista ja toiminnoista avoimesti (8, 30)</p> <p>Nuorten kuuleminen ja vaikuttaminen (s.26)</p> <p>Nuorisotiedotus (s. 26)</p>	<p>Osallisuus- ja kuulemistoimet jatkossa nuorisopalvelujen lisäksi myös kunnallisten palvelujen tuottamiseen (s. 28)</p> <p>nuorisotilatyössä nuoret mukana toimintojen suunnittelussa ja toteutuksessa (s. 28)</p>		

LIITE 7. Kajaani

Nuoren rooli asiakirjassa:	Asiakirjassa määritellyt osallisuus	Tieto-osallisuus	Suunnittelu-osallisuus	Päätös-osallisuus	Toiminta-osallisuus
Aktiivinen kansalainen s. 13	<p>Nuori tulee kuulluksi arjen tilanteissa ja heillä on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa (s. 5)</p> <p>Osallistuminen ei tarkoita vain järjestettyä toimintaa, vaan lapsen ja nuoren oikeutta tulla kuulluksi ja huomatuksi arkipäiväisissä tilanteissa ikävaiheen mahdollistamalla tavoilla (s.19)</p>	<p>Nuorten osallisuutta vahvistetaan ja vaikuttamismahdollisuuksia parannetaan lisäämällä sekä edustuksellisen että suoran vaikuttamisen keinoja, joita ovat mm. keskustelutilaisuuksien ja tapaamisten järjestäminen nuorten ja päättäjien kanssa (s.7)</p> <p>Ohjelman seurannassa ja arvioinnissa kuullaan myös nuoria nuorisolain edellyttämällä tavalla (s.31)</p>	<p>Osallistuminen lähiympäristön suunnitteluun: Nuoret mukaan nuoris- ja koulutilojen suunnitteluun... mahdollisuus vaikuttaa kaavoitus- ja suunnitteluprosesseissa (s.20)</p>	<p>Päätöksenteossa arvioidaan päätösten vaikutus lasten ja nuorten hyvinvointiin (s. 4, 20)</p>	<p>Omaehtoista kulttuuriharrastusta tuetaan järjestämällä esiintymismahdollisuuksia s. 16</p> <p>Kerhotoiminta: oma-toimisuuteen kasvattaminen (s. 24)</p>
<p>oppilaskunnat (yläkoulu, lukio, toinen aste) ja opiskelijakunta (amk) (s. 19)</p> <p>Kajaanin Nuorisovaltuusto, Maakunnallinen nuorisovaltuusto (s.19)</p> <p>Uskalla Toimia –nuorten toimintaryhmä (s. 19)</p>					
<p>Luodaan nuorten kuulemiseen toimiva kuulemisjärjestelmä... nuoret mukaan päätöksentekoon jo suunnittelu- ja valmisteluvaiheessa (s.19-20)</p> <p>... kasvatettava keskustelemaan kulttuuriin, jossa opitaan pohtimaan, suunnittelemaan ja tekemään yhteisiä päätöksiä ja samalla aikuisia tulee kannustaa kuuntelemaan nuoria (s. 19-20)</p>					

LIITE 8. Kerava

Nuoren rooli asiakirjassa:	Asiakirjassa määritelty osallisuus	Tieto-osallisuus	Suunnittelu-osallisuus	Päätös-osallisuus	Toiminta-osallisuus
<p>Nuori on aktiivinen, osallistuva ja haluaa vaikuttaa yhteisiin asioihin kaupungissa (s. 4)</p>	<p>Nuorilla on oikeus tulla kuulluksi heitä koskevissa asioissa ja osallistua heitä koskevien asioiden päätöksentekoon</p> <p>Nuoren oma kokemus hyvinvoinnista ja turvallisuudesta otetaan huomioon (s.4)</p> <p>Nuorta kuunnellaan (s. 4)</p>	<p>Nuorisotoimen tavoitteena asiakaslähtöisyys ja palvelujen kehittäminen nuorten tarpeita kuunnellen (s. 25),</p> <p>nuorten osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksien kehittäminen ja tarjoaminen (s. 9, 25)</p> <p>Sähköiset vaikuttamiskanavat: Aloitekanava.fi, Netari.fi, Pulmakulma.fi (s. 25)</p>	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px;"> <p>Oppilaskuntatoiminta (s. 25)</p> <p>Nuorisoasiain neuvottelukunta (s.36)</p> <p>Teatterikerho s.27</p> </div>		

LIITE 9. Yhteenveto nuorisopoliittisista kehittämissuunnitelmista: käyttäjälähtöinen työn kehittäminen.

		Tampere	Turku	Kuopio	Joensuu	Rovaniemi	Kokkola	Kajaani	Kerava
1.	Työntekijöiden joustavuus yli hallintokuntien sektorirajojen	sivu 8, 48	sivut 12, 36, 4	sivu 2, 13	sivut 9, 10, 15	sivut 13, 44	sivu 30	sivut 26, 14	sivut 28, 30
2.	Jaettu asiantuntijuus, nuoren kokemustiedon tunnistaminen	sivu 8				sivut 5, 44			
3.	Käyttäjälähtöinen työn kehittämisen prosessi, jossa nuori mukana (ennakointi, suunnittelu, palvelun tuottaminen, raportointi, arviointi)								
4.	Tiedon kerääminen nuorten tarpeista, tarpeiden ymmärtäminen	sivu 48		sivu 6	sivu 9				sivut 5, 25
	Päätöksenteon tuominen lähelle nuorta								
	alueellisesti	sivut 11, 51	sivut 34, 25	sivu 12	sivu 15	sivu 4	sivut 13, 28		
5.	toimintamenetelmällisesti							sivu 26	
	Ammattilaisten ja					sivu 14		sivu 20	
	vanhempien			sivu 15		sivu 14			
6.	perehdytys nuoren osallistumiseen								
7.	"Onnistuneet osallistumiskokemukset nuorena lisäävät osallistumista aikuisena."								
						sivu 40, 44			

2. JOENSUUN SEUDUN LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMAN LAATIMINEN

Suunnitelman laatintu työryhmä on käyttänyt Lapset ja nuoret hyvinvoinnin polku -pohjaa seurakunnallisten palvelujen ja toimijoiden kuvaamisen lähtökohjana.

Työskentelyä jatkettiin kehittämistoimintoja tarkentavilla teemakokouksilla, joihin työryhmä pyysi mukaan lisähenkilöitä kulloisenkin teeman asiantuntijoista

Lasten ja nuorten seudullisessa hyvinvointisuunnitelmassa on tuotu esiin teemakokouksista nousseet keskeisimmät lasten ja nuorten hyvinvoinnin vaikuttavat seikat, jota voidaan linjata seurakunnallisesti.

Tavoitteena on ollut palvelujen saatavuuden turvaaminen seudullisesti sekä julkisen ja kolmannen sektorin sekä kuntarajat ylitävän yhteistyön kehittäminen.

Yleisenä painopisteenä on ollut ennakoitavien palvelujen kehittäminen ja perustien palvelujen turvaaminen.

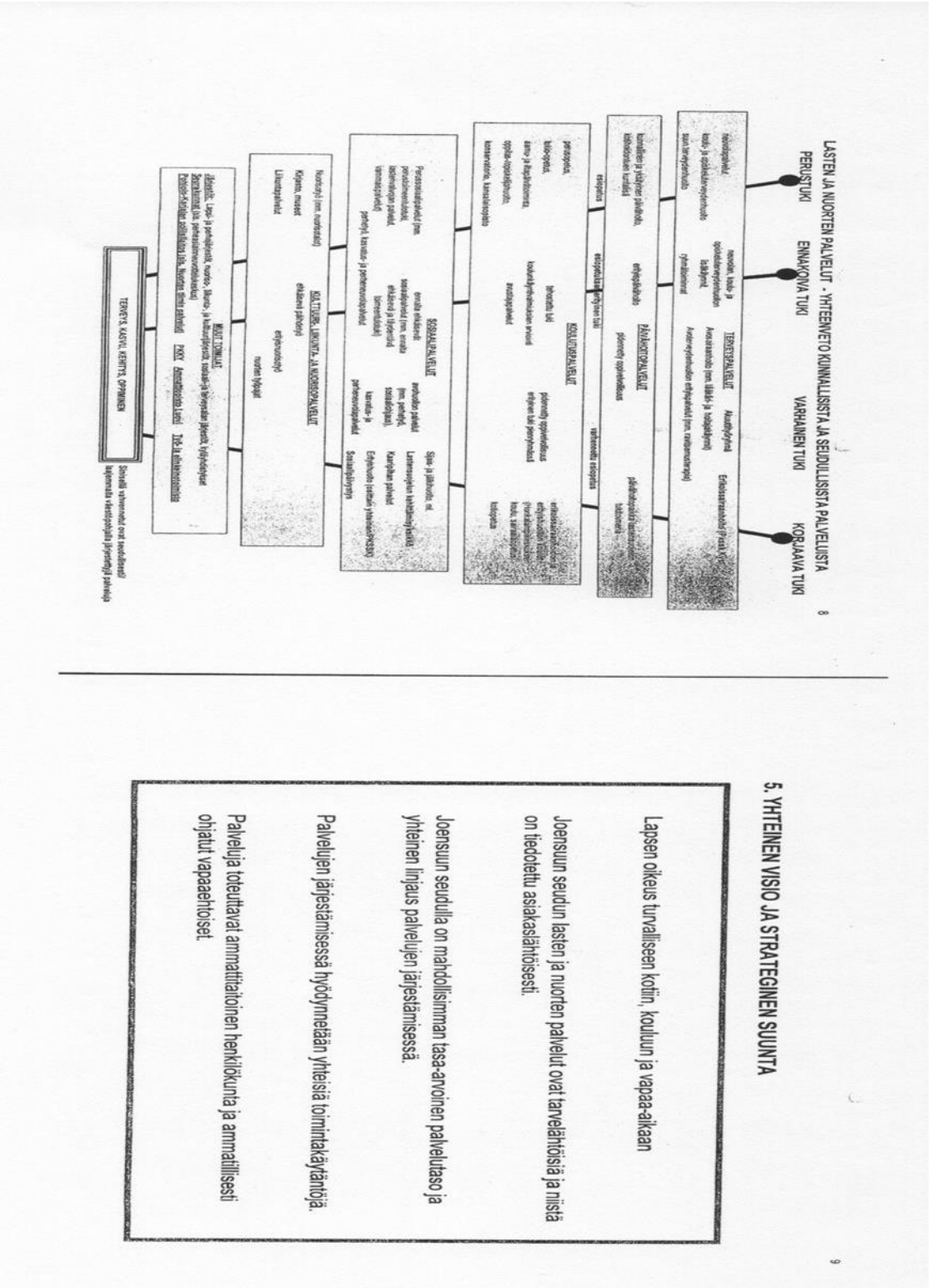
TEEMAKOKOUS 1 Koulu- ja opiskeluteuvojenhuolto Neuvolaohjinta Verkostoahjinta
TEEMAKOKOUS 2 Nuorten päihde- ja mielenterveyspalveluiden kehittäminen
TEEMAKOKOUS 3 Lastensuojelu, lapsiperheiden kotipalvelu, perhekuolitus
TEEMAKOKOUS 4 Ilmapäivä- ja kesäajan toiminta Ryhmittöiminnät Vapaa-ajka
TEEMAKOKOUS 5 Huoli putkeksi toimintatavan laajentaminen Terapiapalveluiden kehittäminen

3. LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTIA JA KASVUOLOJA KUVAAVIA INDIKAATTOREITTA

Seuraavassa taulukossa on vertailukuvia Joensuun seudun, Pohjois-Karjalan maakunnan ja koko maan tasolla eri indikaattoreista. Vertailukilujen tarkoituksena on kuvata lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja kasvuoijen tilaa Joensuun seudulla.

Keskeisiä huomioita ovat:
> Joensuun seudun väestömäärä on kasvussa, vaikka maakunnan väkimäärä laskee. Väestö keskittyy Joensuun seudulle.
> Lapsiperheiden osuus seurakunnan väestömäärästä on laskeva.
> Lastensuojelun tukitoimien piirissä olevien määrä on Joensuun seudulla kasvanut.
> Koko väestön työttömyys ja nuorisotyöttömyys ovat Joensuun seudulla ja koko maakunnassa selvästi korkeampia kuin muuten valtakunnassa.
> Koulutuksen ulkopuolelle jääneiden nuorten määrä on Joensuun seudulla pienempi kuin maassa keskimäärin.
> Lapsiperheiden taloudellista tilannetta kuvaava se, että n. 10 % Joensuun seudun lapsiperheistä on oikeutettu toimeentulotukeen.

5. YHTEINEN VISIO JA STRATEGINEN SUUNTA

Lapsen oikeus turvalliseen kotiin, koulun ja vapaa- aikaan

Joensuun seudun lasten ja nuorten palvelut ovat tanelähtöisiä ja niistä on tiedotettu asiakaslähtöisesti.

Joensuun seudulla on mahdollisimman tasa- arvoisen palvelutason ja yhteinen linjaus palvelujen järjestämisessä.

Palvelujen järjestämisessä hyödynnetään yhteisiä toimintakäytäntöjä.

Palveluja toteuttavat ammattitaitoinen henkilökunta ja ammatillisesti ohjatut vapaaehtoiset

6. SEUDULLISET KEHITTÄMÄSALUEET

10

Koulu- ja opiskeluterveydenhuolto, neuvolatoiminta, verkostoiminta

- Vanhemmille tarjitaan laajastaan perhevaliokunnan lisäksi muutakin tukea. Tukea voidaan tarjota rajalliset resurssit huomioon ottaen:
  - Isäntien ryhmätoimintaa
  - otantaa yleisesti toimintatavaksi kunnassa avoimen kotihäiriöryhmän (kuten M.L:n perhekahviloim, seurakunnan perhekerhoim) väkisenä läsnä ja vertaisien tukiin
  - leikkimällä M.L:n Värvuuta vanhemmuuden -seminaarilla ja
  - kehittämällä avoimen päivätöiden toimintaa.
- Lapsiperheiden palveluista tiedotettamista tehostetaan esim. palvelupöydän avulla ja pitämällä verkkopalveluit ajantasalla
- Moniammatillisista verkostoyöitä lisäämällä saatetaan tietoa toisten töistä ja väiteään päättökäsitäen työ. Päätöksentekoa voidaan väittää avoimella läsnä palvelutarveta ja sopimalla käytännöistä yhteisesti (vanhemmat, neuvola, päivähoito ja muut toimijat)
  - esimerkiksi siten, että 4-vuotiaan neuvokäytännön kutsutaan ennalta sovulla tavalla mukaan asiantuntijoina ja käydään läpi perheen läsnä tavalla neuvokäytännön läpimittim läpi.
- Oppilas- ja opiskelihuolto toimii kaikissa kunnissa, mutta yhdenmukaisen saatavuuden turvaamiseksi kehitetään toimintaa edelleen ja luokitetaan hyviä käytäntöitä
  - esim. koulukuraattori- ja psykologipalvelujen saatavuus väitehe

11

Nuorten päihde- ja mielenterveyspalvelut

- Eriyisesti nuorten päihde- ja mielenterveyspalveluissa on puuttelita
- Ennaltaehkäiseviä palveluita vahvistetaan esim. seuraavilla keinolla:
  - laataan mittaan väkivaltapalveluit, tarjotaan myös läsnä lähtöä toimia palveluita
  - turvataan avun saaminen nopeasti ja mahdollisimman vähäisessä väitehe
  - toteutetaan mittaa ammattilaisten ja vapaaehtoisten koulutus kuitien ja muiden kunnista
  - kehitetään edelleen sektorin ja verkostoyöitä
  - otetaan ensikotia työ osaksi päiäsen töitä
  - järjestetään esim. huoli puhekeski -koulutusta seudullisesti
  - kiinnitetään huomiota ongelmien yksilökohtaisuuden ennaltaehkäisemiseen
- Palveluohjauksia lisäämään
  - kootaan palveluiden seillo toimintaa
  - jätetään tieda ohjassa olevista palveluista (esim. verkkokoulu)
  - kätään yhteistyötä toimijoiden kesken (polisi, nuorisotyö, jätipäätö jne.)
- Asumisen- /kotiin armitettavia palveluita kehitetään edelleen
  - luetaan nuorten väiteheäminen läsnäen elämästä esim. oppilas- ja opiskeluhuolto keinoin

Lastensuojelu, lapsiperheiden kotipalvelu, perhekuntoutus

- Lapsiperheiden kotipalvelulle on tarve mahdollisimman varhaisessa vaiheessa sekä itäisiin ja viikotoppuisin
  - kunnan vastuulla on kotipalvelun tarjoaminen
- Laaditaan seudun kuntien yhteinen kuvaus eri nimikkeillä toimivista kotipalvelun työnoikeuksista ja yhteinen linjaus kotipalvelun myöntämisen kriteereistä palvelun tasavertaisen saatavuuden varmistamiseksi seudullisesti
  - Tämän tilidatointiesiön kunnan tulee määrittää yhdistykset, kodikkisuojat toimii Kaupungin kotipalvelun vastuulla
  - erihaat kotipalvelun oppaat päivitetään kunkin kunnan keskeisiksi ja vahvistetaan saatetaan ajan tasalle
- Luodaan yhteinen perhekuntoutusmalli ja malli ensi- ja jälkihoitoon
  - perhekuntoutuksessa tarkastetaan sekä kolin veyriä että aikakesä järjestöinä
  - yhteisen mallin ja toimintatavan luominen on tärkeää palvelun järjestäytymistä ajatellen
- Seudullinen kehittäminen ja koordinaatio varmistetaan mittavalla yhteistyöllä
  - Lastensuojelun kehittämissuunnitelman Kaupungin kehittämissuunnitelmassa vahvistetaan ja organisoitetaan uudestaan sopimusmallit yhteistyötoimintoihin ja kehittämisen osaksi
  - perusselityksinä seurata ja arvioida yhteistyön etenemistä

12

Iltapäivä- ja kesäajan toiminta, ryhmätoiminnat, vapaa-aika

- Seudullisesti on paljon vapaa-aika- ja ryhmätoimintaa järjestävää tarjontaa, joiden toiminta on erilistä: mm. kunnat, järjestöt, harrastusryhmät, kansalaisryhmät
  - perusajossa resurssit ovat niukat ja kunnissa on vaikeaa saada yhteistyötoimintaa
  - vuorovaikutusta voidaan kehittää seudullisesti toimintoina, harrastusryhmät ja tapahtumia
  - haasteena on rakentaa ja seudullinen koordinaatio sekä kukaan toimintoihin tuottaminen
- Kuntien ja järjestöjen kumppanuuden pelisääntöistä sovitaan
  - Kehitetään keskeisiksi yhteisiä toimintamalleja
  - luodaan kuntien kesken järjestötoimintaa tukevia yhteistyötoimintaa ja ensi- ja jälkihoitoa tukevia tukiverkkoja
  - yhteistyötoimintaa kunnan ja järjestöjen kesken tulee saada sääntötoimintaa
- Seudulliselle esitetään, että perustetaan seudullinen lasten ja nuorten vapaa-ajan palvelujen koordinaatioyhtiö

13

8. PÄÄTÖKSENTEKO, ERI TOIMIELINTEN TYÖMAKO JA SEURANTA

- Joensuun seudun lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma on valtuustotason päätös ja se viedään kuntien valtuustojen hyväksyttäväksi. Hyväksytessään suunnitelman valtuusto edellyttää kunkin toimialan vastaavan omaa toimialaansa koskevien tavoitteiden ja toimenpiteiden toteuttamisesta sekä seurannasta ja raportoinnista suunnitelmassa esitettyjen kannanottojen mukaan.
- Aioite suunnitelman laadimisesta on tullut seudun peruspäivelyryhmältä, joka on myös ohjannut ja seurannut valmisteluyhtiä. Ennen suunnitelman hyväksymistä, suunnitelmaluonnosta käsitellään seudun peruspäivelyryhmässä.
- Suunnitelma viedään seutuhallinnon PHL- toimikunnalle tiedoksi ja seutuhallituksen kautta kuntiin
- Kunnissa käsitelty etenee sosiaali- ja terveyslautakunnan kautta kaupungin/kunnanhallitukseen ja edelleen valtuustoon.
- Muut toimet voivat halutessaan käsitellä suunnitelman omassa organisaatiossaan siten kuin tarkoituksenmukaiseksi katsovat.
- Jokaisella seudun kunnalla voi olla lisäksi tarvetta, omaa kuntaa koskeva suunnitelma.
- Joensuun seudun peruspäivelyryhmä seuraa ja arvioi suunnitelman toteutumista vuosittain sekä vastaa suunnitelman työ käytännöstä seuraavalle kaudelle.

16

JOENSUUN SEUDUN LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMAN LAATIMISEN VASTAANVUOTOJEN LUETTELO

Aho, Marika, koulutusjohtaja, Joensuu
 Eröla Jouni, nuorisajohtaja, Joensuu
 Eronen Helena, koulutusjohtaja, Ilomantsi
 Gröhn Annikki, perusturvajohtaja, Kontiolahdi (pj 5/2010 alkaen)
 Jaaskelainen Marika, sosiaalityöntekijä, Joensuu
 Karkko Liisa, yhtiöjohtaja, Joensuu
 Tuominen Lea, perheneuvoja, Joensuu perheasiain neuvottelukeskus
 Laukkanen Teppo, toiminnanjohtaja, MLL P-K piiri ry
 Laukkainen Marjo, sosiaalipalvelujen johtaja, Joensuu (pj. 1/2010-
 4/2010)
 Leppänen Jari, Pohjois-Karjalän poliisi/Nuorten tiimi
 Manninen Riitta, johtava sosiaalityöntekijä, Outokumpu ja Liperi
 Mannonen Marijatta, ylläpitäjä, PKSSK
 Pernanen Marjut, johtava sosiaalityöntekijä, Polvijärvi
 Poutanen Kari, lastensuojelun päällikkö, Joensuu (pj. -2009)
 Pyykkönen Anne, hankkekoordinaattori (9/2009 asti)
 Tormalainen Tarja, päivähoiton päällikkö, Kontiolahdi

17

Halonen Heidi, päivähoidon perhehoitaja, Liperi
 Pesonen-Attonen Päivi, terveydenhoitaja, Joensuu
 Ranta Kirsti, terveydenhoitaja, Joensuu
 Siiven Kalle, tekninen virasto, Joensuu
 Fält Minna, Aspa Palvelut Oy, Joensuu
 Ikonen Minna, sosiaaliohjelma, Liperi
 Virratvuori Leena, päihdepalvelut, Joensuu
 Mänttar-Tikka Ulla, Nuorisoverstas ry, Joensuu
 Vallinnes Marjo, Yhteisöalo Keskiväen, Joensuu
 Lohiari Mikko, mielenterveyskeskus, Joensuu
 Korhonen Leena, sosiaaliohjelma, Kontiolampi
 Juntunen Kai, Nuorten tunti, poliisi
 Salmi Aija, Nuorten tunti, poliisi
 Romppanen Pirjo, perheyö, Kontiolampi

Leskinen Aija, Kaaripaha, Joensuu
 Ronkko-Minäläinen Marianne, perheyö/Pihaseän seurakunta
 Mikkonen Krista, Pokari ry, Joensuu
 Rouvinen Maija, nuorisotunti, Joensuu
 Linkola Riitta, nuorisotunti, Liperi
 Hokkanen Päivi, 4H-yhdistys, Joensuu
 Käneimo Salla, kasvatus- ja perheneuvola, Joensuu
 Korhonen Salla, kasvatus- ja perheneuvola, Joensuu
 Hurskainen Anna, Latur Oy, Joensuu
 Mikkonen Sari, perheneuvola, Kontiolampi
 Halonen Raija, perheneuvola, Kontiolampi
 Kasanen Kai, kasvatus- ja perheneuvola, Joensuu
 Silvenoinen Kaija, kasvatus- ja perheneuvola, Joensuu
 Näkkilä Kaisa, mielenterveys- ja päihdepalvelut, Outokumpu-Liperi
 Myyry Riitta, terveysotimi, Kontiolampi
 Pasanen Kaija, kasvatus- ja perheneuvola, Joensuu
 Vuolilainen Anna-Maija, kasvatus- ja perheneuvola, Joensuu

LIITE 11. Kajaanin Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissohjelma 2011 – 2015

 Kajaanin kaupunki	
Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissohjelma 2011 - 2015	
Sisällysluettelo	
OHJELMAN LAADINNAN LAHTOKOHDAT.....	3
1 JOHDANTO	4
2 LAPSI- JA NUORISOPOLITIIKAN KEHITTÄMISSOJELMAN TAVOITTEET	4
2.1 Kehittämisen lähtökohdat	4
2.2 Lasten ja nuorten hyvinvoinnin tilar Kajaaniissa	5
2.3 Hyvä kasvuympäristö	6
2.4 Kulttuurin ja elämysympäristön huomiointi	6
3 VALTAKUNNALLINEN JA MAAKUNNALLINEN NUORISOPOLITIIKAN KEHITTÄMISSOJELMA.....	7
4 TILASTOTIETOA KAAUNNALLISISTA LAPSISTA JA NUORISTA SEKÄ KEHITYSSUUNTIEN HAVAINNONTIA.....	8
4.1 Kouluterveystyö v. 2009 yhteenveto peruskoulun 8. ja 9. luokkaiset	8
4.2 Kouluterveystyö v. 2009 yhteenveto peruskoulun 1. ja 2. luokkaiset	12
4.3 Ilman ammattilaisia koulutusta olevat alle 25-vuotiaat nuoret Kajaaniissa 1.4.2010	12
5 LAPSI- JA NUORISOPOLITTIKSEN KEHITTÄMISTOIMINTA KAAUNNISSA	12
5.1 Nuorisotilaisuus ja yhdenvertaisuus	12
5.2 Nuorisotilaisuus ja yhdenvertaisuus	12
5.3 Digitaalisen sukupolven	18
5.4 Lasten osallistamiseen ja yhteisöllisyyteen	19
5.5 Perheiden tukeminen	20
5.6 Vanhain avoin yhteistyö ja erityisryhmien tuki	22
5.7 Nuorten saaminen koulutukseen ja työelämään	25
5.8 Terveystyö	27
5.9 Asunointi ja työskentely	29
6 TOIMENPANO JA SEURANTA	31
7 TILASTOJA KANNUKUNNALLISIA PERHEIDEN HYVINVOINNISTA JA TERVYDESTÄ	31
LÄHTEET	34

Hyvinvointitavoitteet

Tavoitteena on, että asukkaiden kokonaistilasta hyvinvointia tukevat palvelut ovat toimivia ja ne tuetaan yhteistyössä maakunta- ja kuntayhtymän ja muiden toimijoiden kanssa. Tavoitteena myötä lasten ja nuorten terveen ja turvallisen kasvun mahdollisuudet parantuvat. Tärkeä lähtökohhta on missä määrin kynnys- ja liikuntamahdollisuuksia. Myös erityistason palveluja on katavasti saatavilla. Valtakunnalliset vertailut osoittavat, että Kajaaniassa perustason palvelut pystytään myös järjestämään edullisesti. Hyvät palvelut lisäävät kaupungin vetovoimaa.

Vanhemmus ja vanhempien tuki

Lasten ja nuorten hyvinvointiin tärkeimmät tunsaat ovat ongelmiensa ratkaisemiseksi. Vanhemmuuden tukea on saatavana hyvin odotus- ja vaaravaiheessa, mutta tuon näkökulmasta merkittävästi lasten kasvuaessa. Erityisesti nurroskä on väline, jossa vanhemmuuden tuen tarve on inhimillinen.

2.2 Lasten ja nuorten hyvinvoinnin tila Kajaaniassa

Kaupungin järjestämällä palveluilla on suuri vaikutus lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointiin. Kajaaniassa on hyviä ja monipuoliset lasten ja nuorten palvelut. Kajaanin voi tarjota varhiohjeita koulun käynnin ja opiskelun, kattavat päivähoitopalvelut, runsaasti kulttuurivaikuttajia sekä harrastus- ja liikuntamahdollisuuksia. Myös erityistason palveluja on kattavasti saatavilla. Valtakunnalliset vertailut osoittavat, että Kajaaniassa perustason palvelut pystytään myös järjestämään edullisesti. Hyvät palvelut lisäävät kaupungin vetovoimaa.

Lasten, nuorten ja perheiden kokemana hyvinvointi on lisääntynyt 2000-luvulla. Valtiosa Kajaaniassa lastista ja nuorista voi hyvin, he saavat oppimistaan, harrastavat ja liikkuvat. Valtiossa lasten ja nuorten on saatavilla, heikkommassa asemassa olevien perheiden tilanne on parantunut vähiten. Lasten ja nuorten hyvinvoinnin tuottamiseen on otettu huomioon lasten ja nuorten hyvinvointien kasvu näkyy selvästi. Hyvinvointia tuetaan koulun ja vapaa-aikatoimintojen avulla. Heaavotuluvuunnassa tilanteesta ovat lapset, joiden elämänsä on ollut hyvinvointia tukevia. Yhteisöllisyyttä ja vähemmistöjä ja kaveripiireistä sytyttymistä. Jokaisella lapsella ja nuorella pitäisi olla suhteellisen tasavertaiset mahdollisuudet nauttia elämänsä kyyrystä mukana.

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin edellytykset

Sijainti: Lapsi ja nuori saavat kotona rakautia ja huolellista sekä turvallista ja pitkäkestoiset läsnäolot. Lasten ja nuorten kasvuympäristö on turvallinen.

Kotiympäristö: Lapsi ja nuori saa tarvitsensa perus- ja erityisapua ja taloudellisen toimeentulon tuen.

Osaamisen: Lapsi ja nuori tulee kuuliksi arjen tilanteissa ja heillä on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa.

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin uhkakohdat:

- vanhempien rakkauten, tuen ja läsnäolon puute tai muun ylläpitävän aikuisen läsnäolon puute
- perheen yhteisen ajan ja yhteisen laulun kokemusten väheneminen
- huono elämäntilanne, pääkaupan olot, onkokeskusten, liian vähäinen uni ja lepo, huonot ruokailutottumukset ja riittämätön liikunta
- perheen ongelmat, köyhyys, yrittömyys, päihdeongelma, vanhempien sairaus
- oma päihdeiden käyttö
- oppimisvaikeudet
- kiusaaminen ja syrjintä
- liian järkevöityneenä jäätymisen tai oppimisen keskeytyminen, yrittömyys
- väkivaltaisten lasten ja nuorten vähäinen suomen kielen taito
- yksinäisyys ja harrastamattomuus

5

- Yleinen elämäntilanteen parantaminen, hallitsamattoman laaja virtuaalinen elämäntilanne ja yhteisöllisyys, jossa seurava napuli oman identiteetin kehityksessä ja eläytymisen
- vanhuksen tai syrjäkävijöiden keskeytyminen
- kodin ja elämäntilanteen ajautuminen

2.3 Hyvä kasvuympäristö

Hyvät kasvuympäristön kannalta erityisen tärkeät ovat palvelut, jotka tarjoavat kaikki lapset ja nuoret: neuvola, varhaiskasvatus, peruskoulu, koululaisten aamu- ja iltaopetus, päivähoito ja nuorisotilat. Poikkeuksellisesti yhteistyö parantaa palveluiden saatavuutta ja helpottaa niiden hoidamista.

2.4 Kulttuuritilanteen ja erityislasten huomiointi

Lapset ja nuoret kasvavat samaan yhteiskuntaan yksilöllisistä eroista riippumatta. Kulttuuritilanteesta, vammaisuudesta tai elämäntilanteesta johtuvat erityisapua tukeva huomioida hoidossa, kasvatuksessa, opetuksessa ja harrastuksissa. Lasta ja nuorta on tuettava hänen kehityksensä edistämiseksi: kotona, päivähoitossa, koulussa sekä koululaisten aamupäivä- ja iltaopetuksessa. Maatammunatilat lapset saavat palveluita normaaliolosuhteissa rinnan suomenkielisen lasten kanssa. Suomen kielen ja oman äidinkielen oppiminen ovat avain jatkokoulutukseen ja työelämään. Kajaaniassa on vahvaa monikulttuurisuusaamista, mutta sitä on syytä edelleen vahvistaa.

2.5 Lasten ja nuorten palvelut

Kajaaniin kaupunki tuottaa lapsille, nuorille ja perheille runsaasti palveluja varhaiskasvatukseen, koulutukseen ja vapaa-aikaan. Palvelut toteutetaan yhteistyössä kumppaneiden kanssa. Vapaa-aika harrastusten kaluus voi asettaa lapset ja nuoret eriarvoiseen asemaan toisista lähtien. Harrastaminen kaupungin omista liikuntaloista on maksutonta alle 18-vuotiaiden ohjattuna liikuntavuoilla. Samoin nuorisotilat ovat maksutonta nuorille ja nuorten vapaa-aika toimintaa järjestäville tahoille.

Aika koululaisten (0-6 v.) lasten palvelut

Varhaiskasvatus on laadukasta ja vanhempien kanssa toteutettavan kasvatuksensa parantamiseksi koetaan toimivan hyvin. Yhteistyö sosiaal- ja terveydenhoito ja varhaiskasvatukseen välillä on toimiva.

Lasten (7-12 v.) palvelut

Kajaaniassa on monipuoliset koulutuspalvelut. Valtakunnallisesti verraten oppilashuolto on kehittynyt erityisesti esiopetuksen ja peruskoulun nivelvaiheeseen, mutta mm. erityistä tukea tarvitsevien lasten tarpeet tulla mahdollisimman vähän huomioiduksi. 1.-2.-luokkalaisten tarjotaan kattavasti läpikäytötoimintaa. Lasten harrastusmahdollisuuksia on myös paljon. Kulttuuritoimintaa järjestetään monipuolista lasten taidokasvatusta ja tekee yhteistyötä koulujen ja varhaiskasvatuksen kanssa. Lapset osallistuvat hyvin nuorisoyön järjestämisen toimintaan. Kajaaniassa on monipuoliset liikuntamahdollisuudet eri-ikäisille lapsille ja perheille.

Nuorten (13-17 v.) palvelut

Koulu on laadukasta ja monipuolista sekä peruskoulun loppuvaiheessa että II asteella. Nuorten on koulutuksessa paljon valittava mahdollisuuksia, myös erityisryhmien tarpeet (esim. monikulttuuriset lapset tai erityisopetuksella tarjottu) on huomioitu. Nuorisoyö järjestää nuorille monipuolista toimintaa, joka yhteistyökumppaneiden kanssa nuorisotilalla sekä nuorten omassa toimintaympäristössä. Kevään ja talven toimintaa järjestetään myös erityisryhmiä esim. maahanmuuttajataustat, sytyttymisatassa olevat nuoret.

6

Nuorten (18 - 25 v) palvelut

Ammatillisessa koulutuksessa alustuspaikkoja on määrätty, mutta suunnitelmille alueille eivät kaikki haudkaat pääse. Haasteena on tukea II asteen koulutuksen akuvaiheessa niitä opiskelijoita, joiden opiskeluvaihtumissa tai -motiveissa on puutteita.

Palvelukokonaistilauksessa suurimmat haasteet ovat sosiaalisesti heikompasisten ja ohreilvien nuorten kohdalla. Ohreilvien nuorten määrä on lisääntynyt ja mm. nuorisopsykiatrin asiantuntijoidet ovat olleet kasvussa koko 2000-luvun ajan. Lasten ja nuorten raskaimmista tarkeasteiluna olemista on, kuinka perheiden hyvinvointi sekä lasten ja nuorten kasvu ja kehitys turvaataan ajossa ja määrätysti peruspalvelujen ja varhaisen tuen avulla.

Lasten ja nuorten osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistaminen

Lasten ja nuorten osallisuuden kasvun kannalta tärkeää on, kuinka yhteisöllinen heidän kasvunvaiheensa ja oman osallisuus lapsen ja nuoren kokevat olevansa yhteisössään. Yhteisöllisyydellä on todettu olevan yhteyksiä mm. työtöjen mielenkieltyyteen ja poikkean nkolaiseen käyttäytymiseen.

Kajaanin kaupungin tuen kaikilla tasoilla ja kaikessa päätöksenteossa kehittää kotoisa nuorten kuluemiseen. Nuorten osallisuutta vahvistetaan ja vaikuttamismahdollisuuksia parannetaan lisäämällä sekä edustuksellisen että suoran vaikuttamisen keinoja. Suoran vaikuttamisen mahdollisuuksia ovat esim. keskustelutilaisuuksien ja tapausten järjestäminen nuorten ja päätäjien kanssa.

Lasten ja nuorten koulutus- ja ylläpitämispölyn turvaaminen

Eri syistä joutuva koulutuksen keskeytyminen on vakava syrjäytymisriski lapsen ja nuoren elämäntautille. Puddaustilanteissa olevia nuoria on tuettava eri keinoin sekä iv pudonmella nuoria tuen ohjauksellaan koulutukseen.

3 VALTAKUNNALLINEN JA MAAKUNNALLINEN NUORISO-POLITIKAN KEHITTÄMISOHJELMA

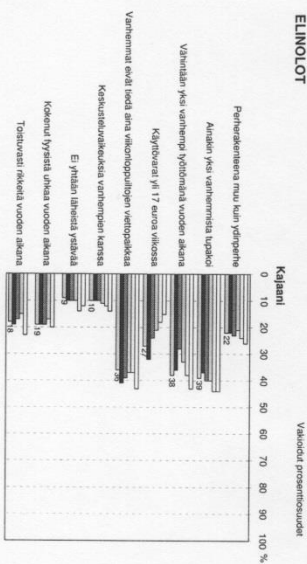
Valtakunnallisella lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelmalla linjataan lähtien ja kuntien nuorisopolitiikkaa ja tarjotaan sille suunnanviijoja ja painopisteitä. Kuntakokoonhan nuorisopolitiikka ei suinkaan ole uusi asia, mutta näin laaja-alaisesti sovellettuna se on aikaisemmin ollut harvinaista ja lähinnä kuntien omaista tahdosta kiinni. Kuntien lapsi- ja nuorisopolitiittisia suunnitelmia ja strategioita on tehty varsin satunnaisesti.

Kainuun lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelmalla linjataan lasten ja nuorten kasvu- ja elinolojen parantamista vuosina 2010 - 2015. Kehittämisohjelman tunne myönteisellä vaikuttamisella kehittämisohjelmalla. Sen tematiikka noudattelee päätöksensä valtakunnallista ohjelmaa kuitenkin siten, että painotukset lähtevät Kainuun omista tarpeista. Osa valtakunnallisen kehittämisohjelman sisällöstä on sellaisenaan sovellettavissa kunta- ja maakuntatasolle Kainuussa, osa vaati kehittäviä ja osa puolestaan on vain vähäisessä määrin kuntatasolle soveltuva. Kainuun lapsi- ja nuorisopolitiikan ohjelma 2010 - 2015 on hyväksytty keuhalla 2010 sekä maakuntatavatuksessa että Kajaanin kaupungin valtuustossa, jotka osataan pyrkivät tuemahan ohjelman toteuttamista.

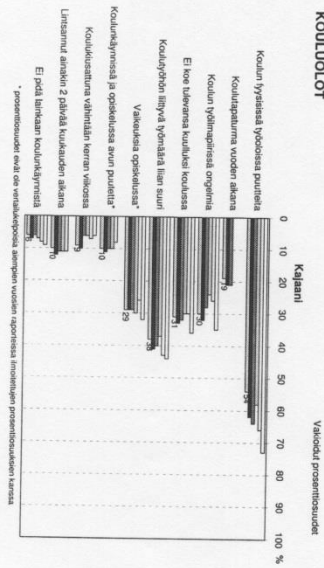
4 TILASTOTIETOA KAJAANILAISISTA LAPSISTA JA NUORISTA SEKÄ KEHITYSSUUNTIEN HAVAINNONTIATA

Tilastotietoailla antaa alustavasti tietoa kokonaisten ikäluokkien elinoloista, koulutuksesta, terveydestä, terveyssuunnitelmista sekä luonnonvarojen käytöstä ja oppias opiskelijatuulouksista. Tietoa tulee hyödyntää opintatöiden ja toimilujen strategisessa suunnittelussa.

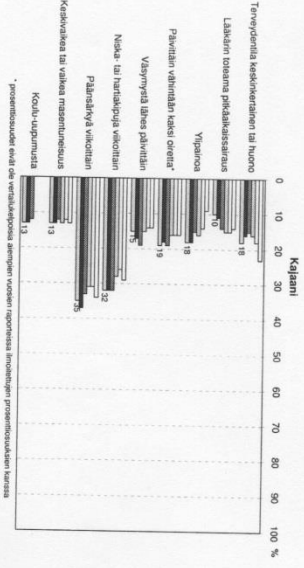
4.1 Kouluterveyskyselyn v. 2009 yhteenveto peruskoulun 8. ja 9. luokkalaisten

KOULLUOT

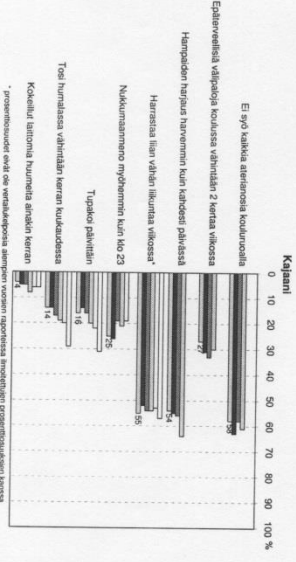
TERVEYS

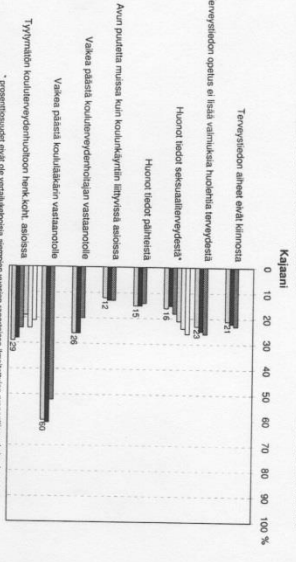
Peruskoulu 8 ja 9 luokan oppilait

THL: Kouluterveystyö

TERVEYSTOTTUMUKSET

TERVEYSOSAAMINEN JA OPPIASHUOLTO

Peruskoulu 8 ja 9 luokan oppilait

THL: Kouluterveystyö

perusopetuksessa ja ilkurinta- ja nuorisoyksössä. Maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten määrät nopeaa kasvua on lisääntynyt haasteita sekä palvelujen resurssienm etä osaamisapitoaan suhteen.

Yhdenvertaisuus ja syrjintään torjuminen

Kuvaus

Ennakkoon hyväksytty ja syrjintätömyden edistäminen vaatii muutosta asenteissa ja sitä kautta käytäytymisessä. Syrjintä torjumisessa keskeistä on syrjintään tunnistaminen, siihen puuttuminen sekä syrjintään ehkäisy ja positiiviset tulkintaperheet. Käytännön kaupungissa on yhteinen yhdenvertaisuus ja tasa-arvosuunnitelma.

Tavoite

Kulttuurista moninaisuutta tehdään tunnetuksi valtakunnan keskuudessa ja luodaan edellytyksiä eri kulttuurien väliseen vuoropuheluun. Maahanmuuttajille kohdennuvaa palvelu- ja tukipalveluita kehitetään vuorokautta. Maahanmuuttajien yhdenvertaisuutta edistetään ja syrjintätömyttä edistetään ja yhdenvertaisuuden toteuttamiseen tarpeita. Yhdenvertaisuutta ja syrjintätömyttä edistetään ja syrjintään torjuntaa toteutetaan mm. asenteita monikulttuurisuutta ja eri vähemmistöjä kohtaan. Tärkein työväline on varhaiskasvatustilanteissa, koulun opetus- ja oppimisympäristössä, nuorisoyhteisöissä, oppilaitoksissa, erityisnä tapahtumina ja tilaisuuksina, arjen vuorokautustilanteissa ja mm. kummioppilaittoimintana.

Toimenpiteet v. 2011-2013

1. Kaikkien yhdenvertaisuutta loukkaavaan ja syrjintää edistävään toimintaan puututaan tehokkaasti ja viivytyksellä.
2. Henkilöstön osaamista vahvistetaan koulutuksella, työnohjeita kehitetään ja lisäämällä muiden kulttuurien tuntemusta. Monikulttuurissa toimintamallissa otetaan tarpeen mukaan huomioon sukupolseristävyyden mukaiset käytännöt.

Vastuutaho

Varhaiskasvatust, perusopetus, nuorisoytö

Lasten oikeus omaan kulttuuriin ja aktiiviseen kansalaisuuteen

Kuvaus

Lapsilla ja nuorilla on oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin ja aktiiviseksi kansalaiseksi kasvamiseen.

Tavoite

Tavoitteena on tukea lapsia ja nuoria sekä heidän perheitään oman kielen ja kulttuurin säilyttämisessä ja monikulttuurisen identiteetin kehittämisessä kulttuurisen monimuotoisuuden asema ja arvostus tulee huomioida toiminta- ja opetus- ja oppimisympäristöissä. Perusopetuksen järjestämiseksi kehitetään uusia menetelmiä ja tukitoimenpiteitä mm. perusopetukseseen valmistavaa opetusta, suomen toisena kielenä opetusta, oman äidinkielen opetusta, oman uskonnon opetusta, maahanmuuttajien tukipetusta ja erityispalveluja. Monikulttuurissa toiminnossa toteutetaan nitävästi ja säännöllisesti kansainvälisyys- ja monikulttuurisuskavastusta.

Toimenpiteet v. 2011-2013

Maahanmuuttajalapsia ja lapsia vokalet osallistuu noin 3-vuotiaasta alkaen vähintään osa- aikaisenaan vuorokautta. Tärkeä osa on osallistuminen. Tärkeä käytetään aina saatavaan tai vierinonaisen edun sitä vastoin. Käytetään kaikkia mahdollisia menetelmiä ja tukitoimenpiteitä monikulttuurisen yhteisöiden tuottamia palveluja mm. inppankki, järjestetään monikulttuurisuuden teemapäiviä ja kulttuurivikiko.

13

Vastuutaho
Varhaiskasvatust, perusopetus

Ensimmäisen vähemmistöihin kuuluvien nuorten sosiaalinen vahvistaminen

Kuvaus

Maahanmuuttajalapsia ja nuoret ja heidän perheensä tarvitsevat yhteiskunnan tahoja erityistä vahvistamista. Maahanmuuttajien, romanien ja muiden erityisryhmien ongelmia koulussa liittyvät usein opiskeluedellytysten puutteeseen, mikä vaikuttaa muihin muissa jalko-oppimisiin hakeutumiseen. Tähän ovat usein syynä vanhempien vähäiset vaimudet tukea lasten ja nuorten hakeutumista, suomen kielen taidon heikkous sekä vähäinen koulunkäytthistoria.

Tavoite

Ensimmäisen vähemmistöihin kuuluvien lasten ja nuorten syrjäytymistä ennaltaehkäidään kokenemisen torjuntana. Tuetaan lasten ja nuorten siirtymä vaiheissa, varhaiskasvatuksesta perusopetukseen ja perusopetuksesta toiselle asteelle. Vahvistetaan verkostoyhteistyötä eri toimijoiden ja kolmannen sektorin kesken.

Toimenpiteet v. 2011-2013

Palvelu- ja tukipalveluita kehitetään vastaamaan erilaisista kielillisistä ja kulttuurillisista lähtökohdista tulevien nuorten ja lasten yhdenvertaisen osallistumisen tarpeita. Varhaiskasvatuksessa tuetaan lapsien suomen kielen oppimista ja suomen kielen taitojen kehittämistä. Nuorten ja lasten vuorokautustilanteissa ja perehdyntätoiminnassa ja eriklaisille lastille luodaan tukitoimenpiteitä pohjalta. Erityisesti romanien ja maahanmuuttajien koulun ja oppimisympäristöissä on luokitokoulutukseen lisäämällä heidän opiskeluvaihtoehtojaan, oppilaitosten taustan huomioida pedagogisella ja oppimisen riittävällä tuella. Maahanmuuttaja- ja romaniopettajien koulutussensitiivisyyttä pyritään vahvistamaan koodille suunnattua tiedotuksella.

Vastuutaho

Varhaiskasvatust, perusopetus

Kansainvälisyys- ja suvaitsevaisuuskasvatust

Kuvaus

Toukka- ja nuorten nopeasti muuttavassa maailmassa vaatii lapsilla ja nuorilla monitahtoisia osaamista ja valmiuksia kohdata erilaisuutta.

Tavoite

Kansainvälisyys- ja suvaitsevaisuuskasvatusta vahvistetaan osana varhaiskasvatusta, koulunopetusta ja koulun ulkopuolista oppimista. Tuetaan lasten ja nuorten matkailullisuutta jalkaa kokemuksia omasta kulttuuristaan ja oppia muiden kulttuureista.

Toimenpiteet 2011 - 2013

Kansainvälisyys- ja suvaitsevaisuuskasvatust on osa henkilöstön täydennykoulutusta. Teemat sisältyvät kunnan varhaiskasvatustilanteissa, esopetus- ja oppimisympäristöissä sekä perusopetuksen opetus- ja oppimisympäristöissä.

Vastuutaho

Varhaiskasvatust, perusopetus

14

ja tarvittaessa asettaa rajoja.

Toimenpiteet v. 2011- 2013

1. Mediatietäsväitteen osaamisen ja heikotisuuden tasoa edistetään järjestämällä koulutusta opettajille, vanhaiskasvatuksen henkilökunnalle, nuoro-ohjaajille ja vanhempille.
2. Luodaan konkreettiset ohjeet siitä, mitä mediatietäsväitteen osi lakkautetaan kouluihin ja valmistetaan sekä hankitaan mediatietäsväitteen sopivia oppimateriaalia koululle.
3. Kansalaisopisto tarjoaa mediatietäsväitteen opettajille ja asiantuntijajärjestöille lasten ja nuorten parissa toimiville.

Vastuutaho: perusopetus, vanhaiskasvatus, kansalaisopisto, nuoro-ohjaaja

5.4 Laajaan osallistumiseen ja yhteisöllisyyteen

Lasten ja nuorten osallistuminen ja vaikuttaminen yhteisiin asioihin on tärkeää valtakunnallisessa kehittämiskäytännössä korostetaan että osallistuminen on oltava kaikkien lasten ja nuorten oikeutta tulla kuulluksi ja huomioon otetuksi. Perinteinen lähtökohde on ollut osallistuminen mahdollisimman laajalla tavalla. Koulun osallistuminen periaatteella on lähtökohdeena periaatteena vanhaiskasvatuksesta, koulussa ja muissa lapsiin ja nuoriin kohdistuvissa palveluissa.

Tausta

Nuorisolaan 8 §:n mukaan nuorille tulee järjestää mahdollisuus osallistua paikallisiin ja alueellisiin nuoriso-ohjelmia ja -projekteja koskevien asioiden käsittelyyn. Lapsia ja nuoria on kuultava heitä koskevissa asioissa heidän ikänsä vastaisesti.

Kuvas

Osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuudet Käijäänin kaupungissa toteutuvat vanhaiskasvatuksesta perustuen nuorisolaan 8 §:n mukaisesti. Vanhaiskasvatuksesta on käytössä Kaikkia Käijäänin perusopetuksen ala- ja yläkouluilla toimivien valtuustunhallintoa. Vastuuta osallistumisjärjestelmän Osallisuus ja yhteisöllisyys ovat olleet koulussa. Vuoden 2010 alusta ja oppilaskuntien hallituksen koulutuksen ovat alkaneet peruskoulussa. Käijäänin toimii aktiivisesti Käijäänin nuorisovaltuusto (Nuva) ja Orammiki-Vuokien alueella vaikuttava Uskallatoma –nuorten toimintayhdistys (UT). Molemmista nuorten vaikuttajayhdistyksistä ja UT:stä on edustajat myös maakunnallisessa nuorisovaltuustossa Mäntsässä. Jäseninä nuorten vaikuttajayhdistyksissä on lukukuntien Nuorisovaltuustolla ja Uskallatoma -yhdistyksellä nuorisovaltuustolla ja oppilaskuntien hallituksella ohjaava opettaja Markku Lukakuvana toimii Käijäänin kaupungin nuorisosihteeri.

Toisen asteen oppilaitoksessa (Kaniun ammattopisto ja Käijäänin lukio) toimivat oppilaskuntien hallitukset. Sekä perusopetuksen että toisen asteen oppilaskuntien kuultavat kaikki ko. oppilaitoksen oppilaat.

Käijäänin ammattikouluun osittellakunta (KAANO) on opettajien oma lähtökohde omien lähtökohdeiden edunvalvontaa ja palveluorganisaatio, jolla on oma päätöksentekijänsä. Oppilaita edustaa 13 puheenjohtajaa sekä 4 – 6 jäsentä. Käijäänin edellä mainitussa vaikuttajayhdistyksessä on demokraattinen tapa valita jäsenet vuosiin.

Tavoite 1

Nuorten kuuleminen edellyttää toimivaa kuulemisjärjestelmää. Heiden pitää päästä mukaan päätöksentekoon ja suunnitteluun ja valmisteluviheeseen. Lapsi ja nuori on kuultava keskeisissä päätöksissä, jossa on otettava huomioon, jossa otetaan huomioon ja tekemään yhteisiä

19

päätöksistä ja samalla alkuaikaan tulee kannustaa kuuntelemaan nuoria.

Osallisuuden perusteita, taitoja ja kokemuksia on annettava kaikille lapsille ja nuorille. Eriyhteisesti on huomioitava sitä, että osallistuminen on mahdollista myös heikosti kuulla ja syysjärjestämässä olevia lapsia ja nuoria. Tavoitteena on että senaari materiaalia toimivat oppilaskuntien hallitukset saavat osallistua yhden kerran vuodessa yhteiseen koulutukseen.

Osallisuuden edistämiseksi on paljon aseenteellisiä esteitä. Poliittisen päätöksenteon ja kasvun lasten ja nuorten välillä on saatava aikaisempi avoin vuorovaikutus. Perinteistä osallisuuden edistämiseksi tulee järjestää kaikille päätäjille ja nuorten kanssa työskenteleville.

Toimenpiteet v. 2011- 2012

1. Siivystymäläie nimetään henkilöhenkilö, jonka/oiden tehtäviin kuuluu ohjata ja koordinoita lasten ja nuorten osallisuuden edistämistä.
2. Luodaan nuorten kuulemisjärjestelmä nuorisolaan 8 §:n mukaisesti ja hyväksytään se kaupungin päätöksessä elämissä.
3. Kaikissa päätöksenteossa arvioidaan vaikutus lasten ja nuorten hyvinvointiin.

Tavoite 2

Lapsi osallistuu oman lähtökohdeensa suunnitteluun.

Toimenpiteet v. 2011- 2014

Nuoro- koulu- ja päätöksentekijöiden suunnittelussa otetaan lapsi ja nuori mukaan suunnitteluun. Huomioidaan erityisesti lasten mahdollisuus vaikuttaa kaavoitukseen ja suunnitteluprosesseissa.

Vastuutaho:

Kaupunginhallitus, siivystymälä
Tilapäiset Suunnittelu ja rakennuttaminen
Kunnallistekniikka Suunnittelu ja rakennuttaminen
Maantieteelliset Kaavoitus

5.5 Perheiden tukeminen

Lapsen ja nuoren hyvinvointi perustuu on turvallisen ja toimivan perheen. Vanhempien ongelmat heijastuvat lapsiin ja nuoriin erilaisina sosiaalisena, terveystieteellisenä tai käytännöllisistä koskevana ongelmana.

Vanhaiskasvatus

Tausta
Käijäänin vanhaiskasvatusta ohjaa Valtakunnallinen vanhaiskasvatussuunnitelman perusteet (VASU) Stakes 2003). Yhteisessä esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteiden kanssa nämä perusteet muodostavat valtakunnallisesti lasten hyvinvointia, kasvua ja oppimista edistävän kokonaisuuden. Valtakunnallinen VASU on linjauksia asialle, joka toteutuu kunnissa laadittavissa kunn- ja yksikkökohtaisissa vanhaiskasvatussuunnitelmissa sekä jokaiselle päiväkodin päivän ohjelmassa oleville lapsille laadittavissa lapsen vanhaiskasvatussuunnitelmissa.

Kuvas

Käijäänin vanhaiskasvatussuunnitelman perustana on kasvatuskumppanuus. Kasvatuskumppanuus on vanhempien ja kasvatusalan ammattilaisten kinnasta yhteistyötä. Kumppanuuksella ja vanhempien osallisuuden laajentamisen peikkoja ovat vanhempien ja henkittösten yhteiset

20

Vahtikasvatys

Tausa
Vahtiseen lukeen perustilava ydytapa on vastaus nkykytavan monnatuvin tuen tarpein. Vahtiseen lukeen lityy emaliahahevat nakkokuma.

Kuvas
Vahtainen luki on osa vahtikasvatuksen perustetvava. Pavitaisen vahtikasvatuksen yppitiosat vahtainen luki vottaan jartveta osaksi arkaa lapsen kinnostusta ja toiminta seuraten.

Tavoite
Lapsen kehityksen tukeminen pavitahoidossa on karmattava: monet ongelmat jaltvat kehitymatia kun tuen tarpeeseen vastataan ajossa.

Toimepitelet v. 2011-2014

Vahtimien kanssa yhteistyossa laadittuun tuen vahtikasvatussuunnitelmaan kiritaan myos lapsen tuen tarpeet ja toteuttamisen suunnitelma. Yhteistyossa tyojymetilan kehitaan erityislaetentamopettajan ja muiden asiantuntijoiden osaamista yhdessa vahtimien kanssa (muoniamallisuus).

Ehtyinen luki ei valttamatia tarkolia erityisa toimepiteita. Usein kyse on yksilollisista tavoitetta osana vahtikasvatusta. Ehtyisen tuen tarpeen peritasa oleville lapsille tehdan ns. tuettu lapsen vahtikasvatussuunnitelma yhdessa huoltajien, pavitahon henkilökunnan ja asiantuntijoiden kanssa. Ehtyista tukea, erityispedagogista osaamista voi saada myos ehtyisyymissa.

Vastuutaho: Vahtikasvatys

5.7 Nuorten saaminen koulutukseen ja tyolamain

Nuorten syrtivymien ehkistassa vahtainen puuttumien sekla tehokas ja viiveeton palvelun tarjontaan ovat jalkakessa asemassa. Seuralla on katta tarviteen nuorten ongelmat ovat toimepiteilla, joihin yli sektoritien tapoituva viranomaisyhteisty. Nuorten syrtivymien merkittise ihmillisesta nakkokumasta luki tuen itseleen, hainen perheeseen ja lahjille mutia myos yhteiskunnalle monin eri tavoin.

Tausa
Etsivilla nuorsotyolla parannetaan nuorten mahdollisuuksia saada tarvittamansa palvelut. Etsivan nuorsotyon tarkoituksena on tavoittaa tuen tarpeessa oleva nuori ja auttaa hain selittien palvelujen ja nuun tuen piirin, jolla edistetain hainen kasvua ja itenahistymistaan sekla paatystaan koulutukseen ja tyomarkkinoille.

Kuvas 1.
Etsiva nuorsotyotveta toimii nuoren avustajana palveluihin paattemiseksi. Lahdokchana on, etta nuori tavoittaa ja haittelee ydyttaman tarviteen saada tarvittamansa ohjasta ja neuvontaa. Etsiva nuorsotyv ei tarjoa palvelua, vaan pyrkii yhdessa nuoren kanssa etsimaan sopivan reitin nuoren elamaikkulan tueksi. Nuorelle ei synty vakkokuisuuta ottaa vastaan palveluja tai muuta tukea.

Tavoite
Kunntaan tulee nimeta etsivan nuorsotyon toimepanonasta vastaava nuorsotoinen viranomainen.

25

Tyot tehdain ensisijaisesti perustuen nuoren itsean antamain tietoihin ja hainen omaan arvioonsa tuen tarpeesta.

Toimepitelet v. 2011

Nuorsotyon muosasettaan etsivan nuorsotyon tyopari ja nimetain etsivan nuorsotyon vastu- viranomaisen.

Kuvas 2.

Yhteiskunnallinen toimintaympariston muutos edellyttaa ludentaita toimintatapa nuorille suunnatussa palvelussa. Nuorten ohjatus- ja palveluverkosto vakkokuma toimittasen yhteistyon viranomaisyhteistyksi. Se laetnata viranomaisen tyot ja antaa tuen to- vakkokumasta. Samalla se laeta tehoja eri toimialoista ja kehittaa nuorsotyohuista jalttuvia toimijoiden keskuudessa.

Tavoite

Monitaisen yhteistyon yleista suunnitelua ja toimepanon kehittamisa varten tulee koota nuorten ohjatus- ja palveluverkosto. Verkosto toimii vuorovakkokumassa nuorten palveluja tuottavien yhteistyon kanssa.

Nuorten ohjatus- ja palveluverkoston tehtavata on:

- 1) jotta tietoja nuorten kasvun- ja elinotosta sekla arvioida niiden pohjalta nuorten tilannetta
- 2) edistaa palveluseuran ja suunnittamien tuksa
- 3) suunnitella ja toteuttaa yhteistyon yhteistyotveta nuorten palveluun ohjautumiseksi ja tarvittassa palvelussa toseen siirtymiseksi
- 4) edistaa nuorten palveluiden jartvittamiseen lityvan vaihton sajuvutta suunnittamalla yhteisia menetelytapoja viranomaisen kesken.

Toimepitelet v. 2011

Kajaainn kootaan nuorten ohjatus- ja palveluverkosto, johon kuuluvat Kajaain kaupunkin peruspalvelujen ja nuorsotoinen, Kainuun maakunta- kunnayhtymän sosiaali- ja terveystoimen, tosen asteen koulutuksen, sekla tyo- poliisi- ja poliustustalinnon edustajat. Verkosto toimii vuorovakkokumassa nuorten palveluja tuottavien yhteistyon kanssa.

Vastuutaho: sitystyoiminta, nuorsotyv

Kuvas 3.

Kajaain kaupungin ykkouksessa on karkeskan pavetilla oppilaittojaat. Oppilaittohuatus sisaltää oppilaittohuatusen ja tukemisen itskisi ohjatus tosen asteen koulutukseen haitteittumien ja tyolamain. Tukevat oppilaittohuatusessa paroitvataan myos yhteiskunnan vuossuunnitelman mukaisesti opetussuunnitelman perustuu. Ohjatus toteutetaan ohjatusen aikaa oppilaittohuatusen ykkoukseen tulijassa. Jokainen oppilas saa tarvittamansa kaka ja kaka-alkaiseksi niin ysyto- kuin loppokohitusta ja tukea opintoineen sekla tuenavustamansa suuren oppilaittohuatusen tarkoituksena on, etta koulunkykytyn ei tulisi turtaa viiveta ja etta oppilas suorituis koulussa lahjoensa ja edellytensa mukaisesti sekla pystyisi tekemään itseleen sopivia koulutusvalintoja.

Perusopetuksen oppilaittohuatusen tosen asteen koulutukseen on Kainuussa tallia hekkela Suonen perintaa - vian muutama oppilas jaa vuositilan ilman koulutuspaikkaa. Ongelmana on tosenalla kunnin se, etta oppilaittohuatusen jalka mieleiseen koulutuspaalle. Tahän lityy riski, etta oppilas jattavy pois koulutuksesta. Myos oppilaittohuatusen vaihtumisen sisilly riski, etta opskavija vakkokumasta tuuden koulutuspaalle. Kajaainn oppito-ohjajat ovat kehittaneet

26

keskeistä yhteistyötä, jota keskeytätään tilanteesta olti käsitly.

Tavoite

Keskisellä tavoitteena kaikessa oppilaitsohjelmissa on, että oppilaan koulunkäynti sujii vuosi la loppu -periaatteella, että hän pääsee sijoittumaan töihensä ja edellytysten mukaiseen jatko- ja korkeakoulutukseen sekä suorittaa opintonsa keskeytyksellä.

Oppilaitsohjelma on elämänsä prosessi, tulla se saada oppilaitseksi jo alaikäsi. Vaikka kyse ei ole vielä oivasta urasuunnitelmasta, tulla ja oppimisen ohjaaminen olisivat pakollista.

Toimenpiteet v.2011 - 2013

1. Peruskoulun oppilaitsohjelmaa kehitetään edelleen moniammatillisen toiminnan suuntaan. Tuki tuella ensisijaisesti oppilaitse, mutta myös koulun henkilöstön jaksamiseen työssä. Oppilaitse ja huoltajien kanssa yhteistyössä laadittu ja toteutettu kyselytutkimus ja tiedon siirtäminen eteenpäin sitä tarvitsiville heijottavat oppilaan ohjauksella ja perustalla.
2. Peruskoulun oppilaitsohjelmaa kehitetään edelleen moniammatillisen toiminnan suuntaan. Tiedon siirtäminen oppilaitse ja huoltajien kanssa yhteistyössä laadittu ja toteutettu kyselytutkimus ja tiedon siirtäminen eteenpäin sitä tarvitsiville heijottavat oppilaan ohjauksella ja perustalla.
3. Oppilaitsohjelmaa kehitetään edelleen moniammatillisen toiminnan suuntaan. Tuki tuella ensisijaisesti oppilaitse, mutta myös koulun henkilöstön jaksamiseen työssä. Oppilaitse ja huoltajien kanssa yhteistyössä laadittu ja toteutettu kyselytutkimus ja tiedon siirtäminen eteenpäin sitä tarvitsiville heijottavat oppilaan ohjauksella ja perustalla.
4. Yhteistyötä oppilaan huoltajien kanssa kehitetään otamalla kaikki koulullia käytyä.

Vastuutaho: perusopetus

5.8 Terveystiedon edistäminen

Terveystiedon perustan täsppäntönselle kehitykselle laisuus, ja nuoruudessa sekä osallistumiseen merestyksellisesti koulutukseen ja työmarkkinoille.

Koivus

Elämänsä hyvinvointin perusta luodaan jo lapsuudessa ja nuoruudessa. Vanhasten liikunta- ja terveystiedon perustan täsppäntönselle kehitykselle laisuus, ja nuoruudessa sekä osallistumiseen merestyksellisesti koulutukseen ja työmarkkinoille.

Tavoite 1
Koulun hallinnossa toimittaan niin, että lasten kokonaisvaltaisen hyvinvointi ja terveys huomioidaan kaikilla hallinnonaloilla erjen toiminnossa.

27

Toimenpiteet v. 2011 - 2013

Kajaanin kaupunki ottaa liikunnan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden liikunnassa erityisen tärkeän roolin. Kajaanin kaupungin toiminnassa nostetaan toimenpiteillä lasten ja nuorten liikunnan edistämiseksi. Kajaanissa tehdään liikunnan yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon selvitys vuonna 2011.

Tavoite 2

Lapsi on mukana liikunnassa ja terveet elämäntavat jo ennen koulukäytön aloitusta ja vanhauskasvatuksessa. Liikunnallinen elämäntapa on osa arkea perheissä.

Toimenpiteet v. 2011 - 2013

1. Sitoudutaan terveiden ja liikunnan edistämiseen liikunnan ja terveystieteiden avulla Kajaanissa kehitetty Liikunta Vuosi-toimintamalli mukaisesti.
2. Lasten ja nuorten sekä perheiden elämäntapa on terveellinen ja aktiivinen kaikissa ikävaiheissa. Kajaanin nuorisoyhteisö on seurattu ja seurataan ja arvioidaan säännöllisesti.
3. Kajaanin nuorisoyhteisö on seurattu ja seurataan ja arvioidaan säännöllisesti.

Tavoite 3

Kajaanissa on tarjolla hyviä lähtökohdat sekä matalan kynnyksen liikuntayhdistykset.

Toimenpiteet v. 2011 - 2013

1. Koulun ja päiväkotien pihojen suunnitelmassa lähtökohana on tukea lasten ja nuorten liikunta- ja leikkimateriaalin hankintaa.
2. Lähtökohat pihojen rakentamiseen keskittään koulujen ja päiväkotien yhteyteen.
3. Yksi uusi lähtökohat alue rakentamiseen keuhon väliin. Näkemyksiä 2010 - 11. Kuurna 2012 - 13.
4. Lasten ja nuorten liikuntaa tuetaan lisäämällä väliurheilun mahdollisuuksia esim. liikuntatilojen hankintaa käytön, liikuntatoimintojen ja välineistön sekä koulunpihjen ajantuntien avulla.

Tavoite 4

Koulussa ja oppilaitseissa sekä harrastelominnassa on nollatoleranssi päihteiden käytössä, kiusaamisesta sekä savuttomuudessa.

Toimenpiteet v. 2011 - 2013

1. Sitoudutaan lasten ja nuorten tupakkatuomuden edistämiseen STM:n suosituksen mukaisesti.
2. Lasten ja nuorten terveyden ja hyvinvoinnin kotitehoon ovat liikunta, ravinto ja leikki. STM on jaksanut vahvistaa periaatteiden terveyden edistämisen liikunnan ja ravinnon ja on toteuttanut kehittämissuunnitelmaa vuonna 2008. Kajaanissa noudatetaan lasten ja nuorten ja perheiden OPM -suositusta. OPM:n 3 osan ry ovat laatinut vuonna 2008 työssänsä aktiivisuuden suosituksen koulukäytölle 7 - 18-vuotiaalle. Kajaanissa pyritään noudattamaan suosituksen ohjeita.

Vastuutaho:

Kokonaisvastuu ja seuranta: Kaupunginhallitus
Toteutusvastuu: Toimijat, luosalueet ja -yksiköt

28

5.9 Asunnon ja yhdyskuntasuunnittelu

Yhdyskunnan ja ympäristön suunnittelulla voidaan vaikuttaa lasten ja nuoren arkeen monin tavoin. Hyvin suunniteltu ympäristö on turvallinen ja viihtyisä.

Lasten ja nuorten asuminen

Kuvaus:

Lapsiperheet asuvat Suomessa muuta väestöä aiemmin ja heidän kulutusarvansa asunonhankinnon jälkeen on muita nopeasti pienempi. Eriyhteisesti ylläpidettävien asunon rakentamisesta on tullut Suomessa yhä tärkeämpää. Eriyhteisesti ylläpidettävien asunon rakentamisesta on tullut Suomessa yhä tärkeämpää. Eriyhteisesti ylläpidettävien asunon rakentamisesta on tullut Suomessa yhä tärkeämpää.

Suomessa lapset isenäistyvät varhain. Vanhempiensa luona asuu enää korkeintaan 26 - 29-vuotiaita. Nuoren ensiasunto on yleensä vuokratu, mutta 26-vuotiaista ja 40 prosenttia asuu omistusasunnossa. Kajaaniassa viime vuosina vuokra-asuntojen saatavuus on ollut hyvä.

Tavoitteet:

Lapsiperheiden ja nuorten tarpeita vastaava vuokra-asuntotarjonta on riittävästi. Tarjolla on lapsiperheiden tarpeisiin sopivia pienaloitteita.

Toimenpiteet v. 2011-2013

Huolehditaan riittävästä vuokra-asuntokapasiteetista erityisesti lapsiperheiden ja nuorten osalta. Toimittamassa olevien vuokra-asuntotuotantoa, kaavoitetaan uusia viihtyisiä ja turvallisia pienaloitteita kysynnän mukaan.

Vastuutaho:

Kinnasto Oy Kajaanin Pietari
Maankäyttöpalvelut Kaavoluus
Maankäyttöpalvelut Toimipalvelut

Liikkumaan kannustava viihtyisä ja turvallinen ympäristö

Kuvaus:

Yhdyskunnan ja ympäristön suunnittelulla on suuri vaikutus lasten ja nuoren arkeen ja hyvinvointiin. Lapsille hyvä ympäristö voi olla rakennettu (koulut, leikkikentät, urheilukentät jne.), mutta he tarvitsevat myös lähiympäristön kaltaista luontaista ja melkuvuutta tuokkuvia leikkikenttiä.

Lapsi ja nuori ovat paljon liikenteessä harrastuksiin ja vapaa-ajan viettoon liittyen. Turvallinen ympäristö mahdollistaa lasten itsenäisen liikkeen ja osallisuuden. Ympäristön turvallisuus on Suomessa viimeisen kymmenen vuoden aikana heikentynyt merkittävästi. Ympäristön turvallisuus on Suomessa viimeisen kymmenen vuoden aikana heikentynyt merkittävästi. Ympäristön turvallisuus on Suomessa viimeisen kymmenen vuoden aikana heikentynyt merkittävästi. Ympäristön turvallisuus on Suomessa viimeisen kymmenen vuoden aikana heikentynyt merkittävästi.

Oleellinen osa lasten ja nuorten elinympäristöä ovat päiväkotit ja koulurakennukset. Niihin rakentamisella kunnolla sekä toimivuudella on suuri vaikutus lasten terveyteen, turvallisuuteen ja elinlaatuun.

Tavoitteet:

Lasten tarpeet otetaan huomioon maankäytön, liikenteen ja rakennusten suunnittelussa. Päiväkotit-, koulu- ja nuorisotilat ovat rakenteellisesti turvallisia ja terveellisiä. Liikenneväylien parantaminen

Toimenpiteet v. 2011-2015

1. Kaavoituksessa ja liikennesuunnittelussa huomioidaan lasten tarpeet mm. turvalliset ja suorat koulut- ja harrastusreitit, riittävät leikkikentät ja viheralueet.
2. Asuntoluonnon ja varustelun koulujen ympäristön liikennettä rauhoitetaan mm. rakenteellisilla määrittelyillä ja suojateiden merkittävien tienosastoilla. Koulujen ja päiväkotien seutualueiden viihtyvyyttä parannetaan.
3. Ompaan liikennemerkein mopoilukierre ajoradalle pois kevyen liikenteen väylillä. Ompaan liikennemerkein mopoilukierre ajoradalle pois kevyen liikenteen väylillä. Ompaan liikennemerkein mopoilukierre ajoradalle pois kevyen liikenteen väylillä.
4. Talonrakennusluokissa maanpäällisessä liikenteessä on varmistettava, että koulujen ja päiväkotien peruskorjaukset. Vuosittain peruskorjataan yhdestä kolmeen koulun ja päiväkotien peruskorjaukset. Vuosittain peruskorjataan yhdestä kolmeen koulun ja päiväkotien peruskorjaukset.

Vastuutaho:

Maankäyttöpalvelut Kaavoluus
Kunnalliselektronikka Suunnittelu ja rakennuttaminen
Kunnalliselektronikka Pustot ja liikunta-alueet
Tilapalvelut Suunnittelu ja rakennuttaminen
Sivystystoimiala Vainiokasvatust / Perusopetus

Liikenteen ympäristövaikutukset ja pätevyys

Kuvaus:

Liikenteen osajoukkotiedot kehittyneet vakavammalla lapsiin mm. pienten lasten keuhkojen kehitykseen. Päätöksillä saatava on myös allekirjoitettuihin. Liikenteen osajoukkotiedot kehittyneet vakavammalla lapsiin mm. pienten lasten keuhkojen kehitykseen. Päätöksillä saatava on myös allekirjoitettuihin. Liikenteen osajoukkotiedot kehittyneet vakavammalla lapsiin mm. pienten lasten keuhkojen kehitykseen. Päätöksillä saatava on myös allekirjoitettuihin.

Lapsi ja nuori ovat yleisesti joukkoliikenteen käyttäjiä. Viime vuosina on yleistynyt käytäntö, että vanhemmat kuljettavat lapsensa koulun ja harrastuksensa henkilöautolla. Tällöin nuoren turvallisuus on suuri vaikutus lasten ja nuoren liikenneturvallisuuden näkökulmasta. Autoliikenteen vähentäminen on suuri vaikutus lasten ja nuoren liikenneturvallisuuden näkökulmasta. Autoliikenteen vähentäminen on suuri vaikutus lasten ja nuoren liikenneturvallisuuden näkökulmasta.

Tavoitteet:

Maan- ja liikennesuunnittelun avulla sekä mahdollisimman kattavalla joukkoliikennepalvelulla parannetaan vähimmäisliikenneturvallisuuksia mahdollisuuksien mukaan. Liikennesuunnittelun avulla sekä mahdollisimman kattavalla joukkoliikennepalvelulla parannetaan vähimmäisliikenneturvallisuuksia mahdollisuuksien mukaan. Liikennesuunnittelun avulla sekä mahdollisimman kattavalla joukkoliikennepalvelulla parannetaan vähimmäisliikenneturvallisuuksia mahdollisuuksien mukaan.

Toimienpöytä v. 2011-2015

Liikenteen pääasiallisia vähennettäviä määrärahoja on liikenteen suunnittelun avulla mm. tilailla yhdyskuntatarkkailulla. Sitoutetaan koulut ja uudet suunnitelmat poliittisesti päätettävien ratkaisujen rakentamiseen, meluasetelii yms. Turvotaan olemassa olevat poliittisesti päätetyt ratkaisut ja kehitetään edelleen kevyen liikenteen verkkoa uusilla väyläyhdyksillä ja silkkuldyksillä. Tehostetaan katualueen hiekoitushiekan poistoa ja pölyä sidontaa.

Vastuutaho:

Maankäyttöpalvelut Kaavoitus
Kunnallistekniikka Suunnittelu ja rakennuttaminen
Kunnallistekniikka Kalvyskikko

6 TOIMEENPANO JA SEURANTA

Toimeenpano

Kehittämissuunnitelman hyväksyvä Kajaaniin kaupunkinvaltuusto. Kun ohjelma on hyväksytty, lapset- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelman tavoitteita toteutetaan hallintokuntien omassa toiminnassa ja hallintokuntien yhteistyöllä. Päätöksistä tehtäessä on arvioitava niiden vaikutus lasten ja nuorten hyvinvointiin rakkokunnassa. Monien toimien toteutus edellyttää yhteistyötä jäsenien, eri yhteisöjen, poliisin tai seurakuntien kanssa. Tulevaisuudessa kumppanuuuden merkitys korosuu entisestään.

Seuranta ja arviointi

Ohjelma päivitetään kerran valtuustokaudessa. Ohjelman toteutumista seurataan vuositasolla. Ohjelman toteutumisen koulussa valtuustokaus on tarkoituksenmukainen tarkastusväli. Ohjelman seuranta- ja arviointi tehdään vastaa kunnan toimista osittain.

Ohjelman toteuttamisen seurauksena nimitään seurantaraporttia, joka raportoi huomioistaan kaupunkinvaltuustolle. Raportissa arvioidaan kokonaisarvio ohjelman toteuttamisen edistymisestä. Siiinä kiinnitetään myös huomiota tavoitteiden ajankohtaisuuteen, resurssien ja toimintaympäristössä tapahtuvien muutoksiin, pohditaan mitkä tekijät ovat edistyneet tai jarruttaneet toimien toteuttamista ja arvioidaan mitä toimenpiteitä on syytä lisätä ja mistä luopua.

Ohjelman seurannassa ja arvioinnissa kuullaan myös nuoria nuorisolaan edellyttämällä tavalla.

7 TILASTOJA KANNULAISLAINEN JA PERHEIDEN HYVINVOINNISTA JA TERVEYDESTÄ

Tilastotietoja tarkastelemalla voidaan arvioida strategian vaikutavuutta sekä palvelujen suunnittamisen tarvetta.

Indikaattoritieto on kerätty Kajan tilastokeskuksen ja THL:n ylläpitämiä indikaattoripankkia (SOTAKanet ja Terveystietne). Väestötietojen hyönteinnin ja terveyden kuvaamisessa on käytetty Aineellisen terveys- ja hyvinvointitutkimuksen (ATH) tuloksia. ATH tutkimus toteutettiin keuhkia 2010 ja tulokset julkaistiin marraskuussa 2010. Tutkimuksen toteutti THL.

SOTAKanien tiedot on kuvattu TEHO yksikön avulla. Alla on esitetty käytyä väin- ja merkittävöidit selityksineen.

31

- ↑ arvo nousut
- ↓ arvo laskent
- ↔ ei muutosta tai muutos alle 5%
- ↑↑↑ muutos vähintään 5%
- ↑↑↑↑ muutos vähintään 10%
- ↑↑↑↑↑ muutos vähintään 15%
- ↑↑↑↑↑↑ muutos myönteiseen suuntaan
- ↑↑↑↑↑↑↑ muutos kielteiseen suuntaan
- tilanne vähintään 10% parempi kuin vertailukohteessa
- ei eroa vertailukohteeseen tai ero alle 10%
- tilanne vähintään 10% huonompi kuin vertailukohteessa

Lapset ja lapsiperheet

Indikaattori	Kajaani	muutos	Kalniu	Suomi
Ahtaasti asuvat lapsisuuuokunnat, % kaikista lapsisuuuokunnista (2009) info *	28.1	↓	30.4	29.5
Lapsiperheet, % perheistä (2009) info	40.4	↓	36.5	40.3
Yksinhuuolajaperheet, % lapsiperheistä (2009) info **	20.8	↔	19.5	20.1
Toimeentulotukkaa saaneet lapsiperheet, % lapsiperheistä (2008) info	8.8	↓	9.1	8.1
Ei ylitään lähtöistä xrtävänä, % 8.- ja 9.-luokan oppilaisista (2009) info ^	10 (07)	↔	10 (07)	11.03 (07)
Kodin ulkopuolelle ajotuntit 0-17 -vuotiaat (2009) info	10	↔	9	9.78 (08)
Kodin ulkopuolelle ajotuntit 0-17 -vuotiaat (2009) info	1.3	↑	1.2	1.3
Lasitettavuuteen avoimuhuollotuksen tuuhtaminen alijissa 0-17 -vuotiaita suuueiden alana, % vasaakannalaisissa väestöissä (2009) info ***	7.8	↑↑↑	8.0	5.8
Incidentitilä keskihukerainten tai huono (2009) info ^	15 (07)	↑	17 (07)	17.38 (07)
Tuusko aluutidin, % 8.- ja 9.-luokan oppilaisista (2009) info ^	16	↑	18	16.92 (08)
Tuusko aluutidin, % 8.- ja 9.-luokan oppilaisista (2009) info ^	16 (07)	↑	16 (07)	14.92 (07)
Tuusko aluutidin, % 8.- ja 9.-luokan oppilaisista (2009) info ^	14	↑	16	15.13 (08)
Tuusko aluutidin, % 8.- ja 9.-luokan oppilaisista (2009) info ^	17 (07)	↑	18 (07)	17.49 (07)
Yhteisötoimien puuueita, % 8.- ja 9.-luokan oppilaisista (2007) info ***	20.88	↑	21.22	21.91 (07)
Yhteisötoimien puuueita, % 8.- ja 9.-luokan oppilaisista (2007) info ***				22.24 (08)

32

LÄHTEET

- Kuntaliiton opas Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laadintaan kunnissa (2008)
- Tuun lasten ja nuorten hyvinvointiohjelma 2009-2012
- Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman 2009-2012 tiivistelmä 1.4.2009
- Kainuun lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelma 2010-2015
- Montalaisen vironmaisyhteistyön ja esivan nuorisoyön lakkaatsestaaminen, Opetusministeriön työryhmittämisilota ja selvityksiä 2009
- Kouluterveys 2009 kunnaraportti
- Avointykyseily perusopetuksen oppilaille Kajaanssa 2010
- Sotkanet
- Kajaani kaupunki hyvinvointikertomus (Kainuun maakunta- kuntayhtynä, sosiaali- ja terveysala)